

Petheő Attila

Csekes Béla református lelkész élete és munkássága

Selye János Egyetem Református Teológiai Kar

Komárom, 2024

Lektorálta

Odbornóy lektor

Prof. Kolumbán Vilmos József

Pető Bálint, PhD.

Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry
národnostných menšín

A kiadvány a Kisebbségi Kulturális Alap támogatóásával valósult meg.

Publikácia je nepredajná / A kiadvány nem árusítható

ISBN: 978-80-8122-513-0

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kötet irányának, szakmai vonalának vezetése kapcsán ki kívánom emelni dr. Tömösközi Ferencet, aki szakmai tanácsaival a szakszerű kutatásban és az egyes látásmódok értékelésében segített.

Hálával tartozom Borsicky Judit szap-nyáradai és Tücsök Zsuzsanna dunaradványi lelkészeknek, hogy betekintést engedtek egyházközségeik irattárába és biztattak a kutatásban. A támogató hozzáállásért köszönettel tartozom a budapesti Magyar Református Egyház Zsinati Levéltára levéltárosának, Kánási Szabolcsnak; a prágai Ústřední archiv Českobratrské církve evangelické levéltárosának, Vendula Zejfartovának.

A könyvet Balázsnak és Barnának ajánlom!

Tartalom

Bevezetés	6
Historiográfia	7
A felvidéki református egyház önszerveződésének kezdetei Trianon után	10
Csekes Béla az amerikai kontinensen	17
Csekes Béla dunaradványi szolgálata	21
Új harangok és templomépítés Dunaradványon	25
A gyülekezet és a lelkész kapcsolata	28
Csekes Béla a szap-nyárad gyülekezet lelkésze	32
Csekes a katonai elhárítás látóterében	35
A Református Világszemle	36
Gyülekezeti élet Szapon	37
Csekes állásfoglalása közéleti kérdésekben	40
A háború és diktatúra idején	43
Templomfelújítás Szapon	47

Postahivatal a parókián, Csekes utolsó évei	49
Csekes Béla és a tengerentúli magyarság	55
Csekes Béla és az egyházellenes kommunizmus	63
Csekes Béla a kommunizmus elvtelenségéről a Református Világszemle hasábjain	66
Csekes cseh kapcsolatai és a jogfosztott lelkészek képviselete	74
A kanadai magyarságról	83
Csekes Béla kárpát-medencei kapcsolatai, reformátusok Délvidéken	85
Összegzés	94
Irodalomjegyzék	95

Bevezetés

Az olvasó egy olyan monográfiát tart a kezében, aminek megszületése aprólékos kutatómunka és olykor a véletlenek szerencsés egybeesésének köszönhető. Csekes Béla különös munkásságára első ízben a csehországi egyház levéltárában kaptam fel a fejemet. Létezett egy olyan lelkész a Felvidéken a két világháború között, aki csendesen, olykor a látszat szerint magányos harcosként végezte a dolgát az elszakított magyar közösség és a lelkészársai érdekében. Abban az időben is ritka volt az olyan ember, aki világot látott, kiválóan kommunikált és írt, mégsem tört különleges egyházi-vagy közéleti babérokra. Olyan ember lehetett, aki nem félt a konfrontálódástól, amennyiben az a közösségének az ügyét szolgálta.

Csekes Béláról, mint lelkésZRől, azt gondolom (talán az olvasó is megbizonyosodhat erről), hogy mély nyomokat hagyott a szolgálati helyein, és ami számomra rendkívül imponáló az életútjában, hogy nem félt tanulni a saját életében adódott helyzetekből.

Csekesnek határozott véleménye volt az őt körülvevő világról és ennek hangot is adott akkor, amikor a materializmus és a kommunizmus diktatúrájáról írt és beszélt.

Az életútját követve felmerülhet bennünk a kérdés, hogy mit jelenthet egy ember számára a karrier, a siker, az önmegvalósítás. Csekes családapa volt és ennek ellenére volt ideje maradandót alkotni, ahogy a mellette álló feleségének, Csekes Szerénának is volt lehetősége a gyermeknevelés mellett önmagát megvalósítani a hivatásában. Elgondolkodtató és motiváló lehet ebben a mai világban mindkettőjük élete.

A kötettel nem titkolt célom, hogy emléket állítsak Csekes Bélának, mint nemzetmegtartó felvidéki lelkésznek.

Historiográfia

Felvidéken (Csehszlovákia, Szlovákia) a magyar nyelvű egyháztörténet-írásnak nincs önálló kiforrott módszertana. A kutatók elsősorban a magyarországi és nyugat európai irányvonalakat követik.

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház történetére és azon belül a Komáromi Egyházmegyét érintő lelkész életrajzokat először Kránitz Zsolt dolgozta fel.¹

Először csupán kéziratig jutott a *Szürke Könyv. Adattár az 1918–1938 években cseh megszállás alatt élő felvidéki református egyház történetének megírásához* című mű. A 800 oldalas, 653 szöveget tartalmazó forrásgyűjtemény, amely Tárnok Gyula marcelházi lelkész munkája, nyolcvan évig polcokon porosodott. A kézirat bekerült a Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárába, ahol a jelen mű szerzője találta meg, ennek köszönhetően 2022-ben kerülhetett kiadásra a Selye János Egyetem Református Teológiai Kara Történeti Tudományok Tanszékének munkatársai gondozásában.²

1941-ben Csomár Zoltán adott ki a Szlovenszkói Református Egyház történetéről könyvet, ami alpműként szolgál, *A Csehszlovák Államkeretbe Kényszerített Magyar Református Keresztyén Egyház Húszéves Története 1918–1938* címmel.

A II. világháborút követő évtizedekben a felvidéki református egyházzal nem jelent meg sem tudományos igényű, sem ismeretterjesztő kiadvány. Az elmúlt két évtizedben indultak meg a rendszerszintű alap kutatások és vált rendszeressé ezek publikációja. A legfrissebb egyháztörténeti tanulmányok rendszeresen a Selye János Egyetem Református Teológiai Kara és a Calvin J. Teológiai Akadémia közös tudományos folyóiratában, a *Teológiai Fórumban* jelennek meg. Jelenleg a 20. századi egyháztörténetben folynak kutatások.

1. Kránitz Zsolt (szerk.): „A késő idők emlékezetében éljenek...” *A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi önéletrajzai, 1943.* A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 13. Jubileumi kötetek 2. Pápa, 2013.

2. Petheő Attila – Tömösközi Ferenc: *Tárnok Gyula szürke könyve. Adattár az 1918–1938 években cseh megszállás alatt élő felvidéki református egyház történetének megírásához.* Calvin J. Teológiai Akadémia, Komárom, 2022.

Somogyi Alfréd³, Lévai Attila⁴ és a szerző⁵ tollából rendszeresen jelennek meg publikációk a Csehszlovákiai Református Egyetemes Egyház két világháború közötti éveinek történetéről. Hézagpótlóak voltak a 2022-ben és 2023-ban megjelent többszerzős kötetek, amelyek a református egyházpolitika, oktatás, belmisszió történetéről szólnak,⁶ illetve hiánypótló a 2023-ban, a lévai zsinat centenáriuma megjelent munka is.⁷

3. Somogyi Alfréd: „A memorandum évek”. Az 1920–21. év eseményei a helyettes püspöki hivatal (Nt. Patay Károly, alsószecsi esperes-lelkész, helyettes püspök) levelezése alapján. In: Lévai Attila (szerk.): *Egyház és történelem*. Tanulmányok az egyház életéről és történelméről. Szentendre, Tillinger Péter Műhelye, 2013. Somogyi Alfréd: Egyházvezetőink kezdeti tapasztalatai a Janus-arcú csehszlovák államhatalommal. In: *Kettős kisebbségben*: A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara és Partiumi Keresztyén Egyetem nemzetközi tudományos konferenciájának tanulmányai. Komárno, Univerzita J. Selyeho, 2014. Somogyi Alfréd: Károly Patay: *An Underservedly Forgotten Hungarian Church Governor from Felvidék*. In: Lukács Olga – Nagy Alpár Csaba – Péter István: *From Movement to Inheritance: Hidden Assets from the Treasury of Hungarian Reformation*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2019. Somogyi Alfréd: Reformátusok az elmúlt 100 év kihívásaiban, különös tekintettel a Felvidék és a Dunántúl összefüggéseire. In: *A „recepta religiók” évszázadai Erdélyben: Egyháztörténeti tanulmányok: Egyháztörténeti tanulmányok*. Buzogány Dezső. Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2019.

4. Lévai Attila: Rövid adalékok egy püspöki életúthoz. In: Lévai Attila (szerk.): *Egyház és történelem. Tanulmányok az egyház életéről és történelméről*. Szentendre, Tillinger Péter műhelye, 2013. Lévai Attila: Pálóczi Czinke István püspök és a kettős identitás kérdése szolgálatának kezdetén. In: Lévai Attila – Pálfi József (szerk.): *Kettős kisebbségben*. A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara és a Partiumi Keresztyén Egyetem nemzetközi tudományos konferenciájának tanulmányai. Komárno, Univerzita J. Selyeho, 2014. Lévai Attila: Mozzanatok egy püspöki életútból: Pálóczi Czinke István. In: Buzogány Dezső (szerk.): *A „recepta religiók” évszázadai Erdélyben. Egyháztörténeti tanulmányok*. Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2019.

5. Petheő Attila: Magyar református oktatásügy helyzete a Trianon utáni Csehszlovákiában. In: *Historia Ecclesiastica*. Prešovská univerzita v Prešove. 2019, 10. évf., 2. sz. 133–142.; Petheő Attila: *Magyar református és állami iskolák helyzete Csehszlovákiában a losonci teológiai szeminárium megnyitásáig*. In: Németh Mária – Lévai Attila – Szabó Péter (szerk.): *Középszintű állami és felekezeti iskolák, tanítóképzők és árvaházak 1869–1949. A magyarság megtartó ereje 3*. Győr, Palatia Nyomda és Kiadó, 2019. 117–127.; Petheő Attila: *A református iskolaiügyben tapasztalt sérelmek a Trianon utáni Csehszlovákiában*. DOI 10.36007/3327.2019.103–114. In: Bukor József – Lévai Attila (szerk.): *11. International Conference of J. Selye University. Theological Sections*. 1. kiadás, Komárno, Univerzita J. Selyeho, 2019. 103–114. ; Petheő Attila: Református felsőoktatás a Trianon utáni Szlovénkón. In: Kiss Gábor (szerk.): *Fiatal kutatók és doktoranduszok 10. nemzetközi jubileumi teológus-konferenciájának tanulmánykötete*. 1. kiadás, Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2020. 464–481. Petheő Attila: *Lévai nemzetmegtartó lelkészek a XX. század elején. Birtha József és Antal Gyula életútja*. Komárom, 2022. Petheő Attila: *Nemzetmegtartó református egyház a két világháború közötti Felvidéken*. Szeged, 2024.

6. Lévai Attila – Simon Attila – Somogyi Alfréd – Szarka László – Tömösközi Ferenc: *Az első húsz év. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 1918–1938 között*. Komárno, Univerzita J. Selyeho, 2019.

7. Somogyi Alfréd (főszerk.): *Száz év: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története az önállósulástól napjainkig*. 1. kiadás, Nagymihály, Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Kulturális és Közművelődési Központja, 2023.

A református forráskiadványokat említve, a kétezres években Koncsol Lászlónak jelentek meg művei. A kétezer tízes évek második felétől újabb forráskiadványokkal hozta közelebb a korszakot műveivel Tömösközi Ferenc.⁸

8. Tömösközi Ferenc: *A református elemi iskolák helyzete a Komáromi Református Egyházmegyében, az 1920–30-as években*. In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica* 2021, 66/2. 305-338. Tömösközi Ferenc: *A Szlovenszkói Dunáninneni Református Egyházkerület peregrinus lelkészei*. Teológiai Fórum. 2020. XIV. 2 116–146. Tömösközi Ferenc (szerk.): *A Szlovenszkói Dunáninneni Református Egyházkerület és a Szlovenszkói Református Egyetemes Egyház Köventjének Pápán őrzött iratainak válogatott jegyzéke 1920–1938 között*, 1. kötet, 1–5. doboz. Komárno, Szlovákia, Selye János Egyetem Református Teológiai Kar (2018), 348 p. ISBN: 9788081222573 Tömösközi Ferenc (szerk.): *A Szlovenszkói Dunáninneni Református Egyházkerület és a Szlovenszkói Református Egyetemes Egyház Köventjének Pápán őrzött iratainak válogatott jegyzéke 1920–1938 között*, 2. kötet, 5–10. doboz. Komárno, Szlovákia, Selye János Egyetem Református Teológiai Kar (2018), 382 p. ISBN: 9788081222597 Tömösközi Ferenc (szerk.): *A Szlovenszkói Dunáninneni Református Egyházkerület és a Szlovenszkói Református Egyetemes Egyház Köventjének Pápán őrzött iratainak válogatott jegyzéke 1920–1938 között*, 3. kötet, 11–15. doboz. Komárno, Szlovákia, Selye János Egyetem Református Teológiai Kar (2018), 451 p. ISBN: 9788081222610 Tömösközi Ferenc (szerk.): *A Szlovenszkói Dunáninneni Református Egyházkerület és a Szlovenszkói Református Egyetemes Egyház Köventjének Pápán őrzött iratainak válogatott jegyzéke 1920–1938 között*, 4. kötet, 16–20. doboz. Komárno, Szlovákia, Selye János Egyetem Református Teológiai Kar (2018), 300 p. ISBN: 9788081222634 Tömösközi Ferenc (szerk.): *A Szlovenszkói Dunáninneni Református Egyházkerület és a Szlovenszkói Református Egyetemes Egyház Köventjének Pápán őrzött iratainak válogatott jegyzéke 1920–1938 között*, 5. kötet, 21–25. doboz. Komárno, Szlovákia, Selye János Egyetem Református Teológiai Kar (2018), 224 p. ISBN: 9788081222658 Tömösközi Ferenc (szerk.): *A Szlovenszkói Dunáninneni Református Egyházkerület és a Szlovenszkói Református Egyetemes Egyház Köventjének Pápán őrzött iratainak válogatott jegyzéke 1920–1938 között*, 6. kötet, 26–30. doboz. Komárno, Szlovákia, Selye János Egyetem Református Teológiai Kar (2018), 261 p. ISBN: 9788081222672 Tömösközi Ferenc (szerk.): *A Szlovenszkói Dunáninneni Református Egyházkerület és a Szlovenszkói Református Egyetemes Egyház Köventjének Pápán őrzött iratainak válogatott jegyzéke 1920–1938 között*, 7. kötet, 31–35. doboz. Komárno, Szlovákia, Selye János Egyetem Református Teológiai Kar (2018), 269 p. ISBN: 9788081222719 Tömösközi Ferenc (szerk.): *A Szlovenszkói Dunáninneni Református Egyházkerület és a Szlovenszkói Református Egyetemes Egyház Köventjének Pápán őrzött iratainak válogatott jegyzéke 1920–1938 között*, 8. kötet, 36–42. doboz. Komárno, Szlovákia, Selye János Egyetem Református Teológiai Kar (2018), 319 p. ISBN: 9788081223297 Tömösközi Ferenc (szerk.): *A hit és a közösség szolgálatában*. Komárno, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar (2018) ISBN: 9788081222733 Tömösközi Ferenc: *A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház önszerveződésének rövid története 1918–1923 között*. In: *Pro Minoritate* 2017/tavaszi, 1 124–144.

A felvidéki református egyház önszerveződésének kezdetei Trianon után

A Csehszlovák Köztársasághoz mintegy negyedmillió református magyar került, akik a két világháború között a Szlovenszkoí és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyházba éltek a maguk egyházi életét. Nagyon lassan indult meg a csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református egyház önszerveződése. Ennek elsősorban az volt az oka, mert a felvidéki református egyház mindig az egyetemes magyar református egyház része volt, így egy váratlan helyzetben találták magukat Trianon után, ami nem csupán az új államiságot jelentette, hanem az egyházszervezet elvesztését is.⁹ Az új államban az egyház képviselői memorandumokat fogalmaztak meg, de az állam részéről mindezek süket fülekre találtak egy szervezetség nélkülinek titulált egyház részéről.¹⁰ A felvidéki református egyház, a hagyományos bázisait is elvesztette azzal, hogy a közösségtől egy határ vágta el az első világháború után a lelkészképző¹¹ és tanítóképző¹² intézeteket. A református fellegváraknak számító Pápa, Debrecen, Sárospatak és Budapest nem csupán megközelíthetetlenek lettek, de az ott kiadott végzettséget igazoló okleveleket nem fogadták el a csehszlovák hatóságok. Ezen felül a Magyarországon végzett tanítók esetében ugyanúgy megkövetelték az alapszintű „csehszlo-

9. Somogyi, Alfréd: Felvidék reformátussága 1920-ban. In: *Határtalanul a határok között. Egyháztörténelmi tanulmányok*. Kolombán, Vilmos József (szerk.): Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2020. 182–198. Lévai, Attila – Simon, Attila – Somogyi, Alfréd – Szarka, László – Tömösközi, Ferenc: *Az első húsz év. A Szlovákiai Református Keresztény Egyház 1918-1938 között*. Komárno (Slovensko), Univerzita J. Selyeho, 2019.

10. Tömösközi Ferenc: A református egyház önszerveződésének folyamata Csehszlovákiában 1918-1923 között. In: *Múltunk*. Politikatörténelmi folyóirat, Budapest, Napvilág Kiadó, évf.: 65, sz. 2 (2020), 101–136., Somogyi Alfréd: „A memorandumos évek” : Az 1920-21. év eseményei a helyettes püspöki hivatal (Nt. Patay Károly, alsószecesei esperes-lelkész, helyettes püspök) levelezése alapján. Lévai Attila (szerk.): In: *Egyház és történelem : Tanulmányok az egyház életéről és történelméről*. Szentendre, Tillingner Péter Műhelye, 2013. 77–124

11. Somogyi Alfréd: *Református teológusképzés Felvidéken*. In. Csorba, Dávid – Lapis, József – Szatmáry, Emília (szerk.): „Így szól az én Uram, az Úr...” *Tisztelegő írások Fodor Ferenc professzor úr 65. születésnapjára*. Hernád, Hernád Kiadó, 2021. 219–255

12. Tömösközi Ferenc: *A Komáromi Református Koedukált Tanítóképző felállításának rövid története /* In Németh, Mária Magdolna – Lévai, Attila – Szabó, Péter (szerk.): *A magyarság megtartó ereje a Kárpát-medencében*. Győr, Palatia Nyomda és Kiadó, 2018. 105–131

vák” nyelvtudást, mint a Csehszlovákiában végzetektől, illetve azoktól, akik itthon állásban maradtak. Mindezen túl, mind a lelkészek, mind a tanítók esetében, elengedhetetlen volt a hűségeskü letétele és a csehszlovák állampolgárság felmutatása.¹³ A felvidéki reformátusság egy olyan időben kellett, hogy megtartsa teljes intézményrendszerét, amikor egy ellenséges közegbe kényszerült a magyarság. Két térfélen kellett megvívnia harcát a közösségnek, hiszen a baloldali nacionalista és antiklerikális politika élte a virágkorát a második világháború után Csehszlovákiában. Ennek egyik bizonyítéka az 1920. november 6-án és 1921. január 19-én ülésezett szétválasztó bizottság ülésének az anyaga. Ők voltak, akik meghatározták a csehszlovák kormány egyházakkal való kapcsolatának programját. A bizottság elnöke Milan Hodža volt, aki Benešnek és a kormánynak eljuttatott beadványban azt írta, hogy két pillére van a programnak, mégpedig az, hogy az állam nem ismert el semmilyen egyházi belső törvényt és állami költségvetésből nem támogatja az egyházakat, illetve, hogy az állam lehetőséget biztosít minden hívőnek, hogy Istentiszteleteket szervezzen, és azokon részt vehessen. A terveik szerint törvényben szavatolták az egyházi egyesületek alapításának szabadságát, a kormány kimondta, hogy a hittantanítás helye nincs az iskolában, csupán a templom és az otthon falai között. A kormány nem gördített akadályt az iskolaidőn kívüli hittanoktatás lehetősége elé. Az állami iskolákban a hittan helyett az erkölcsi nevelés- és polgári órákat kívánták bevezetni. Az egyházi vagyon kapcsán kifejtette, hogy az államnak akár konfiskációs joga is lehetett a katolikus egyház vagyonát illetően, de elsődlegesen a célja, hogy maga rendelkezzen az ingatlan vagyon felett egy meghatározott szervezeti egységen belül. Kijelentették ezen felül, hogy az állam érdeke az lenne, hogy az egyházi méltóságok kinevezése esetében jelölő és elbíráló joggal bírna.¹⁴

A csehszlovák állam már 1919 szeptemberében hivatalosan felvette a kap-

13. Somogyi, Alfréd: *A (cseh)szlovák állampolgárság hatása a felvidéki magyar református lelkészek szabad szolgálatvégzésére a két világháború közötti időszakban*. In Juhász, György, et. all. (szerk.): *Žborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Univerzity J. Selyeho. 2014, „Vzdelávanie a veda na začiatku XXI. storočia” - Sekcie teologických vied a humanitných vied* / 1. vyd. Komárno (Slovensko), Univerzita J. Selyeho, 2014. 71-78

14. Archiv MZV ČR, Kabinet ministra 1918–1939, k.11., Program vlády v otázce poměru mezi státem a církví, schválený jednomyselně v rozlukové komisii při poradách 6.11.1920 a dne 19.1.1921.

csolatot a református egyházzal. Štefan Štunda minisztériumi titkár, később kormánytanácsos, szeptember 8-án Kassán a szlovenszkói teljhatalmú miniszter, Vavro Šrobár megbízásából felkereste Révész Kálmánt a Tiszáninnyi Református Egyházkerület püspökét. Elmondta, hogy a csehszlovák állam elismeri a református egyház autonómiáját, az egyház hivatalban lévő vezetőit, az egyház magyar nyelvű mivoltát, és kész továbbra is folyósítani a korábban Magyarországtól kapott állami segélyeket, de Csehszlovákia feltétlenül elvárja, hogy a megszállt területek reformátussága önálló egyházzá szerveződjék, vagyis hozzák létre a szlovenszkói református egyházat. Ezen kívül feltételül szabta, hogy a lelkészek tegyenek hűségesküt a csehszlovák államnak.¹⁵ Az első csehszlovák állam nem tartotta legitim tárgyalópartnereknek a református egyház megbízott vezetőit, így tulajdonképpen ezzel ösztökölte az egyházat az önállóságra. Az egyházon belül sem volt egység, hiszen némelyek elhagyták szolgálati helyüket és áttelepültek Magyarországra, néhányakat az államhatalom utasított ki. Akadtak, akik azonnal létrehozták volna az önálló felvidéki egyházat és letették volna az államesküet. Mások pedig nem akarták elfogadni azt, hogy a fejük felett húzzak új határokat. Ebben az időszakban a püspöki megbízottak fontos döntéseket nem készíthettek elő és nem hozhattak meg, hiszen az egyházi struktúrák már léteztek, de jórészt az anyaországban. Ott pedig heves viták zajlottak az önállósulásról, amelybe még a legfelsőbb világi közjogi méltóságokat is állásfoglalásra kényszerítették.¹⁶ A felvidéki reformátusság tehát két tűz közé került ebben az időszakban, aminek megoldása száz évvel ezelőtt új keretet volt hivatott szabni a felvidéki reformátusságnak. Az önállósulás lépése kockázatos volt, hiszen az államhatalom adott szavának becsületében nem lehetett senkinek sem feltételek nélküli bizodalma.

Az első lépést a szerveződéshez a Tiszáninnyi Református Egyházkerület 1920. július 1-én Kassán tette meg. A Dunáninnyi Református Egyház-

15. Lévai Attila – Somogyi Alfréd: *A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története 1918–1938.* – 1., Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom, 2015. 22.

16. Bethlen István levele a Konvent elnökségének., 1921., 2. fond, 1. doboz, Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára (továbbiakban: MREZSL)

kerület 1920. július 16-án a barsi és a komáromi egyházmegyékből érkező küldöttei részvételével, Komáromban tartott közgyűlésén tette meg, amikor mindkét kerület püspök- és főgondnokhelyetteseket bízott meg az egyházi törvényben leírt püspöki és főgondnoki jogok es köteleességek gyakorlásával. Így a közgyűlés alkalmával Patay Károlyt, a Barsi Református Egyházmegye esperesét mint püspökhelyettest, Szabó György egyházmegyei gondnokot pedig mint főgondnokhelyettest megbízták az egyházmegyék kerületi adminisztrálásával.

Elsőnek a dunáninenni egyházkerület választotta meg püspökét és főgondnokát Balogh Elemér¹⁷ pozsonyi lelkész és Szilassy Béla losonci földbirtokos személyében.¹⁸ Itt megválasztották az összes kerületi tisztviselőt. Az általunk Csekes Béla illetékessége okán elsődlegesen tárgyalt Dunáninenni Református Egyházkerület első tisztviselői kara a következőképpen alakult: püspök Balogh Elemér; főgondnok Szilassy Béla, losonci földbirtokos; lelkészi főjegyző Gyalókey László; világi főjegyző Tuba János; lelkészi aljegyző Sörös Béla, losonci lelkész; világi aljegyző: dr. Kersék János, lévai ügyvéd; lelkészi tanácsbírák: Akucs Lajos, Udvardy Gyula, Mórocz Mihály, Gálffy Géza, Gyalókey László és Bihary Kálmán; világi tanácsbírák: dr. Mohácsy János, dr. Finkey Ferenc, dr. Gaál Gyula, dr. Kersék János, Sütteő István; konventi rendes képviselők pedig Patay Károly barsi esperes **és dr. Finkey Ferenc. A póttagok Söröss Béla és dr. Mohácsy János; kerületi pénztáros Nemes Kálmán, somorjai lelkész; számvevők Akucs Lajos, lelkész és Schmidt Imre, takarékpénztári igazgató. A kerületi tanügyi bizottság elnöke Tóth Kálmán esperes. A bizottság tagjai: Fekecs Sándor, Czeglédy Pál, Kovács Alajos, Végh István. A pénzügyi bizottság elnöke Tuba János, tagjai pedig Gálffy Géza és dr. Kersék János. A jogügyi bizottság elnöke dr. Finkey Ferenc, tagjai pedig Söröss Béla és dr. Gaál Gyula. A misszióbizottság**

17. Somogyi Alfréd: Balogh Elemér In: Tömösközi Ferenc (szerk.): *A hit és a közösség szolgálatában : Életutak a szlovákiai református keresztény egyházban*. Komárno. Univerzita J. Selyeho, 2018. 180–185

18. Tömösközi Ferenc: *Adalékok az 1921-es püspökválasztás történetéhez*. In: *Historia Ecclesiastica*, évf. 11, sz. 1. 2020, Prešov, Prešovská univerzita v Prešove. 151–165.

elnöke Gyalóky László, tagjai pedig Udvardy Gyula és Süteő István lettek.¹⁹ Az ünnepélyes beiktatásra Pozsonyban került sor, a dunáninenni egyházkerület 1921. június 22-én tartott közgyűlésén, amelyre meghívást kaptak a tiszáninenni egyházkerület vezetői Czinke István püspökkel egyetemben, aki a beiktatás szertartását végezte.²⁰ A tiszáninenni egyházkerület az 1920. december 21-én tartott gyűlésén megválasztotta ugyan püspökét, főgondnokát és tisztikarát, de a presbitériumok szavazatainak mellőzésével. A presbitériumok szavazatai püspökké Pálóczi Czinke István rimaszombati lelkészt, főgondnokká Lukács Gézát a gömöri egyházmegye gondnokát választották meg. Az ünnepélyes beiktatásra Rimaszombatban került sor a tiszáninenni egyházkerület 1921. október 30-i közgyűlésén.²¹ A beiktatás ünnepélyes szertartását — melyen a kormány is képviseltette magát — Balogh Elemér püspök végezte. Bethlen István, Magyarország miniszterelnöke 1922. február 25-i külügyminiszternek és az anyaországi konventnek írott levelében azon az állásponton volt, hogy az egységet fent kell tartani. 1922. március 14-én Bánffy külügyminiszter az alábbi sorokat írta a miniszterelnöknek: „Megfontolandó volna tehát – nem-e felelne meg jobban a magyar érdekeknek, ha a felvidéki református egyháznak, Czinke püspök kérelmének megfelelően, szabad kezet adunk és így – mivel a fentebb kijelentettek szerint a régi kötelékek fenntartására nincs kilátás – legalább azt a lehetőséget biztosítjuk neki, hogy saját belátása szerint szervezkedhessék.”²² A miniszterelnök ezzel az állásponttal való egyetértésről tájékoztatta a konvent elnökségét.

1923-ban elindult a Kárpátalja területén levő beregi és máramaros — ugoicsai egyházmegyék kerületté tömörülése, amelyek a Kárpátalja területére eső 12 ungi egyházközség csatlakozásával együtt alkották a Kárpátaljai Re-

19. Vargha Sándor. *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye 1920. október 26-án, 1921. január 26-án és 1921. november 29-én tartott gyűléseiről*. Komárom 1923. 45.

20. Csomár Zoltán: *Csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története (1918-1938)*. Ungvár, 1940. 18.

21. Uo.: 18.

22. Bánffy Miklós levele levele a miniszterelnöknek., 1922., 2. fond, 1. doboz, MREZSL

formátus Egyházkerületet. Ennek püspökévé 1923. június 7-én Munkácson tartott első ünnepélyes kerületi közgyűlésén Bertók Béla munkácsi esperes-lelkészt, főgondnokává György Endrét választották meg.²³ Így a felvidéki területeken három új református egyházkerület jött létre.

Az 1923. június 17-én Léván tartott törvényhozó zsinaton már megjelentek a kárpátaljai egyházkerület hivatalos és választott képviselői is, így törvényesen bekapcsolódtak az anyaországtól elszakított csehszlovákiai magyar református egyház egyetemes szervezetébe. Így alakult meg a felvidéki dunáninenni, tiszáninenni és kárpátaljai kerületeknek magasabb egyházi szervezetbe tömörüléséből a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház.

Az egyházak közül a római katolikus egyház jó részt lojális maradt a régi magyar államhoz. Tulajdonképpen azzal, hogy az egyházi javak ajándékba az új államban hozzájuk kerültek, el lett hallgattatva a szlovák római katolikus klérus, az ott szolgáló papság magyar vezetőit pedig kidobták az országból, így talán szerencsétlenebbül jártak, mint a református egyház vezetői. A jelenlegi Szlovákia területén az 1920-ban elhunyt Balás mellett Fischer-Colbric Ágoston lett az egyetlen hivatalban maradt, dualizmus időszakában kinevezett katolikus főpásztor, aki magyar származása ellenére is jelentős tekintéllyel bírt – még a szlovák nemzeti mozgalomban aktív papok előtt is. 1921-ben már az ő eltávolítására is lépéseket tettek, Eduard Beneš külügyminiszternek 14 pontban foglalta össze a teljhatalmú szlovákiai miniszter Dr. Martin Mičura a kassai főpásztor erőszakos kiutasításának az indokait.²⁴ A református egyház, mint azt fentebb olvashattuk, magyar egyházként megtett mindent, hogy elismerjék az országban. Önállósult a magyarországi egyháztól, lelkészei nagy része letette az állampolgársági és hűségesküt, illetve a húszas, később a harmincas években is folyamatosan konzultált az állam szerveivel az egyház alkotmányának elfogadtatása ügyében. Az állam-

23. Csomár Zoltán: *Csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története (1918-1938)*. Ungvár, 1940. 19.

24. Archiv MZV ČR, Kabinet ministra 1918–1939, k.11., Odstránenie košického r.k. biskupa Dr. Augustina Fischer Colbrie-ho.

nak viszont görcsösen éreztetnie kellett, hogy a végső döntés a hivatalnokok, a csehszlovákok kezében van, így az állampolgárság megadásának megtagadása és a nemzeti szimbólumok használata olykor egzisztenciális veszélyt jelentett a református lelkészekre és tanítókra egyaránt a két világháború közötti időszakban.

Csekes Béla az amerikai kontinensen

Csekes Béla 1881-ben született Búcsón. Középkolába a budapesti református főgimnáziumba járt, annak ellenére, hogy családja nem volt kifejezetten jómódú. A teológiát Budapesten kezdte, majd Torontóban és Auburnban végezte.²⁵ Csekes Béla Kováchy Kálmánnal együtt húsz évesen döntött úgy Dr. Robertson kanadai szuperintendens 1901-es, Kanadába kivándorolt magyarokról tartott előadása hatására, hogy az első évfolyam elvégzése után dr. Moody és dr. Websternek a budapesti skót misszió²⁶ vezetőinek az ajánlásával Nyugat-Kanadába megy. Dr. Robertson a kanadai presbiteriánus egyház és a belmisszió kiemelkedő munkatársa volt. Magyarországi előadásainak az elsődleges célja az volt, hogy lelkészeket toborozzon az egyre nagyobb számú kanadai magyar reformátusok közötti szolgálatra. Winnipegben Csekest dr. Charles Gordon²⁷ a nyugat-kanadai misszió titkára, azaz Ralph Connor népszerű regényíró vette pártfogásba. Teológusként az ottani Missziós Tanács a szünetekben misszionáriusnak küldte, ahol a fizettség heti 6 dollár, étel és lakás volt. A kiküldetés célja, hogy megismerkedjen a későbbi munkaterületével és, hogy némi pénzre tegyen szert a tanulmányai folytatásához. A magyar „Otthon” telepen a feladata a családok látogatása és az evangélium hirdetése volt. A telep Winnipegből észak-nyugatra, Yorkton mellett feküdt, iskolája (bár angol tanítóval) és postája is volt, érdekessége, hogy a település több kilométer hosszan húzódott, így a magyarok lakta házak is távol voltak

25. Auburn Theological Seminary Catalogue 1916–17, New York, Auburn Seminary Record, 391.

26. 1841-ben érkezett a Skót Egyház küldöttsége Magyarországra. 1865-től folyamatosan fogadnak magyar teológusokat Skóciában. A második világháborúig a zsidók közötti szolgálat jelentette a fő tevékenységüket. [http://www.reformacio.ma/v/skot-misszio-magyarorszag-szolgalatanak-kezde/letoltés-ideje:2024. december 10.](http://www.reformacio.ma/v/skot-misszio-magyarorszag-szolgalatanak-kezde/letoltés-ideje:2024.december.10)

27. Gordon Indian Landsben (St. Elmo) született, 1890-ben szentelték fel presbiteriánus lelkésznek. Az Északnyugati Területeken misszionáriusként szolgált 1893-ig, majd a következő évben a winniepei St. Stephensbe hívták. Az 1914-18-as háború alatt lelkészként szolgált, 1921-22-ben pedig a Kanadai Presbiteriánus Egyház moderátora volt. Ralph Connor írói álnéven Gordon Kanada egyik vezető írója lett, és olyan könyveket írt, mint „The Man from Glengarry”, „The Sky Pilot” és „Glengarry School Days”. Számos regényének témáját missziós tapasztalataiból és Glengarry-i gyermekkori emlékeiből merítette. <https://www.heritagetrust.on.ca/plaques/reverend-charles-w-gordon-1860-1937> letöltés ideje: 2024. december 3.

egymástól. A telepen Csekes érkezésekor már volt néhány jómódú magyar gazda is. A szomszédságában német, indián és rutén telepek voltak. Először a városból járt ki naponta a telepre, majd Csekes talált egy elhagyott tanyát és ott élt kezdetleges körülmények között. Kút nem volt, a vizet a közeli vízállásból hordta, a fát az erdőben szedte. A lakószoba padlózva volt és a falait újságpapírral szigetelték. Az ajtókon nem volt zár, de a közbiztonság a lelkész szerint nagyobb volt ott kint, mint bármelyik városban. Kutját is szerzett, de az félt a farkasoktól, így visszavitte azt előző gazdájának. A napjai nagy részében családokat látogatott, majd estére visszament a tanyára, ahol a szünyogok ellen mindig nagy füstöt csinált, ami a lovát és őt is védte tőlük. A tanyán 10 napig lakott csupán, mert a tanya teteje beázott, így visszaköltözött a városba. A látogatásai során mindenütt örömmel fogadták, énekeltek, a Bibliából olvasott fel részleteket és imádkozott magyarul. Vasárnaponként gyermekeket tanított és istentiszteletet tartott az „Othton” 10–11 családjának.²⁸ Itt érdekes emberekre lelt, hiszen mindenki a maga ura volt, de ezzel együtt rendkívül monoton, olykor elviselhetetlen volt ott az élet a civilizáció áldásai nélkül. Természetesen a honvágy is gyötörte az ott lakókat. Ezután Kanadában maradt missziós lelkésznek, majd az Egyesült Államokban költözött. Szolgált az ismert kanadai magyar településen, Békevárban is, ahol több száz földműves magyar református kapott letelepedéséhez földet.²⁹ Békevár a kanadai vasút fővonal mellett fekvő település volt, egyike a Kanadában élő több száz magyar család központjainak, akik Csekes szerint a legtávolabbi tartják a magyarságukat a kontinensen élők közül.³⁰ Csekes az indiánok között is megfordult az Eszterháza nevű magyar telepre vezető útja során. Innen nem messze a presbiteri egyház missziós telepénél kezdődik a hatszáz lelket számláló 50 km hosszú és 18 km széles indián rezervátum. Azt tapasztalta, hogy ezeket a területeket is lassan kihúzzák az indiánok lába alól, mind az USA-ban, mind Kanadában arra törekedtek, hogy az indiánokat a fehér la-

28. *Református Világszemle*, I. évf. 3. szám, 143.

29. *Kanadai Magyar Hírlap*, 2018. V. 31., 5.

30. *Kómáromi Lapok*, 1921. február 19., 6.

kosságba beolvasszák. Ennek Csekes megfogalmazása szerint a legfontosabb eszköze a törvénykezés és az iskolai oktatás, illetve az indiánok közül egyesek felemelése, nekik állampolgárság juttatása.³¹ Csekes szerint az 1900-as évek elején voltak a nagyobb törzseknek saját iskolái, de legnagyobb részt az állam biztosított számukra iskolákat.³² Néhányszor megfordult a Qu Apelle völgyi indián iskolába, amit a presbiteriánus egyház tartott fenn, rendkívül modern tantermi berendezéssel. Itt mind az 50 indián növendék élelmezését és ruházását a misszió fedezte, a diákokat tulajdonképpen a családjaiktól elszakítva teljes angol modorban nevelték. Csekes egy 14 éves indián lányon lepődött meg leginkább, aki kiválóan beszélt angolul, angolként viselkedett és a zongorához leülve angol darabokat játszott. Járt Kanadában az assiniboiai indiánok között is, akiknek közösségi felépítése és kultúrája nagy hatást gyakorolt rá. Később érdekes párhuzamként jelent meg Csekesnél az indiánoknál szerzett tapasztalata és a kisebbségi sorba szorult magyarság többségi nemzettel való kapcsolatának átélésénél ez elő is bukkant. Legfontosabbnak viszont azt tartotta, hogy minél több népet ismert meg, annál nagyobb kedvvel kezdett a saját nemzetünk megismerésében való elmélyülésbe. Nagyon mély nyomot hagytak Csekesben az Amerikában töltött évek. Később útirajzokat is készített. A legérdekesebb, a kéziratban is ránk maradt Yellowstone Park leírása. Ismertette az olvasóval, hogy miként lehet eljutni a parkba, az útiköltség és a szállás költségeit is lejegyezte. Az utasok biztonságára lovaskatonák ügyeltek, hiszen előfordult, hogy banditák támadtak a turistákra. Gazdagon ábrázolta a természeti csodákat, forrásokat, gejzíreket, kanyonokat. Az írásából az az érzés süt, hogy bármikor visszatérne oda.³³

1908-ban már az észak-amerikai Alphában volt lelkész.³⁴ 1909 tavaszán Phoenixvillben választották lelkésznek, ahol két és fél évig szolgált. A gyülekezet pénzügyi helyzetét stabilizálta, a visszaemlékezések szerint „szelíd lelkű

31. *Református Világszemle*, III. évf. 3. szám, 135.

32. *Komáromi Lapok*, 1921. március 26., 8.

33. Yellowstone Park. Kézirat. A Szap-Csiliznyárad Református Egyházközség irattára.

34. Takaró Géza, Komjáthy Ernő, Böszörményi M. István (összeáll.): *Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára*. Kiadja: Az Egyesült Államokbeli Református Egyház Keleti Magyar Egyházmegyéje. 1929. 23.

s angolnyelv tudású“ lelkész.³⁵ 1911. június 28-án New Yorkban phoenixvillei lelkészként az egyike volt annak a kilenc lelkésznek, akik megalakították az Amerikai Keleti Magyar Egyházmegyét.³⁶ 1908-ban a későbbiekben is kedvelt témájában adott elő Budapesten, a református ifjúsági egyesületben *A szocializmus és a vallás* címmel. Későbbi beszámolóí szerint a kommunizmussal való első találkozása 1911-ben Fairport Harbor nevű városban volt. 1911 őszén ugyanis a felettesei Asihabula és Connecut városokba, illetve Fairport községbe rendelték őt azzal a küldetéssel, hogy a településeken lakó magyar reformátusok gondozását és szervezését megkezdjé. Szállás keresése közben lelt a keresztyén ifjúsági egyesületre, aminek az épületében szállást is bérelt néhány hónapra, akik feltérképezték a városuk lakosságát vallási és egzisztenciális téren. Az egyesület ifjúsági képzéseket szervezett, vallásos összejöveteleket rendezett. Az ifjúsági egyesület tagsága közel 800 főre duzadt egy év alatt és még a testező osztálynak is több, mint 400 tagja volt. Az egyesület munkája lenyűgözte Csekest, hiszen a fiatalok jószerevével maguk erejéből, gyűjtéseikből hoztak létre egy prosperáló központot.³⁷ A lelkész útját későbbi szolgálati helyein is követi az ifjúsággal való munka szükségességének igénylése.

35. Takaró Géza, Komjáthy Ernő, Böszörményi M. István (összeáll.): *Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára*. Kiadja: Az Egyesült Államokbeli Református Egyház Keleti Magyar Egyházmegyéje. 1929. 117.

36. Takaró Géza, Komjáthy Ernő, Böszörményi M. István (összeáll.): *Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára*. Kiadja: Az Egyesült Államokbeli Református Egyház Keleti Magyar Egyházmegyéje. 1929. 27.

37. *Kómáromi Lapok*, 1920. december 25., 8.

Csekes Béla dunaradványi szolgálata

Nem tudni, hogy milyen okból kifolyólag (csupán azt tudjuk, hogy New Brunsvickban 1912 novemberében már nem vett részt az egyházmegye következő gyűlésén), de 1912-ben a Dunamelléki Református Egyházkerületbe kérte bekebelezését, ahol segédlelkésznek iktatták be, és utazó segédlelkész lett öt hónapra.³⁸ Ez idő alatt a Mátra aljától egészen Óbecséig beutazott minden fellelhető református szórványközösséget. Az óbecsei gyülekezet helyzetének rendezése az ő nevéhez fűződik, hiszen felhívta a figyelmet a gyülekezet vagyonára és arra, hogy melyik közeli lelkész lenne a legalkalmasabb a lelki gondozásukra.³⁹ A hivatalos lelkészi végzettségét igazoló iratai csupán akkor lettek elintézve, amikor felsőmocsoládi lelkészként felszentelésre jelentkezett.⁴⁰ Itt meglehetősen kevés időt töltött, viszont tartalmasan, hiszen sikerült újraindítania az egyházi életet és anyaegyházi státust intézett a gyülekezetnek. Hazatértében segítette, hogy Gulyás Lajos dunaradványi lelkész lemondott a lelkészi állásról, és 1914. december 14-én őt választották meg a helyére.⁴¹ A helyi presbitérium eredetileg az ekecsi lelkészt hívta meg, ezért

az esperes 1064/1914-es felszólítása is kellett ahhoz, hogy a presbitérium felkérje a lelkészt, foglalja el az állását.⁴² A tény, hogy az esperes nyomására hívták meg Csekest, a presbitériumi ülés jegyzőkönyvében is

38. A Dunamelléki Református Egyházkerület 1912. november 2-ik és következő napjain Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest, 1912. 274.

39. A Dunamelléki Református Egyházkerület 1913. október hó 18-ik és következő napjain Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest 1913. 327.

40. A Dunamelléki Református Egyházkerület 1914. évi április hó 28-ik napján Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest 1914. 21.

41. Gyalókay László egyházmegyei főjegyző (összeáll.): Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1915. évi július hó 28. napján tartott rendes évi közgyűléséről. 1915. 8.

42. A dunaradványi református egyház 1915. január 2-i presbitériumi gyűlésének jegyzőkönyve.

megerősítették. Olyannyira jó helyzetbe került, hogy az 1915-ös egyházmegyei közgyűlés nyitó imáját már ő mondta.⁴³ A saját gyülekezetén belül viszont szolgálatának első hónapjaitól kezdve meggyűlt a baja néhány emberrel. Az esperes is panaszkodott a hívekre, akik a meghívás ellenére az esperesi vizitáció alkalmával alig jelentek meg. Ezen felül a lelkész lak állapota is siralmas volt, nem volt az iskola és a lakrész udvarán kút, hiányzott a kerítés, és összedőlt az istálló épülete. Az egyházi adó beszédese is akadozott. A lelkész ezért a sikertelen beszédés esetén jelezte, hogy a főszolgabíróhoz kell fordulniuk.⁴⁴ 1918 decemberében Csekest három hónapra hivatalos ügyben az egyház Amerikába küldte. A december 9-i indulását egy nappal korábban jelentette csak be a presbitériumnak, amit azok tudomásul vettek. Erről az útiról sajnos semmi kézzelfogható anyagot nem találtunk.⁴⁵

Továbbra is nehéz dolga volt Csekesnek a saját presbitériumával, ezért 1920 tavaszán jegyzőkönyvben kellett nyomat hagynia annak, hogy a tanítói lak és a parókia olyan állapotban volt, hogy felújítás nélkül lakhatatlan (már 1915-ben is felmerült ez a probléma). Az egyházi vezetők ezért megbízták a gondnokot és a lelkészt, hogy 1000 koronáért végezzenek javításokat, és szervezzék meg a parókia padlására a szigetelő föld felhordását.⁴⁶ 1921 februárjában a dunaradványi egyházfiak nem akarták engedni, hogy a lelkész és a gondnok letegye az állam iránti hűségesküt. Arra hivatkoztak, hogy az egyetemes egyháztól semmiféle utasítást nem kaptak, így ezzel lehetetlenné válna, hogy annak kötelékében maradhassanak. 1921 nyarán is hivatalos levélben szólították fel a lelkészt a hivatalok, hogy tegyen hűségesküt, de a presbitérium még mindig nem engedélyezte ezt a lelkésznek. De arra hivatkozva, hogy kevés az esélye annak, hogy az egyetemes egyház kötelékében maradjanak, illetve, hogy az egyház nagyon gyenge, „mely magát fenntartani nem képes” felhatalmazták a lelkészt és a gondnokot, hogy amennyiben

43. Gyalóky László egyházmegyei főjegyző (összeáll.): Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1915. évi július hó 28. napján tartott rendes évi közgyűléséről. 1915. 4.

44. A dunaradványi református egyház 1915. május 30-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

45. A dunaradványi református egyház 1918. december 8-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

46. A dunaradványi református egyház 1920. április 18-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

az egyházmegye többi lelkészei hűségüket tesznek, úgy ők is letegyék azt.⁴⁷

Meglepő módon nem támogatta a presbitérium Csekesnek azt a hatósági döntést támogató javaslatát, hogy új tanítói állást szervezzenek, illetve bővítsék a magyar iskolát, arra hivatkozva, mivel az abba járó református gyerekek száma nem haladta meg a 80 főt. Az egyház helyi vezetői annak ellenére nem látták ezt indokoltnak, hogy az iskolába 93 diák járt, és az szükséges lett volna. Inkább azt javasolták, hogy a 13 katolikus tanuló járjon más falu iskolájába, hiszen a más vallásúakat csak szívességből és előzékenységből vették fel. Ezzel tulajdonképpen a presbiterek azt kockáztatták, hogy a helybeli magyar gyerekek ezentúl más település állami iskolájába járnak.⁴⁸ A téma még a 1922 februárjában is rezonált a gyülekezetben, hiszen újra kimondták, hogy új tanítói állásra nincs szükségük, ahogy új tanteremre sem, ugyanis a meglévő untilg elég a református vallású gyermekeknek.⁴⁹ 1922-ben jelent meg Csekes *Reformátusok* című munkája, amelyben saját gyülekezetének viszontagságairól és magáról a református egyházzal írt. Azt gondoljuk, hogy első ízben csillogtatja meg a lelkész a szépirodalmi leíró műfajhoz való érzékét e rövid, de velős munkában. Kiemeli a Dunaradvány szépségét, kiváló földrajzi elhelyezkedését. Azt a sokak által nem ismert legendát is feleveníti, miszerint V. László magyar király a településen született és Erzsébet királyné azon a helyen emeltetett egy kápolnát ennek emlékére, ahol a református templom áll. A hagyomány szerint ugyanis, Csekes írása alapján, a várandós Erzsébet királyné – aki Kottaner Ilona udvarhölgye elé érkezett Dunaradványra, hogy átvegye tőle az ellopott Szent Koronát – itt szülte meg V. László királyt. A műben megemlíti azt is, hogy Radványon már 1650-ben szervezett protestáns egyház volt. Sőt egy a szolgálati idejében is használt ónból készült úrvacsorai tányérról is említést tesz, ami a pati ekléziából került a radványi gyülekezethez és rajta 1618-as felirat van. Ezen felül a gyülekezet ékességeként írt a gyülekezet birtokában levő 1679-

47. A dunaradványi református egyház 1921. június 17-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

48. A dunaradványi református egyház 1921. október 23-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

49. A dunaradványi református egyház 1922. február 12-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

ben ónból készült úrvacsorai kancsó és aranyozott úrvacsorai pohárról is. Azt is tudni vélte, hogy a XVII. században pozsonyi törvényszék⁵⁰ elé idézték a radványi lelkészt, bizonyos Vécsey Tamást is. Megemlékezik arról is a munkában, hogy a dunaradványi templomot 1697-ben építették, mégpedig Kis István radványi mester. Az erre vonatkozó igazolás a Csekes idején állt templom falán a vakolat alatt még olvasható volt. Az 1763-as összeírásra alapozva Csekes 31 református család fejét sorolta fel a 192 lakosú településen. Arról a korszakról is bőven írt Csekes, amikor ő szolgált. A templomot, ami már rogyadozik ekkor, a falon található felirat szerint 1875-ben meszelték utoljára. „Nagy földet bejártam, sok helyen megfordultam, de még ennyire elhanyagolt Isten házát sehol sem láttam!”⁵¹ – írta a fiatal lelkész, aki a saját dunaradványi gyülekezetével kapcsolatosan is kritikikus gondolatokat vet papírra. Azt írta, hogy a gyülekezetben is megmértelyezte az emberek lelkét a materialista világfelfogás. „Ha egy népet tönkre akarsz tenni, ha azt akarod, hogy az erkölcsiséget, haza-és fajszeretetet kinevesse, az erényt és a bűnt egyformának tartsa, az érzékiségben alámerüljön. Ha azt akarod, hogy lelkiismeretfurdalás nélkül tudjon zsarolni, lopni, csalni, gyilkolni s a becsületes érzés kivesszen belőle, teljesen az erkölcsi örületbe essen. Akkor csak oltsd be a materializmus bacilusával s célodat eléred. Az által a nép jobban meg van kötözve, mintha békókba volna verve, nincs abban többé összetartás, nincs abban ellenállási erő, nincs annak jövője...” – írta a lelkész.⁵² A vallásról alkotott képéről is olvashatunk, amikor azt írta, hogy a vallás az emberi lélek ösztönére, az Isten utáni vágyódásra a felelet. A keresztyén egyház célja, hogy megmentse az emberiséget a krisztusi szeretettel és Isten országának a megvalósítása. „Hirdetnünk kell, hogy az emberi test, lélek összes tulajdonságai, ösztönei nem rosszak, az ember jólétére szolgálnak, ha Isten törvényei szerint működnek. De elfajulhatnak, az embert testileg-lelkileg tönkre tehetik, átokká válhatnak, ha Isten törvényeitől eltérnek.”⁵³

50. A pozsonyi törvényszék a protestánsok üldözésének eszköze a Wesselényi-összeesküvést követően

51. Csekes Béla: *Reformátusok*, Dunaradvány 1922. 26.

52. U.o.: 32.

53. U.o.: 44.

Új harangok és templomépítés Dunaradványon

1923-ban a lelkész javaslatot tett új harangok megvételére a búcsi gyülekeztől, mivel az az információ jutott el hozzá, hogy azoknak van egy eladó harangjuk. Patkány András, Patkány Zsigmond és Kalácska István jártak Búcsón ebben az ügyben tárgyalni, de a búcsi közgyűlés előtt azt, hogy mit intéztek, nem voltak hajlandóak a sajátjaiknak elmondani. A búcsiak jutányos áron adták az egy mázsás harangot, aminek a megvételét a radványiak támogatták, azzal, hogy a lelkész a szószékről keressen olyat, aki a harang megvételét támogatja.⁵⁴ A harang árát kitevő 2000 koronát Fülöp Lajos és Tillák Ilona házastársak biztosították. Mivel a régi torony nem bírta volna, ezért haranglábakat állítottak ideiglenesen fel. A gyülekezeti élet felélénkülését jelzi, hogy a radványi reformátusok több kulturális rendezvényt tartottak. 1923. január végén a templomépítési alap javára nagy sikerrel adták elő Csekes Béla rendezésében az *Árva Bandi* népszínművet. Az előadáson nem csupán falubeliek vettek részt, ahogy azt az adakozók névsorából tudjuk, hiszen több száz korona gyűlt össze és búcsiak, zsitvatőiek, virtpusztaiak és dunamocsiak is adakozók között voltak.⁵⁵ Petőfi ünnepet rendeztek 1923. február végén Csekes Béláné rendezésében. A lelkész Petőfi életéről adott elő, majd az ünnepély fénypontjaként Várady Antal: *Petőfi a Hortobágyon* című előadását adta elő Fülöp Margit, a dalokat Csomor Janka énekelte.⁵⁶

1924-ben Csekes templomépítési tervvel állt elő, hiszen minden előjáró látta, hogy valamit kell tenni a templommal és az esperes is támogatta a kezdeményezést. A presbiterek nem kívántak határozni az ügyben, mert nem látták, hogy milyen költségekkel járna ez az egyháznak. Először gyűjtést kívántak indítani, csak azután mérlegelni és dönteni az új templom és a régi felújítása között.⁵⁷ Ezzel kezdetét vette a lelkész harca az új templom építéséért. Tavasszal elkészültek a tervrajzok, de a nyár elején ezt módosítá-

54. A dunaradványi református egyház 1923. december 2-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

55. *Komáromi Lapok*, 1923. február 6. 4.

56. *Komáromi Lapok*, 1923. február 27. 3.

57. A dunaradványi református egyház 1924. január 12-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

ni kellett, mert a presbiterek kisebbet akartak. A terveket az egyházmegyei mérnök átdolgozta. Az eredetihez képest így keskenyebb falakat, egyszerűbb tetőszerkezetet, illetve két méterrel rövidebb és keskenyebb templomot tervezett Gyalókey Miklós, ami megközelítőleg 80 000 koronába került volna a jövőben. Ugyanekkor szakértők is érkeztek, akik felmérték, hogy a régi templom épületéből használhatóak-e egyes részek, hiszen a rossz szőlőterem felett keseregve sokallták a presbiterek az összeget. A hozzáértők jegyzőkönyvbe mondták, hogy az akkori épület olyan állapotban van, hogy le kell bontani. Azt is javasolták, ha a gyülekezetnek csak 50.000 korona áll a rendelkezésére, akkor építsék a templomot torony nélkül. Ezt a döntést a presbitereknek kellett meghozniuk.⁵⁸ A templom felújítására gyűjtöttek a dunaradványi műkedvelők a Parasztosan című népszínmű bemutatásával is 1924-ben. A darabbal négyszer töltötték meg zsúfolásig a helyi közösségi házat. A darabot Csekes maga rendezte, az éneket Csekes felesége Szeréna tanította be és cimbalmon kísérte is a dalokat. A díszletet és a házaspár ter-

58. A dunaradványi református egyház 1924. július 17-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

vezte és kivitelezte.⁵⁹ Ugyanebben az évben ősszel alakult a református lányok énekkara is, akik minden Istentisztelet után vallásos énekeket énekeltek a templomban. A karvezető Csekes Béláné volt.

A templom építésére néhány hónap alatt összegyűjtöttek 51.000 korona készpénzt, de mérlegelni akart a többség, hogy új templomot akarnak-e és, amennyiben igen, arra miképpen szereznek további pénzt. A lelkész elmondta, hogy az elfogadandó határozatuk szerinti összeg behajtására garanciákra van szükségük. A gyülekezett tagjai Nagy Mihály építómester ajánlatait olvasva 1925 áprilisában végre az új templom építése mellett döntöttek⁶⁰, majd szeptemberben egy Szalay nevű asztalos ajánlatát is elfogadták a templomi bútorzatra, aki 16.000 koronáért vállalta, hogy 1925. november 8-ig bebútorozza a templomot.⁶¹

A templom avatására 1925. november 22-én került sor. Csekes javaslatára jegyzőkönyvben rögzítették, hogy az avatást innentől kezdve mindig az évforduló dátumához legközelebb eső vasárnapon meg kell ünnepelni. A templomszentelésen Balogh Elemér püspök tartott ünnepi beszédet, és a Prágai Magyar Hírlap beszámolója szerint a környékbeli falvak sok reformátusa is megjelent.⁶² Miután Csekes elküldte a presbiteri gyűlés jegyzőkönyvét és a meghívást, válaszlevelében Balogh Elemér jelezte, hogy a hetényi állomásra érkezik, és kérte a radványi tiszteletest, hogy mindenre felül, csak bricskát ne küldjön érte.⁶³ Nagy szégyen volt a radványiakra nézve, hogy a templomszentelés előtt megjelent a pozsonyi püspöki hivatalban Juhász Mihály gyülekezeti tag, és Csekes ellen agitált.⁶⁴ Még Gyalóky esperest is állásfoglalásra kérte az ügyben a püspök, aki levelében leírta, hogy Juhász összeférhetetlen ember, erről tanúbizonyságot tett akkor, amikor a radványi esperesi vizitáción az esperesnek kellett Juhászt távozásra felszólítania.⁶⁵

59. *Kömáromi Lapok*, 1924. március 11. 3.

60. A dunaradványi református egyház 1925. április 13-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

61. A dunaradványi református egyház 1925. szeptember 30-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

62. *Prágai Magyar Hírlap*, 1925. XI. 26., IV. évf. 268. (1011.) sz., 6.

63. DREL Fond: I.2., 9. doboz, 580/141. számú püspöki levél

64. DREL Fond: I.2., 9. doboz, Jegyzőkönyv Juhász 1925. XI. 19-i pozsonyi látogatásáról

65. DREL Fond: I.2., 9. doboz, Gyalóky Baloghhoz írott 1121/925. sz. levele

A dunaradványi gyülekezet tagjait Csekes folyamatosan igyekezett a felvidéki református egyház vérkeringésében tartani. Így kerültek a radványi lánykör tagjai az első Komáromban rendezett leánykonferenciára, ahol Csekes imája nyitotta a rendezvényt.⁶⁶ Ugyebben az évben az egyházmegyei lelkészgyűlésen előadta a később nyomtatásban is megjelentetett Református egyházunk és a kommunizmus című dolgozatát.⁶⁷

A gyülekezet és a lelkész kapcsolata

1927. március 5-én már a presbitérium jegyzőkönyve is az egyházi vezetők és a lelkész közötti helyzet elmérgesedéséről szolt, hiszen Kalácska Lajos és hat társa megvádolta az egyházmegyei bíróságot és a lelkészt. A bíróságot igazságtalansággal, míg a lelkészt hamis tanúzással vádolták. Az ügy a gondnok- és presbiterválasztás miatt robbant ki, amit néhány gyülekezeti tag kényszerített ki. Az egyházmegyei bíróság a vádaknak nem adott helyt, Kalácska Lajos gondnokot és Laki Sándor előljárót viselt hivatalai alól felfüggesztették és ellenük fegyelmi eljárást indítottak. Az esperes levelében arra utasította a lelkészt, hogy a hét vádló ellen a világi bíróság előtt indítson eljárást becsületsértés és rágalmozás ügyében. A presbitérium az esperesi intézkedéseket tudomásul vette és sajnálkozott afelett, hogy a településen ennyire elmérgesedett a helyzet.⁶⁸ Csekes később meg is tette a feljelentést a világi bíróságok előtt, ahol a rágalmozókat mind elítélték. Az 51 egyénnek, akik vádlevelet írtak, bocsánatot kellett kérniük Csekestől, és a perköltségeket is megfizettették velük. Ördögh János tanítóval szemben is Csekesnek adott később igazat a bíróság.⁶⁹

A másik, korábbi bírósági útra terelt cselekedet Ördögh János tanító és a tizenhat éves Tárnok Lidi szerelmi viszonya volt. Ezután Ördögh feljelentette

66. *Prágai Magyar Hírlap*, 1926. IX. 1., V. évf. 198. (1236.) sz., 6.

67. Soós Károly egyházmegyei főjegyző (összeáll.): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1926. augusztus 17. napján tartott rendes közgyűléséről*. 1926. 69.

68. A dunaradványi református egyház 1927. március 5-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

69. DREL Fond: I.2., 19. doboz, 529/1929. sz., 1929. VIII. 3-án a püspöknek írott levél

Csekest hamis tanúzásért és hamis esküért.⁷⁰ Az ügyeknek a templomban is folytatása lett. Pünkösöd első napján botrány történt a templomban, hiszen a gyülekezet egyharmada kivonult az Istentiszteletről, tiltakozva a tanító és a lelkész ellen. A lelkész a templomba belépve hallotta, amint megszólalt a harmónium kíséretében a pünkösdi felálló ének. Az éneklést Vörös Gyula vezette, aki a felfüggesztett kántortanító helyett szolgált. Amint a lelkész a helyére ült, látta, hogy Vörös János lánya arra buzdította az elől ülő fiatalokat, hogy hagyják el a templomot. Amint azok megindultak, őket pedig a gyülekezet egyharmada követte. Mire az ének véget ért, akik ki akartak menni a templomból, elhagyták azt. Ezután, amikor a lelkész már felment a szószékbe és előfohászba kezdett volna, Juhász Mihály a helyén ülve fennhangon a gyülekezet felé azt mondta, hogy: „Apja, öregapja reformátusok voltak, ő is jó református, de amik itt történtek a tanító és a lelkész ellen, annyira felzaklatták őt, hogy nyugodt lélekkel nem tudja tovább végezni az Istentiszteletet. Ő kimegy, ha a többiek tudják folytatni az Istentiszteletet, hát folytassák”. A templomból kivonult tanító és párthívei a dunamocsi templomba mentek át. A gyülekezet presbitériuma kijelentette, hogy a templomi botrány, Ördögh János és Vörös Mihály viselkedése egyaránt elítélendő.⁷¹

Tudni kell, hogy a Dunaradványon tanító Ördögh János ellen feljelentést tettek az egyházmegyei bíróságon azzal a váddal, hogy szexuális viszonyt létesített az egyik ismétlődő diáklánnyal, aki gyereket szült neki. A tanító bujtogatta a lelkész ellen a jegyzőkönyvek tanúsága szerint a híveket, akik nagyobb része hallgatásával nem állt Csekes mellé. Csekes ennek kapcsán levélben kereste meg az esperest, hogy levelet kapott a tanfelügyelőtől. Ebben azt közölte vele a tanfelügyelő, hogy privát levelet kapott Ördöghtől, aki azt írta, hogy amennyiben az egyházi bíróság felmenti őt, úgy az „másutt fog magának állást keresni”. A tanfelügyelő ebben a levelében bizonyítja, hogy ismerte a radványi helyzetet, illetve kiviláglik, hogy tisztában volt a ta-

70. DREL Fond: I.2., 13. doboz, 856/1927. sz. levél Csekestől a püspöknek

71. A dunaradványi református egyház 1927. június 6-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

nító-igazgató bűnösségével és a lelkész nehéz helyzetével.⁷² Az esperes és az egyházkerületi bíróság döntése sem segítette Csekes és a gyülekezet közti ügyek rendezését, hiszen Ördögh János tanítót az egyházkerületi bíróság felmentette, és egy feddéssel az állásába visszahelyezte. Erről egy végzésben tájékoztatta a gyülekezetet.⁷³ Az esperes a pütkösdi botrány – amikor a gyülekezet egy részével kivonultak az Istentiszteletről – kapcsán vezeklésre ítélte csupán a rendbontókat, azaz a templomi botrányban résztvevő társaival három alkalommal csendben végig kellett hallgatniuk a Csekes által hirdetett Istentiszteletet. Tette ezt annak ellenére, hogy egy kemény hangvételű levelet küldött 1927. június 24-én Ördögh Jánosnak, amiben a szándékairól érdeklődik, hiszen úgy tűnt számára, mintha csak a zavarkeltés lett volna a célja, nem csupán Csekes eltávolítása.⁷⁴ Az Ördögh által vezetett botrányt okozók nem jelentek meg a következő Istentiszteleteken, ezzel az esperesnek adott szavukat sem tartották.⁷⁵ A dunaradványi gyülekezett tagjai 1927. június 25-én még egy feljelentést tettek a lelkész ellen, annak tudatában, hogy az el fogja hagyni a gyülekezetét. Ebben a feljelentésben az 1925. évi templomépítés számadásának a megvizsgálását kérték Gyalóka esperestől, sőt még a kiküldendő vizsgálóbizottság névsorára is javaslatot tettek neki. Leírták, hogy az egyházi vezető és a hívők között meglátásuk szerint nem jó a viszony, de nem vádolnak senkit, csupán az adományok elköltésének ügyében szerettek volna megnyugodni.⁷⁶

Ezeknek a lépéseknek és egyházhatósági döntéseknek a tudatában fogadta el Csekes a szapi gyülekezet hívását, amit 1927. július 5-én be is jelentett a presbitereknek és a dunaradványi lelkészi tisztségről való lemondásáról ezzel egyidőben az esperest is tájékoztatta. A presbiterek próbálták, de nem tudták tartóztatni.⁷⁷ A presbitériumi gyűlések jegyzőkönyveiből szembetűnő,

72. Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Irodája mellett működő Központi Levéltár, Komárom (SZRKE KL Komárom), Komáromi Egyházmegyei Levéltár (KEL), 830/1927. sz. Levél.

73. SZRKE KL Komárom, KEL, Végzés

74. SZRKE KL Komárom, KEL, 809/927. sz. irat

75. SZRKE KL Komárom, KEL, 868/1927. sz. irat

76. SZRKE KL Komárom, KEL, Főtiszteletű Gyalóka esperes úrnak

77. A dunaradványi református egyház 1927. július 5-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

Jegyzőkönyv

felvételét Dunaradványon 1922 február hó 12-én
 tartott protokollal együttes alkalmával.

Teljesen vannak: Csik. Cséke Béla lelkész elnök, Páthány
 Andrá, Kalácska Lajos gondnok. Páris Márton, Kádár
 Ká János, Vörös Márton, Fülöp László, Jakkó Péter,
 Páthány Lajos. Sárközy Gyula.

1. felkérte a közgyűlési bizottságot a
 dunaradványi ref. iskola II. osztályának ^{vezetésére}
~~vezetésére~~ elvándorolt önkéntes tanárokat.

A dunaradványi ref. egyt. iskola mint iskolai
 fenntartó elöljárója egyhangúlag kimondja,
 hogy egy újlatótanterem felállítására, és a II. oszt.
 tanítására vállai bevonására, semmi képpen be-
 nem lépne. Ugyan az iskolának ref. felteke-
 zési, gyűléskorrekciós névrendi kérelme eleget
~~az~~ egyhangúsága; az egyháznak ~~szükségszerű~~ anyagi
 lehetősége egyáltalán nem mindegy, erről az új
 határozat kimondja, míg nem is tárgyalhatunk.

K. m. f.

Jakkó Péter
 Cséke Béla.
 ref. lelkész.

Páthány Andrá gondnok
 Kalácska Lajos gondnok
 Páthány Lajos
 Kalácska János

hogy gyakori volt, amikor Dunaradványon a lelkész nem tudta összehívni a gyűlést. Az is szokatlan, hogy a lelkész maga a jegyzőkönyvvezető, amikor pedig nem ő – ez főképpen radványi szolgálata utolsó éveire jellemző –, akkor a jegyzőkönyv vezetője a megjelentek között az utolsó helyre sorolja a lelkészt.

Csekes Béla a szap-nyárádi gyülekezet lelkésze

A radványi lelkész több helyre beadta a pályázatát lelkészi állásra, többek között 1927. januárban Apácaszakállásra is. 1927. május végén azonban már egyeztetett a Szap-Csiliznyárádi Református Egyházközség⁷⁸ tagjaival, akik jóvá is hagyták neki, és csak neki a járandóságot, ami 12 holdnyi föld személyi pótlék megadását jelentette. Természetesen a dunaradványi utódjával Borza Zoltánnal és a szapi elődjével Gáspár Józseffel is egyezsre jutott Csekes az anyagiakat illetőleg. Szapra úgy került Csekes, hogy Gáspár József szapi lelkészt meghívta a kulcsodi gyülekezet, így a szapi lelkészi hely megüresedett, amit Csekes Béla választás útján foglalhatott el 1928. március 12-én.⁷⁹ A meghívásról már 1927. május 21-én tájékoztatta az esperest, a megválasztásának hivatalos voltáról Gyalóky 1927. június 24-én küldött megerősítést.

Csekes lelkészi pályája Szapon kezdett kiteljesedni. Már a kezdet is új erőt adhatott neki, hiszen hajón érkezett a beiktatására, és az egész község kivonult a fogadására.⁸⁰ Merőben másképpen kezdődött az első presbiteri ülés is, hiszen, amikor Dunaradványon a lelkész a lakás állagának javítását kérte, akkor az előljáróság húzódozott és a lelkésznek adta feladatul a terület rendezését. Szapon ezzel ellentétben, amikor Csekes felvetette, hogy a lelkész-és tanítói lakásnál levő sertésöl foghíjas, a gondnok már jelezte is, hogy ismerik a problémát és már rendeltek is anyagot az ól tatarozására.⁸¹ Felélénkült az egyházi élet, vasárnapi iskolákat, bibliaversenyeket tartottak több tucat gyermek részvételével, ahová bekapcsolódott a felesége és a helyi tanító is. Ilyenkor megvendégelték a szegényeket, és kultúrműsorral kedveskedtek a helyieknek. Az első rendelkezései között szerepelt, hogy kályhát állíttatott a templomba, mert azt tapasztalta, hogy a gyülekezet tagjai elmaradoznak

78. A szap-csiliznyárádi református egyház 1927. május 20-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

79. Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1927. évi augusztus hó 23. napján tartott rendes közgyűléséről. Összeállította: Soós Károly egyházmegyei főjegyző, 1927. 38.

80. *Dunántúli Protestáns Lap*, 1927. XI. 27., XXXVIII. évf. 48. sz., 208.

81. A szap-csiliznyárádi református egyház 1927. március 11-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

a téli Istentiszteletekről.⁸² Érdekességnek számít, hogy valószínűleg a lelkész javaslatára a szapi presbiterek az egyházmegyei tanácsbírai helyek egyikére Stunda István lelkészt, a teljhatalmú minisztérium hivatalnokát jelölték.⁸³ A Komáromi Református Egyházmegye augusztusi közgyűlésén, ahol Csekes egyházmegyei aljegyzőként volt jelen és a szapiak által javasolt Stunda István a legkevesebb, hat szavazatot kapott az 51-ből.⁸⁴ Ugyanebben az évben orgona építetésbe kezdett és helyreállította az iskola tantermét, ahogy a lelkészlak, a tanítólakás és az iskola átépítéséhez is hozzálátott.⁸⁵ Szükség is volt erre, ahogy azt a tanfelügyelő 1923-ban írott leveléből tudjuk, aki szerint olyan állapotban volt az iskola padlózata, hogy annak rendbehozatala nélkül nem indítható az oktatás.⁸⁶ Egy korábbi levelében szintén az inspektor jelezte, hogy nem helyénvaló, hogy csak a gyermekek takarítják az iskola helységeit, nincs rendszeresen és szakszerűen takarítva, amit megengedhetetlennek tartott a hivatalnok. Csekes odaérkezése után egy évvel pótolni kezdte a hiányosságokat és erről levélben tájékoztatta a tanfelügyelőt, miután az levélben tájékoztatta a lelkészt a hiányosságokról. A levélben benne volt, hogy a tanterem nagyobbításra és felújításra szorul, az iskolában nincs elég árnyékszék, illetve nincs megoldva a vízlevezetés, a tanulók könyvtára mindösszesen 14 könyvet tartalmaz.⁸⁷ 1928 augusztusában mondott fel egészségügyi okokra hivatkozva Pánczél Lajos kántortanító, aki 20 éve volt a szapi gyülekezet tanítója. Ugyanebben a hónapban maradt harangozó nélkül a gyülekezet. A megboldogult Simon Imre helyett a fia vitte tovább ezt a tisztséget.⁸⁸ Ilyenkor alakították át a lelkészlak hátsó szobáit és a padlásfeljárót a kamrából vezették. A tanítólakás ajtóinak megjavítását is kérte Csekes. 1928 szeptemberében hirdették meg a tanítói állást a Komáromi Lapokban és a Magyar

82. A szap-csiliznyárad református egyház 1929. április 7-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

83. A szap-csiliznyárad református egyház 1929. május 9-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

84. Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1929. évi augusztus hó 27-ik napján tartott rendes közgyűléséről. Összeállította: Soós Károly egyházmegyei főjegyző, 1929. 5.

85. A szap-csiliznyárad református egyház 1929. július 21-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

86. A Szap-Csiliznyárad Református Egyházközség irattára. Iskolai hiányok 1458/1923. számú irat

87. A Szap-Csiliznyárad Református Egyházközség irattára. Zápisnica 22/1929.

88. A szap-csiliznyárad református egyház 1928. augusztus 19-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

Tanító hasábjain, de alkalmas jelölt nem jelentkezett. Ježo tanfelügyelő a szapiak figyelmébe ajánlotta az 1927-ben Pápán végzett Szulacsik Margit tanítónőt, akinek egy éves felvidéki tanítói gyakorlata is volt már és az oklevele nének a nosztrifikációja is folyamatban volt. Ideiglenesen meg is választották az iskolaszék tagjai őt, bár a tanítónő jelezte, hogy a kántori teendőket nem vállalja el. Érdekeségként megjegyezzük, hogy ebben az időben a tanítói juttatás (a kántori nélkül) havi 43 korona, két szobás lakás kerttel, 1 kath 1366 négyszögöl szántó (1 négyszögöl – 3,6 négyzetméter), 1348 négyszögöl rét, 612 kg búza, 2 köbméter puhafa, 100 kéve rőzse.⁸⁹ 1929-ben kijavították az iskola padlózatát, az ablakokat és az ajtókat átfestették, a lelkészi lakásban az első szoba padlózatát kicserélték és kavicssal töltötték fel, a tanítói lakás falát pedig aláfalazták. 1929-ben a tanítónő után érkezett a faluba Nagy Ernő, aki 4. gimnáziumi osztályt végzett, de azt írta a pályázatában, hogy a tanfelügyelő ígéretet tett neki, hogy a tanítási engedélyt megkapja. Mivel okleveles tanító nem pályázott, így az 1929-1930-as tanévre megválasztották az egyedüli jelöltet kántortanítónak.⁹⁰ Csekes 1930-ban rövid idő alatt rendezte a tanítói kérdést az iskolában, hiszen Nagy Ernővel elégedetlenek voltak. 1930-ban arról tájékozódhattunk a tanfelügyelő leveléből, hogy amikor május 20-án ellenőrzésen az iskolában járt, már 10.48-kor nem volt senki az iskolában. Ugyanitt írja, hogy februári látogatása során megállapította és jelezte az ideiglenes tanítónak, hogy a tanítási eredmény gyenge, Nagy Ernő tanító úr a tanórákat nem tartotta meg és „nem viselkedik azon tisztelet és kötelességtudattal, aminőt a tanítói állás megkövetel”.⁹¹ Nagy Ernőnek a szerződése lejártával, a gyülekezettel szembeni követeléseivel kapcsolatban a tanfelügyelőhöz fordultak, hiszen az a szünidőre, a szerződése lejárta utánra is kért volna fizetést (a korábbi ideiglenes tanítónő Szulacsik Margit esetre hivatkozva).⁹² A tanfelügyelői levélre hivatkozva jegyezte fel az iskolaszék elnöke, hogy nagyobb tanterem és újabb berendezés kell. Mivel a tanítói

89. A szap-csiliznyárad református egyház 1928. október 19-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

90. A szap-csiliznyárad református egyház 1929. augusztus 29-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

91. A Szap-Csiliznyárad Református Egyházközség irattára. Református iskolaszéknek, 1402/1930.

92. A Szap-Csiliznyárad Református Egyházközség irattára. Nagyságos Tanfelügyelő Úr! 1930. június

lakást 2500 korona értékben abban az évben hozták rendbe és az árnyékszékeket is felújították, ebben az ügyben halasztást kért.⁹³ Az új pályázat után (a *Magyar Tanító* hasábjain hirdették meg az állást) Szekeres Emíliát nevezték ki tanítónak, aki egyedüli pályázó volt a helyre és kántori oklevele sem volt.⁹⁴ A szapi református iskolába ebben az időben 51 tanuló járt. A későbbiekben még meggyűlt a bajuk egy korábbi tanítójukkal, Pánczél Lajossal, aki visszamenőlegesen igazgatói tiszteletdíjat követelt a szapi egyháztól és fel is jelentette őket a dunaszerdahelyi járásbírószágon.⁹⁵ Az ügynek a folyományaként Pánczél végrehajtást kért az egyház ellen, mert nem ismerték el továbbra sem az igazgatói illetékének jogosságát, amit a bíróság megítélt neki járási szinten.⁹⁶ Nagyon érdekes lehetett már Csekes érkezése előtt is a kapcsolat a gyülekezet és a tanító között, hiszen egy 1923-as levél is azt igazolja, hogy a rideg hangvételen, kizárólag levélben kommunikált egymással a két fél.⁹⁷

Csekes a katonai elhárítás látóterében

1931-ben Csekest Magyarország részére való kémkedés miatt figyelte meg a rendőrség, illetve a katonai elhárítás. Feltűnt nekik, hogy rendkívül sokat utazott, legfőképpen Komáromba, Pozsonyba és Magyarországra. Rendszeres, szinte napi kapcsolatot tartott fent a Balonyban élő közigyzővel, Karel Dvořákkal, akivel minden alkalommal négyszemközt találkozott. Dvořákról a bizalmas titkosszolgálati jelentésben azt írta a megfigyelő, hogy a szolid fizetése ellenére meglehetősen nagy lábon élt, és a helyi rendőrség és katonaság képviselőivel sem ápolt jó kapcsolatot. A jegyzőt korupciós vádak miatt aljegyzőnek helyezték át Besztercebányára 1930 végén. A szapi lelkész itt is rendszeresen látogatta Dvořákat, ami miatt azzal gyanúsították Csekest, hogy a közigazgatásról tőle szerzett bizalmas információkat Magyarországra

93. A szap-csiliznyárad református egyház 1930. június 1-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

94. A szap-csiliznyárad református egyház 1930. július 6-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

95. A szap-csiliznyárad református egyház 1931. október 23-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

96. A szap-csiliznyárad református egyház 1932. május 22-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

97. Pánczél levele a Református Iskolaszéknek. A Szap-Csiliznyárad Református Egyházközség irattára.

továbbítja. Búcsi szolgálata idejéről feljegyezték, hogy itt kapcsolatban állt a Csehszlovákia ellenes magatartásuk miatt megfigyelt egyénnel. Csekesel kapcsolatban ezen kívül semmi terhelőt nem tudtak felhozni, hiszen a leírtak szerint tartózkodóan viseltetett a Csehszlovák Köztársaság irányában, sem a cselekedetei, sem az egyéb megnyilvánulásai okán nem lehetett konkrét váddal illetni őt. A Böhme nevű összekötő tiszt 1931 november végi bizalmas feljegyzése szerint Csekes az Országos Keresztényszocialista Párt tagja volt, de nem vállalt funkciót. A lelkési hivatásán kívül a falujában egyéb kapcsolatot senkivel sem tartott. A sok utazásról itt is írtak a jelentésben, de ezek okát nem tudták biztosan. Fontos mondatot olvashatunk, amikor azt írta a titkosszolgálati jelentés, hogy Csekesről a magyar lakosság köréből senki sem adott használható, vagy elmarasztaló információkat.⁹⁸ Ez egy feltétlen bizalmat mutat a közösség tagjai irányából a lelkész felé.

A Református Világszemle

1931-ben kezdte kiadni a *Református Világszemle* című lapot, amelyet a Komáromi Református Egyházmegye is támogatott, így el tudta juttatni azt az egyházmegye összes egyházába és leányegyházába.⁹⁹ Már az első számban rendhagyó írásokat közölt, hiszen nem csupán a csehszlovákiai magyarság helyzetével foglalkozott, hanem kitekintett az erdélyi és a délvidéki egyházak életére is, sőt foglalkozott a franciaországi, dél-amerikai, amerikai és kanadai magyar reformátussággal is.¹⁰⁰ Az első számot 2000 példányban jelentette meg, amelyből 1000 példányt küldött Felvidéken kívüli területekre.¹⁰¹ Ebben az évben már azt jelzi a presbitérium tagjainak, hogy a református egyház törvényeit a kormányzat jóvá fogja hagyni.¹⁰²

98. Vojenský historický ústav, sign. 53/31-28/1/6.

99. *Dunántúli Protestáns Lap*, 1932. IX. 18., XLIII. évf. 38. sz., 150.

100. *Dunántúli Protestáns Lap*, 1931. XI. 8., XLII. évf. 45. sz., 214.

101. DREL Fond: I.2., 25. doboz, 60/1931. sz. levél a püspöknek

102. A szap-csiliznyáradai református egyház 1931. március 29-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

Gyülekezeti élet Szapon

Az 1932-es évben a templomtornyot kezdi újjáépíttetni, bár ehhez az anyagi fedezetet bizonytalannak látta, hiszen Pánczél Lajos anyagi követelései nagy terhet róhattak a gyülekezetre. A torony építéséhez a faanyagot az egyház a Duna szigetéről, a saját erdejéből akarta Szapra szállítani, amit a csehszlovák hatóság nem akart engedélyezni mondván, hogy vám alá esik.¹⁰³ A munkákat Kiss Pál ácsmestertől rendelték. Az újév beköszöntével 1933-ban az egyházmegye lelkészi főjegyzőjének jelölték. Érdekes, hogy Csekes az összes országos léptékű, az egyházat érintő kérdésben megszavaztatja a saját presbitereit is. Ilyen, amikor tiltakoztak a Dérer-féle iskolatörvény javaslat ellen és ezt a hatóságnak is megküldték, vagy amikor a református tanítóképző felállítását helyeselték határozatban és anyagilag is támogatták annak fenntartását évenként.¹⁰⁴ 1934-ben hozzáfogtak az iskola állagjavításához is a tanítónő Szekeres Emília közbenjárására, aki hatévi munka után mondott fel

103. A szap-csiliznyárad református egyház 1933. február 19-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

104. A szap-csiliznyárad református egyház 1933. május 31-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

a helyi iskolában, ő a belmissziós munkát is segítette a faluban. Innen tudjuk, hogy az iskolába 24 új padra volt szükség, ami azt mutatja, hogy sokan jártak a szapi református iskolába. 1935-ben Szénásy Béla személyében új kántortanítót választottak ideiglenesen, mivel csak tanítói érettségije volt, azzal a kikötéssel, hogy az oklevelét 1939 júniusáig meg fogja szerezni.¹⁰⁵ Egy dolgot azonban elhallgatott a megválasztott tanító, mégpedig azt, hogy a katonai szolgálat előtt állt, ahová egy esztendőre be is hívták őt 1936. október 1-én, így a helyére helyettes tanítót kellett keresni, akit Joó Endre személyében meg is találtak.¹⁰⁶ Végül 1938. június 30-ig Berta Erzsébet tanítónőt alkalmazták. Szénásy Béla a későbbi jegyzőkönyvek szerint csak 1940 novemberében szerezte meg a képesítését, így akkor lett segélydíjas tanítóból helyettes tanító, majd 1941 februárjában rendes tanító. Újdonság volt a gyülekezet életében a kérés, amivel a lelkészt Kelemen Árpád csiliznyáradi tanító kereste meg 1937-ben, hogy a szapi református iskola tantermeiben gazdasági népiskolát indíthassanak 14-16 éves lányok és fiúk számára. Az iskolaszék egyhangúlag támogatta az öt hónapig tartó oktatás elindítását, de a tantermek rendelkezésre állítását feltételekhez kötötte.¹⁰⁷ Ezekből a feltételekből némi nézetkülönbség lett, hiszen az egyház féltette a saját vagyonát és ennek sérülésekor kilátásba helyezte az ingyenes használat felmondását. 1937-ben a lelkészlak átépítésének tervezéséhez is hozzáláttak és Csizy István egyházmegyei mérnököt kérték fel a tervek és a költségvetés elkészítésére. Közben a tél

105. A szap-csiliznyáradi református egyház 1935. augusztus 24-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

106. A szap-csiliznyáradi református egyház 1936. október 4-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

107. A szap-csiliznyáradi református egyház 1937. május 30-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

folyamán a melléképület fala kidőlt, így a főépülethez kapcsolódó rész lebontásáról döntenek és helyébe konyhát és kamrát terveznek. Csizy 1938 februárjában állt elő a tervvel, amelyet a presbitérium elfogadott. A költségek 37.300 koronára rúgtak a tervek szerint, amit a fuvarozás átvállalásával és közmunkával terveztek mérsékelni. Az egyház terhére 35.000 korona kölcsönt vettek fel és pótdót vetettek ki négy éven keresztül.¹⁰⁸ Természetesen minderről a közgyűlés döntött. Egyébként az egyházközség 1938-as évi költségvetése 43.816 korona volt. Az építkezésre az egyházmegye folyósított a tervek szerint egy évre 30.000 korona kölcsönt a teológiai internátus alapból. Viszont a presbitérium a dunaszerdahelyi Földműves Kölcsönös Pénztárból való kölcsön felvételére szavazott inkább, hiszen általuk folyósítandó bruttó 7%-os jelzálogkölcsön kedvezőbb volt az előbbi ajánlatnál, még úgy is, hogy ehhez a szapi-csiliznyárad református egyháznak be kellett lépnie a pénzügyi tagjainak a sorába.¹⁰⁹ Ehhez az építkezéshez igénybe vették Hamar Pál egyháztag 7.000 koronás kölcsönét is. Az építés teljes költsége végül 48.404 koronára rúgott.

108. A szapi-csiliznyárad református egyház 1938. február 28-i presbitériumi gyűlésének jegyzőkönyve.

109. A szapi-csiliznyárad református egyház 1938. április 10-i presbitériumi gyűlésének jegyzőkönyve.

Csekes állásfoglalása közéleti kérdésekben

Jól látható, hogy a lelkész értékrendje nem változott az évtizedek alatt, hiszen 1937-ben Losoncon, a református diákifjúság országos kongresszusának búcsúestjén rámutatott, hogy erkölcs nélkül nem lehet élni, és örömét fejezte ki, hogy a kommunizmus, ami minden erkölcsök tiprója, az időre már talán kezdett visszatérni a régi normákhoz – utalt egy szovjet népbiztos tanulmányára. Azt hangoztatta, hogy a régi forrásokból kell merítenie az egyháznak is, hogy előrejusson.¹¹⁰ Ugyanebben az évben a Felvidéken járt Robert Smith és Georg Knight¹¹¹ egy tizennégy napos körúton. Ami meglepő, hogy a legaprólékosabb leírás Souček püspök bizalmas beszámolója, így abból tudjuk azt is, hogy Csekes is fogadta Komáromban a küldöttséget 1937. április 29-én. A cseh egyházi vezetőt Komáromban a református templomban egy olyan gyűlésen látták vendégül, ahol 500 ember volt. Beszédet mondtak a skót egyház képviselői a zsidókérdésről és a zsidómisszióról. Csekes – akit Souček régi barátjának nevezett, ami nem véletlen, hiszen, már több, mint egy évtizede leveleztek ekkor – elmondta a négy szemközti beszélgetésükön, hogy nagy gondot jelent a birtokreform, ahol felparcellázták a magyar nemesi földeket jórészt szlovákok között. Elmondta, hogy szerinte indokolt a földosztás, de az, hogy a magyarokat kihagyták, az igazságtalan, hiszen csak szlovákoknak juttatták a Komárom környéki területeket. A korábban a mezőgazdasági nagybirtokokon dolgozók elvesztették az állásukat és elkezdtek benyomulni a városba, ahol viszont nincs ipar, így munkahely sem. Proletárok lesznek Csekes szerint, akik jó táptalajul szolgálnak a kommunizmusnak. Így Souček szerint Csekesnek az volt a véleménye, hogy a földreformra szükség volt, de az, hogy nem adtak jogos arányban a magyaroknak, hiba volt. Arra is választ talált a cseh püspök, hogy miért nem lépett még be a Presbiteri Világszövetségbe a felvidéki egyház: Csekes elmondta neki, hogy ő már évekkorábban előkészítette az angol nyelvű anyagot, amit

110. *Prágai Magyar Hírlap*, 1937. VII. 8., XVI. évf., 152. (4298.) sz., 3.

111. A budapesti skót misszió lelkésze a két világháború között, eredendően londoni lelkész

Balogh püspök az asztalfiókjába tett, így szabotálta az ügyet.¹¹² A nemzetközi szervezet montreáli ülésére, ahol taggá nyilvánították volna a szlovenszkói református egyházat, Magda Sándor és Sörös Béla püspökök mellett Csekes Béla is hivatalos lett volna, mint póttag. A csehek egyébként nyolc felvidéki lelkésszel voltak bizalmas kapcsolatban, közülük kiemelkedett Csekes, hiszen még a montreáli útjához szükséges útlevelet is próbálták elintézni neki.

1938-ban, a felszabadulás után a „Magyar a magyarért” mozgalomhoz csatlakozott a szap-csiliznyáradí gyülekezet, amiben csalódtak, hiszen a szapi iskolás gyermekek semmit nem kaptak. Nagy örömet jelentett viszont nekik a jegyzőkönyv szerint, hogy Győr városa és a megye tanítóságának adományaként 30 pengő, Dr. Vereös Imréné adományaként pedig 5 pengő jutott el Szapra a győri református egyházon keresztül. A tanulók segélyezésére küldött még Balonyból Dr. Petőcz István földbirtokos 15 pengőt és az így összegyűlt pénzből a helyi református iskola tanulóit tudták segélyezni.¹¹³ Szintén egy ebben az évben született jegyzőkönyvből tudhattuk meg, hogy ebben az időben Csiliznyáradon közös harangja volt a katolikus és a református egyháznak. A harangnak az 1/3 része volt a reformátusoké. 1939-ben az akkor épült katolikus templomba szerették volna felhelyezni a harangot, de ehhez csak abban az esetben járult hozzá a presbitérium, ha a reformátusokra eső 1/3 részt megvásárolják a katolikusok.¹¹⁴

1939-ben Csekes Béla igazgatósági tagsága mellett Szapon megalapították a Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezetet, amely szerves összeköttetésben állt a Hanza Szövetkezettel. Céljuk, hogy a gazdálkodóknak útmutatásokat adjanak, vétellel és eladással voltak hivatottak foglalkozni (többek között a szeszes italok kismértékű zárt palackba való értékesítésével is), engedélyezett vendéglői ipart folytathattak és trafik-és postai árut adhattak el. A Szövetkezetbe belépő tagok üzletrészt váltottak.¹¹⁵

112. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939., Döverné, zpráva Dr. Součka

113. A szap-csiliznyáradí református egyház 1939. február 19-i presbitéri gyűlésének jegyzőkönyve.

114. A szap-csiliznyáradí református egyház 1939. augusztus 19-i presbitéri gyűlésének jegyzőkönyve.

115. *Központi Értesítő*, 1940., 65. évf., 29. sz., 1073.

1939-ben csalódásának adott hangot a szapi presbitérium, hiszen a korábbi években saját erőből támogatta a gyülekezet a szociálisan rászoruló gyermekeket úgy, hogy előadásokat, rendezvényeket tartottak és az ott befolyt adományokból ruhaneműt vásároltak a szegény sorsú gyerekeknek. 1939-ben több ünnep volt a szapi egyházban, hiszen a hagyományos vasárnapi iskolások bibliaversenye mellett a győri evangélikus testvéregyház iskolájától hímzett zászlót kaptak, és a Győr vármegyétől juttatott csomagokkal negyven helybéli gyermeket tudtak megajándékozni.¹¹⁶ Egyházmegyei főjegyzőként Csekés a visszacsatolt területek, a csehszlovákok által elvett egyházi iskolák ügyében tárgyalt az állami tanfelügyelővel, aki szerint nem volt akadálya annak, hogy az egyházi iskolákat újraindíthassák. Óriási akadályt jelentett viszont, hogy a korábbiakhoz képest rendkívül kevés tanköteles református gyerek volt.¹¹⁷ Csekés 1940-ben Soós Károly esperes helyettese lett egy évre, miközben a visszacsatolt Felvidékről az egyetemes konvent külügyi bizottsága észak-amerikai albizottságának tagjává választották,¹¹⁸ majd helyet kapott a pápai főiskola igazgatótanácsában is.¹¹⁹

116. *Harangszó*, 1939. II. 26., 69.

117. Csekés Béla egyházmegyei főjegyző (összeáll.): *A Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1939. évi július 20-án tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve*. 1939. 28.

118. A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1940. évi április hó 17-19. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Bp., 1940. 193.

119. Győry Elemér egyházkerületi lelkesítő főjegyző (kiadta): *A Dunántúli Református Egyházkerület 1940. évi január hó 11. Napján Pápa városában tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve*. Pápa, 1940. 115.

A háború és diktatúra idején

A háború első jele a jegyzőkönyvekben, amikor 1940. elején külön foglalkoztak azzal, hogy a leventék számára helyet jelöljenek ki a templomban, akik ezután a karzat bal oldalán foglaltak helyet. A következő háborús helyzetre utaló bejegyzést csupán négy évvel később találjuk, amikor a templom légvédelméről tárgyalnak és arról, hogy kik milyen riadófeladatot látnak el.¹²⁰ Csekes háborúban való ténykedéséről egy helyütt, a háború utáni kommunista propagandában maradt fent említés: amikor magyar csapatok érkeztek Szapra, egy bizonyos Ördögh nevű tiszt vezette azokat, és először a lelkészt kérte, hogy segítsen az elszállásolásukban, majd ezután fordult a falu bírójához.

Csekes a lelkészi lak után 1941-ben tanítólakás építését kezdeményezte, majd Csízy mérnök tervrajzát fogadtatta el a presbitériummal. Később azonban határozatban tudatta, hogy a lakás építéséhez készpénzzel nem, csupán kézi-és ígás napszámmal tud hozzájárulni a gyülekezet, mert az előző évi vízkárt megsínylette a falu.¹²¹ Az építési kérvényt Csekes az állami tanfelügyelőséghez terjesztette, akik támogatva azt terjesztették a minisztérium elé. Egyben megkérte a presbitérium a lelkészt, hogy járjon közben a főispánnál a nagyobb támogatás segítésének érdekében. Az építkezés azonban léket kapott, amikor Csízy János (különbözik a neve írásának módja) jelezte a presbitériumnak 1943 márciusában, hogy nem ajánlja, hogy hozzáfogjanak az építkezéshez, mert hatalmas a drágulás és az építési anyagot sem lehet beszerezni. Így a presbitérium elhalasztotta az építkezést. A tanító, Szénásy Béla még ebben az évben beadta a felmondását, mert gazdasági iskolába pályázott tanítói állásra, ahol lakást is kapott. Érezve a helyzet fontosságát, illetve, hogy lakás nélkül nem találnak tanítót, az egyház Szapon kibérelte az Engel-féle házat tanítólakásnak. Az idők és az országok változását jószerével csak a költségvetés beterjesztésénél használt pénznemből következtethetjük

120. A szap-csiliznyáradí református egyház 1944. június 27-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

121. A szap-csiliznyáradí református egyház 1942. július 12-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

ki. Az 1945. márciusi, Szénásy által írt jegyzőkönyvben pengő szerepelt, míg a következő presbiteri gyűlés 1946. áprilisi jegyzőkönyvében már csehszlovák koronában számoltak. 1947-ben a lelkészt megbüntette a Járási Hivatal, mert 1946-ban nem volt tanítás az iskolában és a gyermekeket a lelkészlakban tanították vallástanra. Ebből a jegyzőkönyvből derült ki, hogy Csekes 1945 óta nem kapott kongruát, ezért a presbitérium megszavazta neki havi 200 koronát.¹²² Az iskola államosítására is ebben az évben került sor, a lelkész jelentése szerint, mégpedig a hozzátartozó telekkel és kerttel együtt. A tanítói fizetés is megszűnt, de az állás megszűntéről még nem kapott ekkor hivatalos értesítést a gyülekezet.¹²³ Később megelégte Szénásy az áldatlan állapotot, lemondott a kántorságról és Magyarországra költözött, ahol kinevezték tanítónak. A presbiteri jegyzőkönyv szerint kisebb konfliktus adódott akkor, amikor a tanító katolikus menyasszonyával szeretett volna összeházasodni, de bemutatta a reverzális okiratot és a lelkész összeadta őket távozásuk előtt. Ekkor kérték fel Csekes feleségét arra, hogy legyen kántor és ezért fizetést és javadalmat is kapott a gyülekezettől. Így ezzel nem csupán Csekesék egzisztenciája lett stabilabb, de a belmissziós tevékenységbe immáron hivatalosan is részt tudott venni Csekesné.

Csekes hozta 1948-ban a rossz hírt a presbitérium elé az esperesi levél felolvasásával, amely szerint folyamatban van az egyház államosítása. Ennek ellenére 1949-ben már a lelkészlak melléképületeinek kijavítását és a templom tatarozását tervezik és az évben még mindig befolyt 1088 kg termény, illetve 2280 kg termény, amely pénzzel lett megváltva. 1950 nyarán jött a lelkész újabb betérjesztése, miszerint az állam felvásárolja az egyház földjeit és szántóföldet nem hagytak. Ennek az évnek a végén a földek árendája még az egyházat illette. Az állam a lelkészi fizetéseket megadta, de a termény utáni bevételek kimaradtak, így az egyházi adót csökkenteni tudta a presbitérium.¹²⁴ Az 1951-es évre tervezett költségvetés viszont első ízben lett hiány-

122. A szap-csiliznyáradí református egyház 1947. július 13-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

123. A szap-csiliznyáradí református egyház 1947. szeptember 14-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

124. A szap-csiliznyáradí református egyház 1950. augusztus 23-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

nyal tervezve amióta Csekés Szapon szolgált, hiszen az előterjesztés szerint 46.200 koronányi hiányt terveznek (igaz, ez az összeg, mint később kiderült 14.019 korona nyereségre változott).¹²⁵ Ebben az évben az iskola telkét is kisajátította az állam, a kántorlakásban pedig a helyi óvodát helyezték el. Ekkor még a lelkész a minisztériumhoz fordult a presbitérium kérésére, hogy a tulajdonjogot tisztázza. Az egy héttel korábbi jegyzőkönyv szerint Csekés még Pozsonyba indult, de a későbbi szerint már Bratislavában járt, ahol viszont azt tanácsolták neki, hogy az ingatlanok ügyében a járási bizottságnál járjon el. Ezt meg is tette Csekés, így azt a végzést kapta a kerületi nemzeti bizottságtól január végén, hogy a kántortanítói ház (ami ledőlés előtt állt) és annak kertje az egyház tulajdonában maradt. A kántortanítói ház elbontásáról is határozott a presbitérium.¹²⁶

1955-ben ezeket, a 16. és 17. szám alatti parcellán lévő kertet és házhelyet is át kellett adni az államnak iskola és óvoda építése céljából. Április 20-án viszont Ján Pitoňák szlovák tanító jelent meg Csekéséknél egy rendőr és három községi előljáró kíséretében, aki átadta a helyi községi tanács határozatát (ekkor már Csekés Palkovičovonak írta a presbiteri jegyzőkönyvben Szapot), miszerint a községi óvodát a lelkészlakásba kívánják helyezni. A határozatot még aznap végre akarták hajtani, így délután visszatért Pitoňák két rendőrtiszt kíséretében és megtekintették a lelkészlakas irodáját és az iroda melletti szobát. Néhány nap múlva felkereste Csekés a járási rendőrparancsnokot az óvoda ügyében, aki azt válaszolta neki, hogy bizottság volt kint a lelkészlakban és megállapították, hogy a hely a legalkalmasabb az óvoda elhelyezésére. Ebből a feljegyzésből tudjuk, hogy a lelkészlakban egy szobában 1945-48 között egy pénzügyőrnek is szállást adott a Csekés család. A teljes kép azt mutatja, hogy ebben az időben már a parókia épületében lakott Galambos Lászlóné és 1933 óta Csekéséknél élt Barthalos Gábor, aki korábban a gazdasági alkalmazottjuk volt, illetve a lelkészházaspár szobáján kívül ott lakott még 1950 decemberétől Vida Ilona tanítónő is. Először,

125. A szap-csiliznyárad református egyház 1950. december 8-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

126. A szap-csiliznyárad református egyház 1951. március 26-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

mint Csekes leírta a volt katolikus iskola egyik helységében üzemelt az óvoda 1948-tól, majd Ján Pitoňak, aki 1949 őszén költözött a faluba 1950. május 1-ig kötött a lelkéssel szerződést arról, hogy az óvoda a lelkész lak közepső szobájában működik majd, de júniusig maradtak. Ősszel az óvoda a kántortanító lakásába ment át, de az épület állaga miatt a rendőrség beszüntette az óvoda működését 1951. január 3-án. Ezután egy magánházba költöztették az óvodát, de a tulajdonos tiltakozott, így a lelkész lakására esett újra a községi tanács választása. Csekes azt vélte a döntés mögött felfedezni, hogy a községi tanács összes tagja katolikus, s ezzel a reformátusságot akarják a településen ellehetetleníteni.¹²⁷ A szoba lefoglalása ellen beadott fellebbezést a járási hivatal májusban elutasította, majd augusztusban valami oknál fogva ugyanez a járási hivatal elfogadta, így az óvoda a lelkész lakásában nem lett elhelyezhető. Innentől kezdve az látszik a jegyzőkönyvekből, hogy a lelkész bátran alkudozásokba mert bocsátkozni a kommunisták járási szerveivel. Erre utal az is, hogy a kántortanítói lakás lebontását is az elbontott anyagért cserében a helyi termelőszövetkezet végezte.¹²⁸ 1952 nyarán pedig az 1951. évi 14.000 koronás bevételre alapozva a lelkész felvetésére a templom renoválásához láttak hozzá. Ebben az évben végezték a reformátusok összeírását is, amiből kiderült, hogy Szapon 267 lélek, míg Csiliznyáradon 73 lélek vallotta magát reformátusnak.¹²⁹ Azért is fontos lett a felmérés és az egyházi adófizetők vezetése, mert a lelkész szerint az új alkotmány alapján csak az tekinthető egyháztagnak, aki betöltötte a 18. életévét és az egyház fenntartásához hozzájárul. A szapiak minden 18 feletti egyháztagnak adóját 50 koronában állapították meg (ezt 1953. szeptemberében az új korona bevezetésével 10 koronára mérsékeltek) - érdekes, hogy erről a közgyűlésben ekkor 40 ember döntött, míg 1953-ban már 61-en vettek részt a gyülekezet közgyűlésén (1954-ben már 100-an, 1958-ban 56-an, 1959 pünkösdjén 43-an, 1961 pünkösdjén 38-an). Kimondták azt is, hogy a gyülekezet tagjait, akik

127. A szap-csiliznyárad református egyház 1951. április 26-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

128. A szap-csiliznyárad református egyház 1951. szeptember 19-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

129. A szap-csiliznyárad református egyház 1952. július 20-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

más vidékre költöztek, továbbra is tagjainak tartják, amíg az egyházzal a kapcsolatot fenntartják. Rendkívül fontos bár óvatos jelzés ez annak tudatában, hogy Csiliznyádról és Szapról 1947-ben közel két tucat családot hurcoltak el a csehországi Slanyba marhavagonokban a -22 fokos hidegben a felvidéki magyarságot sújtó deportálás során.

Természetesen a református földek ügyében is folyt a harc a településen, hiszen az egyház a területeiből csupán 1,17 hektárt kapott vissza használatra az államosítás után, sőt a templom mögötti 17 áras kántori kertet is egy helyi lakosnak mérték ki. A presbitérium ebben az évben tett első ízben jegyzőkönyvében említést Csekes Béláné munkásságáról, akinek pedig meglátásunk szerint sokat köszönhetett mind a lelkész, mind a helyi gyülekezet. 1953 áprilisától a presbiteri gyűlések jegyzőkönyveit is ő vezeti a lelkész helyett.

Templomfelújítás Szapon

1954 áprilisában a Pozsonyi Kerület egyházügyi főosztálya már hivatalosan értesítette az állami építésügyi vállalatot, hogy a templom felújítását engedélyezte. Közölték a lelkészi hivatallal, hogy a renoválást 10.000 korona értékig engedélyezik, és az év utolsó negyedében tudják elvégezni. A lelkész közbenjárására az állam a gyülekezet 6800 koronájához még 12.000 koronával hozzájárult hozzá és engedélyezték azt is a szapiaknak, hogy ne az állami vállalattal végezzék a munkát, hanem mesterembereket fogadjanak fel.¹³⁰ A lelkész egy hónap alatt sem talált azonban megbízható mestereket az átépítésre, így a helyi szövetkezet vállalta, hogy a javítási munkálatokat az aratás után elvégzi. 1954 nyarán a gyülekezetnek az áradással is meg kellett küzdenie, hiszen Szap és Csiliznyárad között megrepedt a Duna gátja. Július 14-én a falvakat teljesen kiürítette a katonaság. A dunaszerdahelyi és a nagymegyeri vasútállomásról szállították a termésköveket, amivel a gátakat erősítették Csekes leírása szerint. Július 20-án elmúlt a veszély és vissza tudtak költözni a településre. Meglepve üdvözölte a lelkész, hogy a katonaság

130. A szap-csiliznyáradi református egyház 1954. április 19-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

és az állami hatóságok képviselői jóindulattal és udvariasan bántak a helyiekkel.¹³¹ Ezt követően augusztus 30-án vette kezdetét a templom renoválása, így az Istentiszteleteket a munkavégzés alatt a lelkész lakásában tartották a presbitérium javaslata szerint. A templom aljzatának megerősítésére is sort kellett keríteni, mert az árvíz során két kráter keletkezett ott. A padok cseréje is szükségessé vált ezzel. Csekes felvette a kapcsolatot a somorjai állami asztalos vállalattal, faanyagot szerzett nekik, illetve az egyetemes egyházi segélyalapról is számíthatott 2000 korona támogatásra a 12.000 koronányi állami segély mellett. Ezt az állam 3000 koronával megemelte, így a javítási munkálatokat jószerével teljes egészében a segélyekből tudták fedezni.¹³² Ennek ellenére Csekes szerint több belső berendezést értékesíteniük kellett ahhoz, hogy a templom belső berendezését is fel tudják újítani.

A templom felavatására 1955. szeptember 11-én került sor. Csekes diplomáciai érzékét dicséri és kiváló kapcsolatrendszeréről tesz tanúbizonyságot, hogy mindezt a legkeményebb kommunista időkben volt képes megvalósítani. A rossz időjárás ellenére zsúfolt volt a felújított templom. Az erről szóló jegyzőkönyvi bejegyzésből tudjuk meg, hogy 1955 októberében kezdődött meg a villany bevezetése Szapon, így azt a templomba és a lelkészlakba is bevezették.¹³³ 1958-ban a vihar által megrongált templomsüveget kellett kijavítaniuk, amelynek a költségeit az állami biztosító térítette. 1959-ből abba is betekintést nyerhettünk, hogy az állam miképpen folyt bele a helyi gyülekezetek életébe is, hiszen előírta a szapiaknak, hogy mennyi egyházi adót kell beszedniük. Ugyanebből a presbiteri jegyzőkönyvből tudhatjuk azt is meg, hogy 1959 húsvétján történt az a sajnálatos eset, hogy a hívek semmit sem adakoztak Isten dicsőségére, de azt is, hogy a vasárnap délutáni Istentisztelet időpontját estére kívánta átrakatni Csekes, mert délután kevesen járnak templomba.¹³⁴ Az egyház és állam kapcsolatának érdekes adaléka az is, hogy az állam a presbiteri jegyzőkönyv szerint 1959-ben anyagilag támogatta *Szik-*

131. A szap-csiliznyáradai református egyház 1954. augusztus 1-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

132. A szap-csiliznyáradai református egyház 1954. november 6-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

133. A szap-csiliznyáradai református egyház 1955. október 10-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

134. A szap-csiliznyáradai református egyház 1959. április 12-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

szay György: *Keresztény tanítások és imádságok* című könyvének megjelentetését, aminek a megrendeléséről döntöttek a gyülekezetben. Azt is innen tudtuk meg, ha a lelkész nincs odahaza, akkor a Zsinati Elnökség által küldött imát, prédikációt csak úgy lehetett felolvasni, ha a felolvasónak engedélyt adott az állami kerület. A presbitérium a felolvasásra a lelkész feleségét javasolta az egyházügyi referátusnak. A korabeli prédikációs jegyzetek azt mutatják, hogy a felolvasó személyét engedélyeztetni kellett, de a prédikációk szövegét maga alakíthatta Csekes Szeréna.

Postahivatal a parókián, Csekes utolsó évei

1959 októberében a kerületi egyházügyi hivatal leiratban tájékoztatta a község vezetését, hogy hozzájárulnak ahhoz, hogy a település postahivatala a lelkész lakásában működjön. Erről Csekest előzetesen nem értesítették, így több alkalommal kopogtatott az ügyben a hivatalokban. Pozsonyban megtudta, hogy a lelkészlakás az egyház tulajdona és annak ellenére, hogy az állam állja a fizetését, az egyház alkalmazottja. A feljegyzésekből kiolvasható, hogy annyit sikerült elérnie a lelkésznek, hogy a postahivatalt lezárták a lelkészlak többi szobájától és az utca felé is nyitottak egy ajtót, illetve, hogy szerződésben bérleti díjat is rögzítettek. A presbitérium azonban nem adta beleegyezését a posta lelkészlakban való elhelyezéséhez, jelezve, hogy van másik ház a faluban, ami alkalmasabb lenne erre e célra (Bajcsy József háza) és felhívták a figyelmet arra, hogy a postának szánt szobában a tanítónő lakik.¹³⁵ A döntést az Ambrus József vezette Helyi Nemzeti Bizottsággal közösen szervezett ülés követte decemberben, ami után a két fél december 8-án szerződést kötött a posta elhelyezéséről, aminek szövege szerint a presbitérium is beleegyezett abba, hogy 1965-ig postahivatal működjön a lelkészlakban.

1960 telén, az ekkor már 79 éves Csekes négy hétre beutalót kapott a csízi gyógyfürdőbe. A Matašík Andrásnak írott leveléből tudhatjuk, hogy Csekes

135. A szap-csiliznyáradi református egyház 1959. október 18-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

ekkor már 9 dioptriás szemüveget viselt, de azzal sem látott igazán, illetve súlyos érrelmeszedése volt, a vérnyomása is magas volt. Mindezek miatt Csízbe ment gyógyfürdőbe, de előtte személyesen látogatta meg vonattal az esperest Pozsonyban.¹³⁶ Ez idő alatt a gyülekezet orgonista-kántora olvasta fel a Zsinati Elnökség által kiadott imákat és prédikációkat a vasárnap délelőtti istentiszteleteken. A lelkészi teendő elvégzésére Ábrahám Kornél alistáali lelkészt kérte Csekes.¹³⁷ Ugyanő helyettesítette, amikor feleségével három hétre Magyarországra utazott, valószínűleg a gyermekeihez. Egy évvel később hasonlóan jár el, amikor gyógyfürdőbe megy. 1961-ben az egyházmegye legidősebb szolgáló lelkészeként méltatták a 80 esztendőes Csekes Bélát, egy decemberi vasárnap estén a gyülekezet 23 férfi és 20 nő tagja jelenlétében. Erre a napra az esperes, a teljes egyházmegyei elnökséggel készült, hogy felköszöntsék őt és hálát adjanak az Úr Istennek „a te eddigi életedért és gyümölcsökre olyan gazdag szolgálatodért”.¹³⁸ Ezt Csekes hatalmas megtiszteltetésként élte meg, de levélben azt jelezte az esperesnek, hogy a dunaszerdahelyi egyházügyi titkár azt javasolta neki, hogy - mivel december 3-án választják a járás hivatalos bíráit és azokat a bírákat, akik foglalkozás mellett látják el a bírói feladatokat – ne szervezzenek papi összejövetelt, mert „rossz benyomást keltene”. A 80 éves lelkész ezért kérte az esperest, hogy a születésnapja után egy héttel ünnepeljenek.¹³⁹ Csekes Bélának ebből a leveléből tudjuk meg, hogy vallástant is tanított még ennyi idősen.¹⁴⁰ Varga Imre református püspök szlovák nyelvű levelében jelezte érkezését a december 3-i Istentiszteletre, hogy a születésnapján köszöntsék.¹⁴¹ Az egyébként is elhalasztott ünnepség végül elmaradt, de az esperes december 4-én családi körben látogatta meg az ünnepeltet és gratulált neki (arra nincs írásos bizonyíték, hogy el is jutott hozzá az esperes). Egy meghitt Istentiszteletet tartott a gyülekezet

136. 396-25-1960. sz. irat. A Pozsonyi Református Egyházmegye Irattára.

137. A szap-csiliznyáradí református egyház 1960. november 26-i presbitéri gyűlésének jegyzőkönyve.

138. Esperes 263-25-1961. sz. levele Csekesnek. A Pozsonyi Református Egyházmegye irattára.

139. Csekes 293-25-1961. sz. Levele az esperesnek. A Pozsonyi Református Egyházmegye irattára.

140. 293-25-1961. sz. irat. A Pozsonyi Református Egyházmegye Irattára.

141. 80. narodeniny V. Csekesa, č. 266-25-191. A Pozsonyi Református Egyházmegye irattára.

aznap, ahol gratuláltak a lelkésznek, aki kezét fogott mind a 28 templomban megjelent emberrel. Csekes Béla 1962. április 30-tól kérte nyugdíjaztatását a Zsinati Elnökségtől, amire Maťašik András esperes válaszolt, aki a zsinati elnökség nevében jelezte, hogy elfogadták ezt illetve, hogy az általa javasolt személyt fogadják el a szapi gyülekezet adminisztrátorának.¹⁴²

1962 áprilisában az esperest már arról értesítette Csekes, hogy nyugdíjas-ként nehéz neki a hittan tanítását vállalni, ezért feleségére ruházná ezt a feladatot. A villanyórát is kiszemelt utódjára, az alistáli Ábrahám Kornéla kívánta átíratni, akit adminisztrátornak kért a presbiterek és a maga nevében. 1962. május 10-én a presbiteri gyűlést már Ábrahám vezeti, akit az esperesi hivatal, a Kerületi Nemzeti Bizottság Oktatásügyi Osztályának jóváhagyásával nevezett ki az 1962. április 30-ával nyugdíjba vonult Csekes Béla utódjává gondozó lelkészként. A presbitérium kijelentette, hogy Csekesnek a lelkészlakást és a kertet a továbbiakban is biztosítja, amíg arra az új lelkésznek szüksége nem lesz, továbbá rögzítették, hogy Csekes felesége továbbra is ellátja majd a kántori szolgálatot.¹⁴³ A lakás kérdésében magánlevélben nyugtatta Csekesné Szerénkét bátyja Galambos Zoltán, hogy más gyülekezet örülne, ha a lelkész és akár utána az özvegye helyben marad, mert nem tudnák garantálni, hogy a gyülekezeté marad azután is a lakás, ha ők kiköltöznek onnan. Azt tanácsolta, hogy laktórt se fizessenek, hiszen jár nekik a köszönet a szapi egyház részéről az elvégzett munkáért, illetve azért, hogy: „nem veszik el a paplakot”.¹⁴⁴ Egyébként a levelezésekből úgy tűnik, hogy Csekesék anyagilag nem álltak túl stabil lábakon, hiszen egy 1962-ben keltezett levélből tudjuk, hogy eladásra próbálják kínálni Biblia lexikonukat, Pallas lexikonukat és Révai lexikonukat is. Csekes ezután is részt vett a gyülekezet életében természetesen, de sokkal több feladatot vállalt a gyülekezetben a felesége a jegyzőkönyvek tanúsága szerint. Az 1963 februári esperesi vizitáció alkalmával Maťašik András esperes is külön kiemelte a

142. 208-25-1962. sz. irat. A Pozsonyi Református Egyházmegye Irattára.

143. A szap-csiliznyárad református egyház 1962. május 10-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

144. Galambos Zoltán 1962. október 27-én Csekeséknek írott levele. A Szap-Csiliznyárad Református Egyházközség irattára.

nagytiszteletű asszony eredményes munkáját a gyülekezetben. Az 1963-as presbiteri jegyzőkönyvek azt mutatják, hogy az üléseken Csekes Béla már nem vett részt. 1963. áprilisában Görözdí Miklóst nevezték ki a szap-csiliznyáradai gyülekezet ideiglenes adminisztrátorává, aki májusban kapcsolódott be a munkába. Ebben az időben már a jelek szerint leginkább Csekes Béláné vitte a vállán a gyülekezet dolgait. Ő szedte az adót, a gyermek istentiszteleteken szolgált, az ágendázókat előkészítette és énekekre tanította. Ahogy a jegyzetekből kiviláglik, a gondozó lelkész keze alá dolgozott még a gyülekezet gazdálkodásáról készített jelentés esetében is. Emellett a gyülekezetben végezte a kántori teendőket is, amiért a kántori lakást is kapta kerthasználattal. A presbitérium egyébként meg is erősítette Csekeséket abban, hogy addig használhatják az ingatlanokat, amíg új, rendes lelkész nem érkezik Szapra.¹⁴⁵ Egyszersmind szószólója is volt a szapi-csiliznyáradai gyülekezetnek a nagytiszteletű asszony, hiszen amikor tehette felemelte a szavát mellett, hogy a szapi egyház végre végleges lelkészt kapjon. A szapi gyülekezet irattárában fennmaradt dokumentumok arról tesznek tanúbizonyságot, hogy Csekes Béláné született Galambos Szeréna a vasárnapi iskolákat maga vezette a faluban. Az 1952, 1953, 1954, 1955, 1956-os években erről naplót is vezetett, amiben nem csupán a tananyag volt részletesen fellelhető, hanem a gyerekek nevei és napra lebontva a résztvevők létszáma is. Kiválóan nyomkövethető, ahogy a nagytiszteletű asszony tudatosan neveli a gyerekeket a vallásos életre. Az egyházi ünnepek alkalmával nyomon követhető, hogy milyen műsorokkal készültek, illetve, hogy mivel ajándékozta meg olykor a gyerekeket (például 1952 karácsonyán, aki az évben a legtöbb vasárnapi iskola órán vett részt, az könyvet és 3-3 darab szaloncukrot kapott, míg a többet hiányzók csak 2-2 szaloncukrot kaptak).¹⁴⁶ Az 1950-es évek derekától Csekesné kézírásával maradtak az utókorra a prédikációs jegyzetek is. Ezekben nyomon követhetjük a tárgyalt időszakban az összes Istentisztelet időpontját, menetét, a résztvevők pontos létszámát. Esetenként a gyülekeze-

145. A szap-csiliznyáradai református egyház 1963. augusztus 18-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

146. Vasárnapi iskola, 1952-53-54-55-56. Kézirat A Szap-Csiliznyáradai Református Egyházközség irattára.

ti tagok viselkedésére (rendrakásban, a templom előkészítésében segédkező résztvevő személyek nevei) utaló mondatokat is találhatunk. Lelhetünk itt az egyház és a felettes szervek kapcsolatára utaló elejtett mondatokat is („De az egyháznak az esperesi rendeletnek kell ezután engedelmeskedni, nem a helyi intézkedéseknek.”, „Központi hivatal lát...”, „Felvonulás miatt csak este van Istentisztelet este 7-kor”), de az adott helyzetre is reagál, amikor a papírra veti, hogy más lelkész – Brányik, vagy Ráduly - prédikál, mert „Béla Csúzfürdőn van”.¹⁴⁷ A Katalin lányáék ott tartózkodásáról is lejegyez a prédikáció alá néhány sort, de az 1961. január 1-iki prédikációkor büszkén írta a férjéről, hogy: „olyan hangosan és szépen beszélt karácsonykor, mint bármelyik fiatal pap tette volna és énekelni is milyen jól tud...”. 1962. április 23-án a házassági évfordulójukról is megemlékezik egy sorban.¹⁴⁸ 1968-ban készítet-

147. Prédikációs jegyzetek. Palkovičovo. IV.24.1960., 1961.I.1-XII.31., 1962.I.1. Kézirat. A Szap-Csiliznyáradí Református Egyházközség irattára.

148. Prédikációs jegyzetek. Palkovičovo. 1956. II.26 – 1956. X. 25-ig. Kézirat. A Szap-Csiliznyáradí Református Egyházközség irattára.

te el a Szap-Csiliznyáradí Református Egyház Krónikáját, ahol a korábban ott szolgáló lelkészekről, a templom és a gyülekezet történetéről is ír.¹⁴⁹

Csekes Béla 1964. május 21-én hunyt el Szapon, amiről a dunaradványi presbitérium is megemlékezett május 24-én tartott ülésén. A radványiak feljegyezték, hogy Csekes volt az első a gyülekezetükben, aki lelki újjászületést sürgetett a gyülekezetben, elsőként tartott vallásos esteket, vasárnapi iskolát, bibliaórákat és imaközösséget. Szép gesztus a Dunaradványon sok nehézséget megtapasztalt lelkésznek a rehabilitációja a jegyzőkönyvben, hiszen itt felsorolták azt, hogy miként számolt el Csekes pontosan a templomépítés költségeivel, ami miatt ottani szolgálatának végén nemtelenül támadták. A temetésen a gyülekezet tagjai nem vettek részt, de annak időpontjában megkongatták a radványi templom harangját és ígéretet tettek, hogy virágot helyeznek el a sírjára.¹⁵⁰ Halála után három nappal, temetése után egy nappal új gondozó lelkész érkezett Szapra. Ő mondta jegyzőkönyvbe, hogy a megboldogult lelkész temetésén közel 500 fő vett részt.

149. Özv. Csekes Béláné: *A Szap-Csiliznyáradí Református Egyház Krónikája*. Szap, 1968., Kézirat. A Szap-Csiliznyáradí Református Egyházközség irattára.

150. A dunaradványi református egyház 1964. május 24-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

Csekes Béla és a tengerentúli magyarság

Az Amerikai Egyesült Államokban a XX. század elején több, mint 300 protestáns felekezet működött. Kecskeméti Ferenc volt az első magyar református presbiteriánus lelkész 1881-ben New Yorkban. Az első magyar misszionáriusok a német protestáns egyház közvetítésével kerültek Amerikába. Az amerikai magyar református egyházi életnek az alapító atyja: Ferency Ferenc volt. 1896. július 5-én Trentonban megalakult az Amerikai Magyar Református Egyesület három gyülekezettel (South Norwalk, New York, Bridgeport). Több ellentét feszítette az amerikai magyar közösséget, mindezek mellett az ottani reformátusokat 1904-ben a Magyarországi Református Egyház befogadta és a Dunamelléki Református Egyházkerület-höz rendelte.¹⁵¹

151. Őrsi Julianna: Az Amerikai Magyar Református Egyház szerveződése a 19-20. század fordulóján. <https://confessio.reformatus.hu/v/az-amerikai-magyar-reformatus-egyhaz-szervezodesc-a-19-20->

A *Református Világszemle* 1931 novemberében megjelenő első számában írt az Amerikai Egyesült Államok reformátusairól. Az amerikai magyar reformátusság lelki gondozását kezdetben az angol egyházak, majd a magyar református egyház karolta fel. Az első számban erről Dr. Schaeffer E. Károly az ottani angol belmissziós bizottság főtitkára írt a lapba. Ebből megtudjuk, hogy az egyesült államokbeli református egyház belmissziói bizottságának (The Board of Home Missions) a magyarok közötti munkára évi 60.000 dollár állt a rendelkezésére. Ebből az összegből a 63 missziói egyháznak (emellett még van 9 önmagát fenntartó egyház is) a 45 felszentelt lelkésznek, 5 férfi tanítónak, 5 diakonisszának biztosították a fizetését részben vagy egészen. Ezen felül kiadták az *Amerikai Magyar Reformátusok Lapját* is. Ezen túl rendszeres állásban alkalmazták Dr. Tóth Sándor tanárt is, aki a lancasteri szemináriumban a magyar tanulókat oktatta. A lap közölte a kimutatást, amiben 1927. évi statisztikát találunk a gyülekezetek lélekszámáról, a lelkészekről, a vasárnapi iskolákról és a gyülekezetekhez befolyt adományok mennyiségéről.¹⁵² Ebből az írásból szerezhetünk tudomást arról, hogy az amerikai presbiteriánus egyház a felvidéki magyar reformátusságot is támogatta, mégpedig Balogh Elemér püspök közbenjárására, amikor 80.000 koronát küldtek a teológia céljaira 1924-ben. Már itt kiviláglik, hogy létezik egy független amerikai magyar református egyház is, amelynek volt egy keleti és egy nyugati egyházmezejéje is, illetve Magyar Egyház címmel lapot is adtak ki.¹⁵³

A második számban szintén foglalkoztak az amerikai helyzettel, hiszen a magyarországi református egyház ottani missziójának háború utáni sorsáról írtak. Ez a misszió 1915-ben két egyházmezejéből 28 anyaegyházból és 9 társegyházból állt, ahol 28 rendes és 2 segédlelkész teljesített szolgálatot. Mindezek mellett 25 szünidei iskolát működtettek 2291 tanulóval. A világháború után, azonban ezt a misszióját a magyarországi református egyház feladta és egyezséget kötött az amerikai református egyházzal (Reformed Church

szazad-fordulojan/#page2, Letöltés dátuma: 2024. december 20.

152. *Református Világszemle*, I. évf. 1. szám, 40.

153. *Református Világszemle*, I. évf. 1. szám, 42.

in the USA). A Konvent 1922-es jegyzőkönyve alapján közölte az ezt az egyezséget szabályozó tiffini egyezmény szövegét. Eszerint nem meglepő, hogy az amerikaiak belmissziós bizottsága ilyen összegekkel tudta támogatni a magyar gyülekezeteket, hiszen tetemes vagyont (800.000 dollár értékben) örökölték ezzel az egyezménnyel közel 6000 egyháztaggal a keleti és nyugati egyházmegegyekben együttesen.¹⁵⁴ Olvashatunk ebben a hosszás írásban az amerikai magyar reformátusok szétforgácsoltságáról is, hiszen három pártot alkottak ott a református magyarok. Egy közös bennük, hogy a templom jelenti számukra az otthoni levegőt. Az Egyesült Államokban ebben az időszakban félmillió magyar élt, ebből a Reformed Church zsinati jegyzőkönyve szerint 100.000 református. A Presbyterian Church-höz 19.000 tag, míg a Reformed Church-höz 30.000 tag a Független Egyházhoz 6000 magyar református tartozik. Ez Csekes szerint jelzi, hogy csupán 60.000 magyar református volt tagja valamilyen gyülekezetnek az USA-ban.

Több érdekességgel is megismerkedhet az ember a lap hasábjain. Csekes leírta, hogy az amerikai magyarok lelki gondozását New Yorkban az első magyar prédikációjával Ács Gedeon kezdte az 1850-es években, majd a városban a legnépesebb magyar kolónia reformátusait 1881-ben Kecskeméthy Ferenc református lelkész (Örsi Julianna Kecskemétinek írja), országgyűlési képviselő kezdte gyülekeztetni formálni. Utána 1895-ben a Reformed Church Demeter Bertalan sárospataki szeniort nevezte misszionáriussá a városban, aki 1895. október 6-án tartotta az első közgyűlést. Őt követte Kuthy Zoltán, majd Takaró Géza, aki 1922-ben lett new york-i lelkész.¹⁵⁵ A lap hasábjairól tudható meg, hogy Csekes valószínűleg az Egyesült Államokban került jó kapcsolatba Dr. Antal Géza püspökkel, aki hosszabb időt töltött Észak-Amerikában a kivándorolt magyarság helyzetét kutatva.¹⁵⁶

Az amerikai helyzetről Komjáthy Ernő stratfordi református lelkész küldött 1933 januárjában beszámolót a *Világszemlének*, többek között a gazda-

154. *Református Világszemle*, I. évf. 2. szám, 80.

155. *Református Világszemle*, I. évf. 4. szám, 182.

156. *Református Világszemle*, II. évf. 1. szám, 2.

sági világválság hatásairól is. Az egyházat az adományok tartották fent, az adakozási kedv pedig a lelkész szerint megcsappant. A Reformed Church, ahová a legtöbb magyar gyülekezet tartozott, a bel-és külmisziós költségvetését csökkentette, a Presbyterian Church jobban állt anyagilag. Az Amerikai Magyar Református Egyesület, amely a szerző szerint az idő tájt 10.000 tagjával a legnagyobb református szervezet volt a világon, gazdaságilag jól állt, de a jövőt az ifjúság toborzásában látták. Felvetődött bennük, hogy a négy amerikai magyar egyházi lapot egyesítsék (*Reformátusok Lapja, Magyar Egyház, Szébb Jövő, Református Újság*). 1932-ben a Chicago melletti Indiana Harbor-i gyülekezet a gazdasági válság ellenére új templomot tudott építeni, a clevelandi egyház pedig már a harmadik templomot építette, ahol közösségi terem és iskolahelység is készült.¹⁵⁷ Hasonló sikertörténet volt a Pittsburgh-tól 50 kilométerre fekvő Ligonier melletti református árvaház és nyugdíjas otthon, amelyet az Amerikai Magyar Református Egyesület hozott létre és működtetett Kalassay Sándor vezetésével 1921 júliusától. Az árvaházban a legmagasabb létszám 60 magyar gyermek volt, míg az aggházban 15 fő volt.¹⁵⁸ Természetesen Csekés lapjában nem csak az amerikai magyar közösségről olvashatunk érdekes korrajzokat, hanem az amerikai álomról, az amerikai gazdasági fellendülésről is. Dr. Csikay Pál ír az amerikai ipar korabeli „átszellemítéséről”, arról, hogy „a zsidóság a kapitalizmussal teljesen egybeforrtnak tekinthető”, de idézte Fordot is, aki azt vallotta, hogy: „Mi az emberi vonatkozásokkal a nagyüzemben nem törődünk”. A szerző elismerte viszont, hogy Amerika a modern szociálpolitika bölcsője.¹⁵⁹

Komjáthy Ernő tollából azt is megtudjuk, hogy az amerikai lelkész nem találta könnyű feladatnak a helyi közösségről reális képet festeni 1934-ben. A legnagyobb gondot az időszakban a gazdasági depresszió mellett az egység hiányát tartotta. Három csoport versenyzett ebben az időben a tengetentűli református magyarok kegyeiért, a Reformed Church, a Presbyterian

157. *Református Világszemle*, II. évf. 3. szám, 120.

158. *Református Világszemle*, II. évf. 3. szám, 124.

159. *Református Világszemle*, II. évf. 4. szám, 188.

Church és a Független egyház. A szervezeti egység hiánya a lelkész szerint pedig magával vonzotta a lelki egység hiányát is. Nem segített ezen az 1927-ben alakult Lelkészegyesület sem. A 30-40 éves gyülekezetek nem tudtak a korszakban a szerző szerint önfenntartókká válni, csak a missziós segélyekben bíztak. Amerikában minden egyház szabadon működhetett ekkor és csak a tagsága szólhatott bele a belső ügyeibe, így az egyházi előjogok és a felekezetek közötti harcok sincsenek ebben az időben. Ez a helyzet azonban túlságosan nagy teret engedett a szabadosságnak és a hitetlenségnek, így a lelkipásztornak is több dolga volt, hiszen a hívek után kellett járnia és nem az otthonihoz hasonlóan várni, hogy azok bekopogjanak hozzá.¹⁶⁰ Az egyházi életük legfőbb gondját a jövőben, az ifjúság nevelésében látta, de az amerikai élet erőteljes szívóhatását már ekkor érzi Komjáthy. Biztatónak tartotta azonban, hogy hat nagyobb magyar ifjúsági konferenciát tartottak 1933-ban. A gyermekekkel való munka terén hibának tartja, hogy a hazai módszerekkel akarták egyesek nevelni a vasárnapi iskolákba íratkozókat. A Reformed Church-ben tevékenykedő magyarok ragaszkodtak ez idő szerint az otthoni címekhez, úgymint esperesség és az egyházmegye intézménye, amit nehezen tudtak tényleges tartalommal megtölteni. Míg a Presbyterian Church-höz tartozó 40 magyar gyülekezetnek nincs magyar egyházmegyéje, viszont a felsőbb egyházi fórumok képviselői jelenlétében beszélték meg a magyar ügyeket a new york-i 116. utcai egyházukban. A függetlenek pedig maguk szervezték gyülekezeti támogatásaikkal a saját életüket. Az egységesítést Komjáthy és társasága egy közös lap idítésével kívánta elérni, ami nem sikerült.¹⁶¹

1936-ban Dr. Takaró Mihály írt a júniusi amerikai zsinatról, ahol 150 lelkési és 150 világi delegátus jelent meg, köztük a négy magyar egyházmegye képviselőjében Takaró Géza keleti, Dienes Barna központi, Bodor Dániel tóparti, Tóth Mihály, Balogh E. István, Füzy Béla a Sion egyházmegye ré-

160. *Református Világszemle*, III. évf. 2. szám, 73.

161. *Református Világszemle*, III. évf. 2. szám, 79.

széről.¹⁶² Dr. Nánássy Lajos 1937-ben részletes tájékoztatást adott az amerikai egyház helyzetéről a lapban. A véleménye, hogy azokat a több évtizedes kapcsolatokat, amelyek az amerikai magyar egyházakat az amerikai felekezetekhez fűzték, nem lehet szétszaggatni, akármennyire is óhajtanak néhányan egy egységes magyar református egyházat Amerikában.¹⁶³ Dr. Nánássy Lajos írása szerint az amerikai protestánsok milliói nem tartoztak semmiféle egyházhoz sem, de azt meghagyta a szerző, hogy a vasárnapi iskola, az ifjúság vallásos nevelése, és a külmiszió terén nagyon jól működik a korban az amerikai protestáns egyház. A református magyarok nagy része meglátása szerint a Reformed Church in the U.S.-hez, másik része a Presbyterian Church in the U.S.-hez, a harmadik a Független Egyházhoz tartozott. Kevesen vannak, akik a holland eredetű Reformed Churchhoz, vagy az Independens gyülekezethez tartoztak. 40 magyar gyülekezete volt ezekben az években a baptistáknak, 3 a metodistáknak, de híveket toboroztak a pünkösdi és az adventisták is.¹⁶⁴ Vargha Albert saopauloi lekipásztor a lap hasábjain arról értekezett, hogy hány generációt élhet még meg majd az amerikai magyarság. Észak-Amerikában ebben az időben már a harmadik generáció, míg Braziliában a második generáció élt, hiszen itt a kivándorlási hullám csupán az első világháború után indult el. A magyar jövőre ezeken a helyeken az ott hon és az iskola gyakorolta a legnagyobb hatást a szerző szerint. Braziliában a 30-as években az első generáció a fészekrakás állapotában volt, templomok épültek és 10 iskola is állt ebben az időszakban. Argentínában Tomonkó László beszámolója szerint 1931-ben vette kezdetét a magyar missziós munka, amelynek nagy feladata a magyar lányokat is érintő leánykereskedelem elszennvedőinek mentése volt.¹⁶⁵ Csekes barátja Komjáthy Ernő az 1935-ös év amerikai magyar történeiről írt a lapban. Az ottaniak egyetlen közös egyesülete a Református Magyarok Egyesülete, amely nem egyházi intézmény és volt életbiztosítási, betegsegélyező és ifjúsági osztálya is. 1,2 millió

162. *Református Világszemle*, V. évf. 4. szám, 176.

163. *Református Világszemle*, VI. évf. 2. szám, 75.

164. *Református Világszemle*, VI. évf. 4. szám, 166.

165. *Református Világszemle*, V. évf. 2. szám, 92.

dolláros vagyonával a legerősebb magyar református társadalmi intézmény Amerikában, amelynek 14 ezer tagja volt, de rajtuk keresztül közel 100 ezer bevándorolt magyar reformátushoz jutottak el. Az 1890-es években alakult egyesület székhelyét 1936-tól Washingtonba tette, annak ellenére, hogy Ligonierben üzemeltettek menházat, aminek ettől az évtől Bethlen Otthon lett a neve. Hírértékű Komjáthy írásában, hogy az amerikai magyar reformátusság 1934-ben megtartotta első gyűlését Clevelandben. Csekes ennek kapcsán leírja, hogy az egyesítési törekvés hasznos és a legfőbb cél az lenne, ha megalkotnák a közös konventet az amerikai reformátusok. Ez fontos lenne, hiszen csak így lehetett volna lapot kiadni és a közösen képviselni a reformátusságot az új-és az óhazában egyaránt.¹⁶⁶ Az 1936. évben érkezett Csekes Bélához az első írás a chillei magyarság helyzetéről Balázs Aurél tollából, aki az ott élő magyarság létszámát 500 főre becsülte. Több tisztviselője, orvosa, mérnöke volt a közösségnek, ám nagyobb vagyonnal egyik sem rendelkezett.¹⁶⁷ Takaró Mihály az 1936-os amerikai református zsinatokról írt, amin jelen volt és a legégetőbb témák a militarizmus elítélése volt és a szociális problémák orvoslásának a lehetőségeit vitatták meg.¹⁶⁸ Csekes 1937-ben írott beszámolójában közli, hogy nagy sajnálatára a Reformed Church által Lancasterben létesített magyar tanszék, amit a magyar diákok százai látogattak, 1936 szeptemberétől megszűnt. Ugyanitt jelzi, hogy barátja az „amerika szakértő” címet adta neki, amihez ő csupán azt fűzte, hogy otthoni „csendes visszavonultságában” nem érti, hogy a címeből kinek és mennyi jár, de azt kijelentette, hogy amióta hazatért Amerikából, más látószögből vizsgálja az ottani történéseket. Kijelenti, hogy az amerikai magyar reformátusok között nem volt és talán nem is lesz szervezett egyházi közösség. Az amerikai magyarságnak döntő többsége munkás, akiknek, ha jól megy a soruk, akkor az egyház is profitál ebből Csekes meglátása szerint.¹⁶⁹ 1937 végén Hady Albert lelképásztor a Californiai Egyházmegye esperes-elnöke számolt be a lap

166. *Református Világszemle*, V. évf. 3. szám, 134.

167. *Református Világszemle*, V. évf. 3. szám, 141.

168. *Református Világszemle*, V. évf. 4. szám, 174.

169. *Református Világszemle*, VI. évf. 2. szám, 79.

hasábjain a Los Angelesi Első Magyar Református Egyház tíz éves történetéről. Nőegyletet, vasárnapi iskolát működtettek a gyülekezetben és kiadtak egy egyházi lapot is.¹⁷⁰

Az amerikai szlovák reformátusokról is szólt Csekes a lapban, akik 1901-ben megalapították a Szlovák Kálvinista Presbiteriánus Egyesületet, amely önszervező egyesületként működött és maga köré gyűjtötte a szlovákokat. Főként azokon segítettek, akik család nélkül éltek, hiszen munkához segítette őket és csekély havi díj fejében, ha betegek voltak, gondoskodtak róluk. Mindemellett a kálvinista szellemű összejövetelekkel távoltartották a szlovákokat a kocsmáktól. Ez a szervezettség megágyazott a szlovák belmissziói mozgalom megindítására és ráébresztette a szlovákokat arra, hogy önálló egyházmegyét szükséges létrehozniuk odahaza is.¹⁷¹

Külön említésre tart számot, hogy az amerikai kommunista propagandáról is ír Csekes a Református Világszemlében való visszaemlékezéseiben. Mondandójának velejét ezzel a mondatával írhatjuk le: „A szocialistákkal nem tudok rokonszenvezni, mert gyűlöletet hirdetnek, gyűlölettel, erőszakkal célt elérni, jobb kort megvalósítani pedig nem lehet.”¹⁷² Ezután a lelkész elmondja, hogy a kommunizmus csődjét az 1917 óta eltelt évek igazolták, hiszen „a családi élet, a házasság elleni kommunista agitációk eredménye a teljes erkölcsi züllés. ... a kommunizmus az anyagot annyira isteníti, hogy az ateizmus a kommunisták vallásának tekinthető.”¹⁷³

170. *Református Világszemle*, VII. évf. 1. szám, 6.

171. *Református Világszemle*, III. évf. 4. szám, 146.

172. *Református Világszemle*, III. évf. 4. szám, 175.

173. *Református Világszemle*, III. évf. 4. szám, 176.

Csekes Béla és az egyházellenes kommunizmus

1908-ban a továbbiakban is kedvelt és sajnálatos módon időszerű témájában adott elő Budapesten, a református ifjúsági egyesületben *A szocializmus és a vallás* címmel. Későbbi beszámolóí szerint Csekesnek a kommunizmussal való első élő találkozása 1911-ben Fairport Harbor nevű városban volt. A magyar istentisztelet után, amit a helyi finn evangélikus templomban tartott, meghívták a szocialisták gyűlésére, ahová el is ment. Itt a főszerző több, mint 100 ember előtt elmondta, hogy a szocialisták le akarnak számolni a választott munkásszervezetekkel és az egyházakkal is. A fő szocialista szónok a clevelandi szocialista újság szerkesztője szocialista forradalmat hirdetett az elnyomókkal szemben. Kijelentette ő is, hogy ellene vannak mindennek, ami a kapitalizmust jelenti, egyaránt az egyházaknak és a munkásszervezeteknek. Ez tulajdonképpen a társadalmi osztályharc, amiről a szónok szólt,

ami azt jelentette, hogy egy társadalmi csoport nyíltan hirdeti a saját kizárólagos létjogosultságát. A hozzászólásoknál egyedül csak Csekes szólalt meg és elmondta, hogy nem tud a szocialistákkal rokonszenvezni, mert gyűlöletet hirdetnek és szerinte gyűlölettel, erőszakkal nem lehet célt elérni, jobb kort megvalósítani nem lehet. Elmondta, hogy a napszamos munkát mindig el kell végezni, ahhoz, hogy felemelkedjen a munkás, nem forradalmat kell szítani, hanem tanulnia kell ezeknek az embereknek. A magyar emberek Amerikában pénzt jöt-

tek keresni, ehhez pedig józanságra, becsületre és szorgalomra van szükség, ha szervezkedni akarnak, akkor hasznosabb a munkásszervezetekhez csatlakozniuk, mint a szocialistákhoz. Meglátása szerint a magyarok nagyobb része azért volt kint Amerikában, hogy pénzt keressen és azzal az összekuporagtott vagyonnal hazatérhessen. Csekes szerint a vita után az agitátorok eredménytelenül zárták a fórumot.¹⁷⁴ Amerikában a szocialistáknak, anarchistáknak és kommunistáknak minden árnyalata fellelhető volt az első világháború előtt. A kommunista telepek nagy része felbomlott, mert a munka helyett legtöbbször az ideológiai vitákkal foglalatalkodtak. A szocialista szervezeteket egyébként a tengerentúlon európai szocialisták szervezték és tagjaik leginkább európai bevándoroltakból verbuválódtak. Viszont a nagy amerikai munkásszervezetek Csekes szerint nem voltak szocialisták, vagy kommunisták. Ezek a szakszervezetek meglátása szerint a korábbi európai céhekhez voltak hasonlatosak. Ezek tagjai, az igazi amerikai munkások nagy része vallásos és nyitott volt arra, hogy képezze magát.¹⁷⁵

Ugyebben az évben az egyházmegeyi lelkészgyűlésen előadta a később nyomtatásban is megjelentetett *Református egyházunk és a kommunizmus* című dolgozatát.¹⁷⁶ Ekkor már az a Gyalóky László volt az esperes, akiről Csekes leírta a neki szentelt néhány oldalban a lap hasábjain, hogy: „bátyja dadi lelkész volt, de a kommunizmus kitörése alkalmával a rakoncátlan tömeg gazdasági épületeit, felszerelését, takarmányfélét felgyújtván: szélhűdés érte, amibe rövidesen behalt. A másik fivérét Kecskeméten ugyancsak a kommunisták – mert mint kir. főügyész, a reábizott törvényszéki fogház rabjainak szabadonbocsátását megtagadta: hivatalos helyiségében agyonlőtték.”¹⁷⁷

Külön említésre tart számot, hogy az amerikai kommunista propagandáról is írt Csekes a *Református Világszemlében* való visszaemlékezéseiben. Innen tudjuk meg azt, hogy Csekes irodája valószínűleg Dunaradványon a vörösök

174. *Református Világszemle*, III. évf. 4. szám, 175.

175. *Református Világszemle*, III. évf. 4. szám, 181.

176. SOÓS KÁROLY (összeáll.): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1926. augusztus 17. napján tartott rendes közgyűléséről*. 1926. 69.

177. *Református Világszemle*, I. évf. 4. szám, 147.

írodája volt és le is tartóztatták őt, illetve kihallgatásra hurcolták őt a kommunisták. Amerikában a szocialistáknak, kommunistáknak, anarchistáknak minden árnyalata meg volt. Munkájukat az üdvhadsereg munkája ellensúlyozta. Kiemelte, hogy az amerikai nagy munkásszervezetek Csekes szerint nem voltak sem kommunisták, sem szocialisták az első világháború után sem. Rámutat arra, hogy Csehszlovákiában 1934-ben is dolgoztak kommunista agitátorok, akik ezért busás fizetést kapnak.

Az első világháború után nagy lett a nyomor, a munkanélküliség, amin a politika, az egyházak egyaránt segíteni próbáltak. Csekes úgy tapasztalta, hogy ebben az időben a kommunisták szerint minden bajnak az okozója a tőke, ami a kapitalisták kezében volt. Ezeknek a kapitalistáknak az önzése okozta a nyomort, ezért a kommunisták a tőkét és az elvégzett munkát akarták egyesíteni és a keletkező hasznot elosztani. Az agitátorok arról ábrándoztak, hogy a vagyoni egyenlőséggel erkölcsi testvériség köszönt az emberekre. Ezzel viszont ellentétesen cselekszenek a kommunisták, hiszen a rendszerük gyárat tart a kezében, amelyek haszna nem a munkásé lett. A Szovjetunió állítólagos vallásszabadsága annyit tesz az egykori dunaradványi lelkész szerint, hogy a vallásukhoz ragaszkodókat nem vallási, hanem politikai okokból üldözik. Az általa leírtak szerint, ahol a magyar vörös csapatok megfordultak Csehszlovákiában, ott mindenki kiábrándult a kommunistákból. Ezeknek a kommunistáknak az áldozata lett Dunamocson Trubinyi János plébános is.¹⁷⁸

A háború szülte hatások, a kommunizmus vallásellenes törekvései, nem hagyták érintetlenül a csallóközi kálvinistákat sem. Ennek romboló hatása észrevehető annyiban, hogy Csekes szerint a csallóközi reformátusság 10-12%-át, mely névleg még az egyházhoz tartozik, tényleg – hit és erkölcs, valamint adózási készség tekintetében – már nem mondhatják a magunkéinak. A többi 88-90% azonban egyházához ragaszkodik, s őket, mint áldozatkésznek megismert embereket számlálhatják református egyházuk tagjai közé, s

178. *Református Világszemle*, III. évf. 4. szám 178.

mégis ez utóbbiak között is kell hitbéli decadentiáról szólni.¹⁷⁹ Csekes a lap hasábjain dunaradványi lelkész korából számol be a kommunistákkal kapcsolatos tapasztalatairól, amikor a parokiában található irodájában székelt három hétig a vörös zászlóalj vezérkara. Két vörös katona fegyvert rántott egymásra a lelkész jelenlétében. A konfliktus a parókia könyvtára kapcsán robbant ki közöttük. Feltette a kérdést, hogy amikor a csőselék kerül hatalomra, származhat-e abból valami jó?¹⁸⁰ Azt is leírta, hogy az 1930-as években fizetett kommunista agitátorok járták még mindig a csallóközi magyar falvakat és olyan ügyesen dolgoztak, hogy még a templombajáró emberektől is hallani lehetett kommunista eszméket hatásukra.¹⁸¹

Csekes Bélának ezek a gondolatai érdekes kordokumentumok, hiszen a közel 80 éves kommunista diktatúra idején nem szabadott, a rendszerváltoztatás utáni években a kommunisták leszármazottainak pozícióban maradása okán, nem lehetett beszélni ezekről a lelkész által megörökített eseményekről.

Csekes Béla a kommunizmus elvtelenségéről a *Református Világszemle* hasábjain

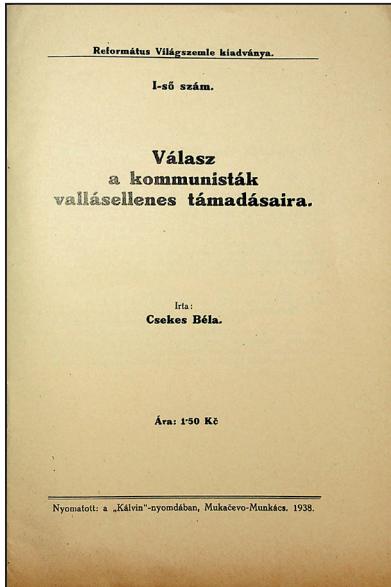
A *Református Világszemle* hasábjain az atheisták támadásai című cikkben több angol nyelven megjelent lapból idéz Csekes. *World Dominion*-ból Blumit A. Oswald gondolatait idézi, aki azt írja: „Júdás áruló volt, elárulta a mi Urunkat és az árulásáért lett híres Júdás a bolshevisták közt. Ezek ugyanis a ravaszságot, árulást, hűtlenség elveit imádják. A becsület helyére -a sok csúfság közt a bolshevista vallást: az iskariotizmust tették. Ez nem csak üres fitoktatás, hanem pokolilag kifőzött terv, amit fokozatosan gyakorlatba visznek át”¹⁸²

179. *Református Világszemle*, I. évf. 4. szám, 164.

180. *Református Világszemle*, III. évf. 4. szám, 179.

181. *Református Világszemle*, III. évf. 4. szám, 182.

182. *Református Világszemle*, I. évf. 4. szám, 190.

Maksay Albert teológiai tanár a Presbiteri Világszövetség gyűléséről beszámolva írta a lap hasábjain, hogy arra hívta fel a gyűlés figyelmét, hogy az Oroszországgal szomszédságban élő romániai magyar református anyaszentegyház a kommunizmussal szembeni védelem szempontjából földrajzilag is hitvallási tradíció alapján is egyik legfontosabb bástyája az európai keresztyénségnek.¹⁸³

Saját véleményét írta le Csekes a *Küzdelem a kommunistákkal* című tanulmányában. Meglátása szerint a kommunista párt úgy akarta megoldani a társadalmi

bajokat, hogy még az első világháború után is harcot, forradalmat, gyűlöletet hirdetett. Le akarta rombolni a hagyományos társadalmat és a helyére a saját képére egy újat akart építeni. A kommunisták alapeszméje meglátása szerint, hogy a kapitalista tőkésök önzése okozza a nyomort, ezért ki kell venni a kezéből, el kell osztani azt.¹⁸⁴

Csekes Béla tételesen cáfolta a második világháború előtt megjelent művében a kommunizmus legitimitását. Szembeállítja a kommunisták azon hirdetését, amely szerint a társadalmi rend elpusztulásával a vallás is elpusztul, a hittel és azzal a tudattal, hogy az emberi természet jelentős alkotói a jellem, az erkölcs, a bűn, a boldogság, a békesség és a jólét alkotják magát az embert és nem a gazdasági osztályok. A proletárdiktatúra ezek szerint a testet megtöri, míg a lelket elpusztítani törekszik.¹⁸⁵

A kommunizmus szándéka, hogy rátegye az emberek vagyonára az állam kezeit és szabadon rendelkezék felette. Tulajdonképpen elveszi minden

183. *Református Világszemle*, III. évf. 1. szám, 42.

184. *Református Világszemle*, III. évf. 4. szám, 176.

185. CSEKES BÉLA: *Válasz a kommunisták vallásellenes támadásaira*. Munkács, 1938. 5.

társadalmi osztálytól annak a lehetőségét, hogy szorgalmával, józanságával anyagilag függetlenítse magát mindenkitől. Az osztályharc kérdéséről is markáns véleménnyel van a szerző, hiszen rávilágított arra, hogy a szovjet rendszer az emberek javai fölött rendelkezik, és ha a népnek ebbe nincs beleszólása, akkor mégis csak létezik uralkodó osztály.¹⁸⁶

Mindazok ellenére, hogy az állam rendelkezik a javak felett a kommunizmusban, a népjóléti szolgáltatásokban nem jelentkeztek ennek hozadékai. Ennek a tanúbizonysága az is Csekes szerint, hogy nincs heti nyugalom napja és a néptől elvárták, hogy a saját anyagi befektetése útján létesítsen magának bölcsődéket és mosodákat. A kommunista rendszer csak azt kívánja a lelkész meglátás szerint, hogy a munkásosztály a családjá életével és a hitével ne foglalkozzon. A közösséggel való foglalatoskodás esetében is határozott az eltérés a szocialista és a keresztény modell között. A keresztények indító oka a közért való ténykedésben az Isten akarata és a felebaráti szeretet. A kommunistáknál az anyagi boldogulás reménye a közösségi munka építésének alapja, illetve a megfélemlítéssel való kötelezővé tétel. A keresztény tanítás szerint az emberi önzést, az individualizmust azzal a tudattal lehet legyőzni, hogy felebarátainkért Isten előtt felelőssek vagyunk. A kommunisták szerint, aki eszerint él és cselekszik, az a társadalom ellensége.¹⁸⁷

Úgy látja, hogy Marx filozófiai rendszere szolgált a kommunizmus alapjául, s ez a történelmi materializmus minden vallást és magát Istent is gúnyolja, gyalázza. A 26 éves Marx szerint a vallás bírálata abban csúcsosodik ki, hogy az emberre nézve az embernél magasabbrendű lény nem létezik.¹⁸⁸

Kifejti, hogy a kommunisták a vallást ópiumnak tartják, amely butítja az embert, ezért a tagadással, vakítással és vallásellenes oktatással igyekeznek a vallás ellen hangolni. Egyelőre azonban még nem sikerült bizonyítaniuk a korban, hogy a szocialista társadalmakból ezen igyekezetek okán eltűnt-e a bűntények, vagy depressziósok száma. Csekes szerint a földműves gazdák

186. U.o.: 7.

187. U.o.: 9.

188. PALÁGYI MENYHÉRT: *Marx és tanítása*. Budapest, 1920. 23.

mindig ellenségei lesznek a kommunizmusnak, hiszen a parasztember akkor dolgozik a sajátján, amikor arra szükség van, és amikor azt jónak látja. Ellenben a szövetkezetben megszűnik a saját földje és innentől szolgaként kell dolgoznia a kollektív gazdálkodásban.

A kommunisták a régióban és a Szovjetunióban is azzal vádolták már a két világháború közötti időben a papságot, hogy az orosz cári önkényuralom támaszai voltak. Csekes szerint a papok ellen leginkább azért keltették a hangulatot, hogy a szovjet rendszer nyomorúságát leplezzék, ellenségképet kreáljanak. Azt elismerte a szerző, hogy a papságról sosem lehet elmondani a XX. században, hogy a törvényes jogrend ellen állnak, tehát nem voltak forradalmisták, így az államnak mindvégig támaszai maradtak. A bolsevisták tudatában voltak annak, hogy a boldoguláshoz nem elegendő az anyagi erő, ahhoz lelki erő is kell. A papság pedig ezt a lelki erőt, a békességet hirdeti a nép körében, adja támaszul, ami veszélyes a bolsevikokra nézve.¹⁸⁹

Ismerős lehet sokunknak a Csekes által idézett kérdés, amit manapság is sokszor hallunk, de már nem a bolsevistáktól: „Ha Isten mindenható és könyörületes, akkor miért van a Földön igazságtalanság és szenvedés?” A szapi lelkész határozottan írta erről, hogy Isten nem úgy teremtette az embert, hogy rosszat ne követhessen el. Az ember munkára van teremtve és a tudásnak, erénynek csak fáradságos munkával tud a birtokába jutni. A bűneiért pedig az egyéneknek, a társadalmaknak előbb-utóbb szenvedniük kell hite szerint.

A bolsevista pártról is ír, amely 1917 óta tartotta kezében a hatalmat Oroszországban. 1912-ben a még titkos szervezete néhány képviselője Prágában megalakította a központi intéző bizottságot, amelynek vezetőjévé Lenint választották, majd létrehozták a *Pravda* című lapot, amelynek Sztálin volt a szerkesztője - 1917 februárjától, amikor is Molotovtól vette át a lapot -, amíg le nem tartóztatták. Az 1938-ig terjedő évtizedekben vérrel és vassal gázoltak le mindent, amit ellenségesnek tartottak és elindították istenellenes mozgalmukat.¹⁹⁰

189. Csekes Béla: *Válasz a kommunisták vallásellenes támadásaira*. Munkács, 1938. 14.

190. U.o.: 17.

A bolsevisták az egyház elleni támadásaikban nem következetesek meglátás szerint, hiszen, ha az egyház a háború ellen foglal állást, akkor bűnös, ha a háború mellett, akkor is bűnös.

A bolsevista elvek változásáról is írt annak kapcsán, hogy a szovjet lakosság banki betétei emelkedtek a 30-as évek folyamán, illetve, hogy az állam 1927 óta kölcsönkötvényeket bocsátott ki, ami annak volt a bizonyítéka, hogy ezek után kamatot is fizettek. Az aki, a tőkéje után kamatot kap, Csekes szerint, már tőkés, így a rendszer gazdasági oldalról teljesen ellentétes a kommunizmus alapelveivel.¹⁹¹

A szovjet vallásszabadság kapcsán Csekes a szovjet alkotmány 124. cikkelyét idézte, ami kimondta, hogy a lelkiismeret szabadsága minden állampolgárnak biztosítva lesz a Szovjetunióban az egyház az államtól, az iskola az egyháztól el lesz választva. „A vallásos imádás szabadsága és a vallásellenes propaganda szabadsága minden polgárnak biztosítva van”¹⁹² A Szovjetunióban állítólag vallásszabadság volt. A papokat, vallásukhoz ragaszkodókat nem vallási, hanem politikai okokból üldözték, mivel azok a rendszer szerint ellenforradalmárok voltak. Csekes úgy gondolja, hogy a kommunizmusban nem szűnt meg a vallás, nem szűnt meg az egyház, de a vallásszabadság az megszűnt, ahogy ezt néhány évtizeddel később majd a saját bőrén is érezheti a lelkész.

Tisztán kell látnunk azt – vallja Csekes –, hogy a tökéletes társadalom előfeltétele a tökéletes ember. „Ha minden munkás jó munkás volna, minden mesterember jó mesterember volna, ha nem volna rossz földműves, megbízhatatlan kereskedő, ha minden lelkész, tanító, orvos, ügyvéd, bíró, tisztviselő hivatása magaslatán állana, be sok baj, nyomorúság tűnne el azonnal” – írja. „Ha jobb kort óhajtunk elérni, elsősorban magát az embert kell megreformálni. Azért hirdetjük mi reformátusok, hogy a társadalmi kérdések megoldója a végső elemzésben - Jézus Krisztus. Mesebeszéd az a lelkész szerint, amit a kommunisták hirdetnek, hogy a vagyoni egyenlőséggel megszűnik az

191. U.o.: 21.

192. U.o.: 23.

önzés. A szülők szája tele van panasszal a mai fiatalság ellen, de elfelejtjük, hogy a templom kerülésnek, erkölcsi érzék hiányának, züllésnek más eredménye nem lehet és ők sem jártak jó példával gyermekeik előtt.”¹⁹³

A kommunizmusról, mint istenellenes mozgalomról is írtak a Református Világszemle hasábjain 1934-ben, amikor Kiss János patasi lelkész fordításában jelentették és elemezték meg és elemzik az Élet és Munka kutatóosztályának a kommunizmus módszereiről gyűjtött anyagát. Ebből kiviláglik, hogy semmi körülmények között nem lehet a vallás privát ügy. Ellentétben Marx kommunista elgondolásával, aki azt, hogy a vallás magánügy abból vezeti le, hogy az emberek hitbéli különbségei csak csupán az egyének közötti különbségekből fakadnak. Marx filozófiájában a vallás elszakítja az embert a közösségtől és az alanyi önkényt és magánszeszélyt jelent. Ugyanő azt vallja, hogy az emberi emancipáció alapfeltétele, hogy a vallás magánügy legyen.¹⁹⁴ A Marx-Lenin féle felfogás – tudniillik, hogy a vallást le kell győzni – a vallás legmélyebb tartalmát illetőleg meghatározza a párt gyakorlati politikáját a vallásellenes fronton és egyben alapját képezi az egész kommunista pártprogramnak, a dolgozat szerint. A vallásos világnézetet már az 1920-as években teljesen meg akarták semmisíteni és azt a marxi világnézettel pótolni.¹⁹⁵ Az orosz iskolákban vad demagógiával tanítják a gyermekeket. Érthetetlen Csekes számára, hogy Szovjetországban a kollektív gazdálkodás és az állam minden bajaért, a nép minden nyomoruságaért a papokat vádolták, holott az államot vezetőik a felelősek elsősorban.¹⁹⁶

A bolsevizmus elméletileg egy tudományosan kiépített materializmus. A szellemi élet szerinte vetülete az ember agyában az anyagi körülményeknek, a társadalmi adottságoknak. A keresztyénség nem lát mindent elintézettnak az anyagi körülmények rendezésével, sőt elsősorban az embert akarja megváltoztatni. Az embereken, mondjuk így: az ember lelkén keresztül akar hatni az anyagi körülményekre. Különbség volt azonban a Sztálin és Lenin val-

193. *Református Világszemle* III. évf. 4. szám, 182.

194. Palágyi Menyhért: *Marx és tanítása*. Budapest, 1920. 31.

195. *Református Világszemle* V. évf. 4. szám, 162.

196. *Református Világszemle* VI. évf. 3. szám, 113.

lás üldözése között. Sztáliné hatásosabb és kevésbé feltűnő. Ő nem lövette agyon a papokat, hanem lehetetlenné tette részükre az életet. A templomokat adókkal sújtotta, s a papság felett mindig ott volt az ellenforradalmi vád és egyik egyházzsolga sem tudta, hogy mikor deportálják. Az egyházakat pedig minden szociális és kulturális tevékenységtől eltiltotta. 1938-ra azonban már lelkész kivégzésekről, koncentrációs táborokba szállításról ír Csekes. Kiss Zoltán¹⁹⁷ lelkéssel közösen felhívták a figyelmet arra, hogy a kommunizmus áruhában Amerikára és Angliára fogja kivetni a hálót.¹⁹⁸

Csekes a lapjában helyet ad Bánó Ivánné¹⁹⁹ előadása közlésének is, amelynek a címe *A magyar nő bolsevizmus elleni harca*. Némileg árnyalhatja a képet (bár reális képünk nincs az akkori helyzetről), hogy az előadásában dicséri az akkori Németország asszonyszervezeteit és azok szociális munkásságát.

„Az 1918-as összeomlás sem züllesztette volna le a nemzetet olyan mélyre, ha ugyanakkor a liberális korszak hatására a magyar női lélek egyik leg-súlyosabb válsága is nem játszódott volna le. Mert, ahogy egészséges korok ereje és hódító vágya kiolvasható asszonyainak életéből, ugyanúgy elbukó korok minden hitványsága ott van e korszakok torz asszonyaiban. A liberalizmus féktelen szabadságimádatában egy század alatt szétmálasztotta az emberiség évezredes erkölcsi meggyőződését, értékeit. A bomlás folyamatát, tényeit és hamis elveit foglalta egységes eszmerendszerbe a kommunizmus és valósította meg a bolsevizmust. És ehhez még a kultúra ellen lázadó tömegember erkölcstelen barbársága is szentesítést nyert.” - vallja Bánó Ivánné.²⁰⁰

Nem teljes a Csekesről alkotott kép, ha nem tudjuk, hogy a Református Világszemle hasábjain teret engedett a nemzeti szocializmus egyházpolitikája kritizálásának is. Nagy Józsefnek, a losonci teológia tanárának tollából jelent meg egy elemzés, amelynek végkicsengése egyértelmű, t.i., hogy az izmusok közül egyik sem elfogadható.

„De mi tudjuk, hogy minden újkenyér és cirkusz csak az idő és csak a divat

197. Nyárádi lelkész.

198. *Református Világszemle*, VII. évf. 4. szám, 182.

199. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének egyik vezetője, földbirtokos.

200. *Református Világszemle*, IX. évf. 1. szám, 13.

keretei között mozoghat. A mély vallásosság, a vallásosság mélysége túl van emberi határokon és lehetőségeken és éppen az üldözések és megpróbáltatások idejéből és idejében tudjuk, hogy eljön az idő, amikor a nemzeti szocializmus a kommunizmus, a fasizmus és minden izmus, a Führer és minden Duce a legyőzött császár utolsó sóhajtásával fordul a Názáreti Jézus felé: Végül is Te győztél, Gallilei!²⁰¹

Természetesen ehelyütt a *Református Világszemle* számain keresztül mutatjuk be leginkább Csekes Béla lelkész kommunista ellenes érzéseit. Mindezt annak tudatában tesszük, hogy a kommunizmus alatt szapi lelkészként sokkal árnyaltabban kellett fogalmaznia és olykor együtt is kellett működnie a diktatúra szervezeteivel, ahogy a szapi templom felújításánál tette, vagy, ahogy engednie kellett akkor, amikor agitátort szállásoltak el a parókián, vagy a parókia egy részéből alakított ki az államhatalom postát. Korábbi kommunistaellenes előadásainak és írásainak ellentmond a kommunista *Új Szó*, amikor arról ad hírt, hogy a hazafias papság, köztük Csekes Béla segíti az Egységes Földműves Szövetkezet (EFSZ) kiépítését és „a szocialista falu felépítését”. A lap azt sugallja, hogy többi társához hasonlóan ő is kiemeli prédikációiban az EFSZ jelentőségét és a falusiakat a szövetkezetbe való belépésre buzdítja.²⁰² Erről közölt hírt a *Kanadai Magyar Munkás* is, ahol olyan lelkészetet sorolt fel, köztük Csekest is, akik aktív munkát és kiegészítő propagandát fejtettek ki a szövetkezetbe való belépést elősegítése ügyében.²⁰³

201. *Református Világszemle*, VII. évf. 2. sz., 79.

202. *Új Szó*, 1950. XI. 21., III. évf. 269. sz., 3.

203. *Kanadai Magyar Munkás*, 1951. január 4., 8.

Csekes cseh kapcsolatai és a jogfosztott lelkészek képviselete

Csekes Szapon folytatott nemzetépítő munkájának része volt, hogy a csehországi testvéregyházzal, a Českobratrské cirkve evangélické-vel tulajdonképpen Balogh Elemér mellett egyedülként tartott intenzív kapcsolatot. 1927-ben Kořista pozsonyi ügyvéd, aki a prágai egyház felvidéki/szlovákiai kapcsolata volt, levelében Csekesről azt írta, hogy folyamatosan információkat és publikációkat cserélnek. Csekesről jó benyomásai, de rossz információi vannak. Mint írja: „Azt mondják, hogy nagyobb magyar, mint református.”²⁰⁴ Erről a kapcsolatról, illetve annak építéséről egyébként Csekes az egyházmegye külügyi bizottságában, annak elnökeként számolt be. Itt jelentette be, hogy meghívást kapott a felvidéki reformátusság képviseletében Prágába, a Jóbarátság Világszövetsége gyűlésére. Az egyházmegye jegyzőkönyvben mondott köszönetet a cseh testvérek egyháza szuperintendensének, Součeknek, hogy a hontalan felvidéki lelkészek ügyét felkarolta.²⁰⁵ A prágai gyűlésen, az egyetemes konventnek írt beszámolója szerint, Csekes összetűzésbe került Balogh Elemér püspökkel, mert a püspök érkezéséről nem tudtak Prágában, így csak Csekest evidálták. Leírta, hogy Balognak milyen felszólalásai voltak, hogy összetűzésbe került a zsolnai lelkésszel is. Annak ellenére, hogy csak vendég volt, a költségeit a cseh Žilka segítségével megtérítették. Később egy Szilassy Béla konventi elnöknek írt levelében nehezményezte, hogy a megszavazott prágai költségtérítést felsőbb határozatra a konventi pénztárnok nem utalta ki neki.²⁰⁶ (Valószínű, hogy ebben Balogh püspök keze volt.) Nehezményezte, hogy senki nem kért segílyt a gyűlésen a hontalan szlovenszkói lelkészek számára, és jelezte, hogy ha ő lett volna

204. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou cirkví na Slovensku 1919-1939. Kořista levele Pozsonyból Valesnek 1927. listopad 30.

205. Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye 1928. évi április hó 17-én és 1928. augusztus hó 21-én tartott gyűléseiről. Összeállította: Soós Károly egyházmegyei főjegyző, 1928. 116.

206. DREL Föld: I.2., 40. doboz, 1937. VII. 15-i levél a konventi elnöknek.

a hivatalos delegátus, akkor többet értek volna.²⁰⁷ A cseh egyház, Český Bratr című folyóiratából is hasonló információkkal gazdagodhatunk, amikor Jaroslav Vetter írását olvassuk, aki az 1927-es budapesti találkozóról számolt be, ahol Souček püspök Czinke Istvánnal és Csekes Bélával találkozott. Az egyházi képviselők közti magánbeszélgetésekkor a felvidékiek megragadták az alkalmat, hogy a helyzetükkel megismertessék a prágaiakat, és segítségüket kérik annak a negyven lelkésznek az ügyében, akiknek az állampolgársága még nem volt rendezve. Csekesről azt írta, hogy már korábban írásban kereste a cseh egyházzal a kapcsolatot.²⁰⁸ Az egyház ügyét Csekes hosszú hónapokon keresztül képviselte Csehországba írott leveleiben. A Nemzetközi Jóbarátság Világszövetségének gyűléséről beszámolót is közölt Csekes a *Prágai Magyar Hírlap* oldalain. A szervezet a kisebbségek helyzetére is kiterjesztette a figyelmét, ami a grémium szerint egyre több veszélyt rejt magában. 1927-ben kérte a szlovenszkói reformátusság a szövetségbe való felvételét, így Csekes volt az első – bár úgy tűnik nem teljesen hivatalos – felvidéki képviselő a szervezet történetében.²⁰⁹ Az ezt a kapcsolatot továbbra is ébren tartó Csekes 1931-ben élénken érdeklődött Součeknél a The Evangelical Alliance és a Svaz evanjelických cirkví v Československu működéséről is, hiszen ezekben szívesen látta volna a felvidéki református egyházat, mivel szerinte ebben a lobbizásnak, érdekérvényesítésnek nagy lehetősége rejlett.²¹⁰ 1937-ben Csekes arról levelezett Součekkel – aki egy korábbi, május 5-i levelében leírja, hogy mennyire szeret időt tölteni a felvidéki magyar reformátusok társaságában –, hogy adjon tanácsot neki, hogy miképpen építi fel az ő egyházuk lapja a szerkesztőbizottságot, ad-e honoráriumot a szerkesztőknek, illetve, hogy a gyülekezetek mellett vannak-e „írástudók”, akik a cikkeket szállítják. Érdekes volt az is, hogy felajánlotta, hogy amennyiben a prágai egyháznak vannak olyan cikkei, amit a Református Világszemlében közzé lehetne tenni,

207. DREL Fond: I.2., 15. doboz, 39/1928. sz. levél a konventi elnöknek.

208. Český bratr, časopis Českobratrské církve evangelické, 1927., ročník 4., Číslo 10., 194.

209. *Prágai Magyar Hírlap*, 1928. VIII. 29., VII. évf. 196. (1823.) sz., 4.

210. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Csekes 1931. VII. 14-én kelt angol nyelvű levele.

akkor ő szívesen keres fordítót és megjelenteti. Ez azt jelenti, hogy Csekes nem beszélte a cseh/szlovák nyelvet még azokban az időkben.²¹¹

1928-ban, Trianon után nyolc évvel még mindig a honossági ügy volt napirenden Csehszlovákiában. Negyven lelkész nem kapta meg a csehszlovák állampolgárságot. A felvidéki tiszáninneri és a dunáninneri egyházkerületek visszacsatolás utáni, összesítő névjegyzékéből azt tudhatjuk meg, hogy ebben a két egyházkerületben a visszatért egyházközségekben 225 lelkész szolgált.²¹² Az ügyben a felvidéki reformátusságnak a lehangosabb szövetségese a Cseh Testvér Evangélikus Egyház (*Československá církev evangelická*) volt. Ez valószínűleg annak a hagyományos testvéri viszonynak tudható be, amit a kollegiális kapcsolatokon túl az a múltbéli segítség éltetett, amivel a magyar protestáns papok kisegítették a 18. században a cseh protestánsokat, hiszen a türelmi rendelet elfogadása után a magyarországi református lelkészek szervezték újjá a gyülekezeteket. Így a magyar papok érkezésével maradt talpon a protestáns közösség Dél-Csehországban. Ezt bizonyítja Antal Géza püspök 1931-es feljegyzése is, amikor a brünni²¹³ ünnepségeken való részvételéről számolt be.²¹⁴ A jó kapcsolatok megszakadásáról, majd újraindulásáról tanúskodnak a *Református Egyház és Iskola* egyes számaiban közölt beszámolók a csehek egyházi életéről, Viktor Hájek tollából.²¹⁵ Magda Sándornak szintén a lapban megjelent írására²¹⁶ reagálva kezdett „kampányba” a Cseh Testvérek Egyháza az állampolgárság ügyében, és intézett levelet több szlovákiai ügyekben jártas barátjához, illetve tett hivatalos látogatásokat a vezetőjük a prágai belügyminisztériumban és a pozsonyi teljhatalmú minisztériumban. A prágai központú egyház öt, általa megbízhatónak vélt embertől kért véleményt a magyar lelkészek helyzetéről. Név szerint: Ján Tomašula, Štefan Štunda, Csekes Béla, Jánoska György evangélikus püspök, Jaroslav Kořista

211. ÚA CCE v Praze, AF SR CCE, Dodatk (nepracovany material), karton c.11., Ekumena domáci, Slovenská reformovaná cirkev 1925-1989. Csekes 1937. V. 26-án kelt angol nyelvű levele.

212. Összesítő névjegyzék. MREZSL, 2. fond, 174. doboz.

213. Jelenleg Brno.

214. Főtiszteletű és Nagyméltóságú Elnökség! 2879/1931. sz. irat, MREZSL, 2. fond, 3. doboz.

215. *Református Egyház és Iskola*, 1928. II. 12., VIII. évf. 7. sz., 8.

216. *Református Egyház és Iskola*, 1928. III. 4., VIII. évf. 10. sz., 1.

pozsonyi jogász.²¹⁷ A harmincnégy felvidéki lelkész és három tanító névsorát Pálóczi Czinke István küldte meg a cseheknek a pozsonyi jogász közvetítésével.²¹⁸ Ján Tomašula bánói református lelkész, a szlovák reformátusság jogainak szószólója levelében azt írta, hogy az érintett lelkészek többségének nincsenek anyagi gondjai. Véleménye szerint amennyiben ezek a lelkészek kongruát kapnának, de állampolgárságot nem, abba is belenyugodnának.²¹⁹ A korábbi levelezéseket olvasva az olykor több gyermeket nevelő lelkészek esetében ez igaz is volt.

Štefan Štunda, a Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium referense bizalmas levélben tájékoztatta a cseh szeniort a szlovenszkói illetőségű érintettekről. Eszerint Szobonya István nem él jó anyagi körülmények között, és a kongrua hivatalosan az állampolgársága hiánya miatt lett megvonva tőle, de a valóságban az államellenes megnyilvánulásai miatt szüntették meg a fizetését 1925 végével. Bodnár János, Hörcsik András és Kóródy Andor 1927-ig vélhetően még részesültek kongruában, egyébként mindhárman az alsó középosztály színvonalán élnek. Nagy Zoltán és Berecz Antal szintén a közelmúltig kapta a kongruát, de az utóbbi nem tudta felmutatni az állampolgársági tanúsítványát. Miskolczy Endre, Adorján Viktor, Horkay Barnabás, Pál Ferenc és Vitkay Bertalan részesül kongruában, annak ellenére, hogy nincs csehszlovák állampolgárságuk. Karászy Benő a bolsevik forradalom bukása után elhagyta a parókiáját, majd visszatért, amire nem adott magyarázatot. Rozgonyi Sándor állampolgársági kérelmét elutasította a minisztérium, de nagyon gazdag gyülekezetben szolgál. Kajdy Menyhért egy szlovák többségű településen szolgál, ennek ellenére erőnek erejével a magyar ügy mártírja akar lenni. Veress Károly szimpatikus lelkész, aki megérdemli a kongruát.

217. Štátní občanství 40 duchovních Maďaru. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

218. Kimutatás az állampolgársággal nem bíró református lelkészekről. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

219. Tomašula 1928. május 8-án kelt levele a CSTEE szeniorának ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

Bodnár Lajos a közelmúltig kapott kongruát, ami folytatódik, ha megkapja az állampolgárságot, egyébként szolid, nagycsaládos lelkész. Sohár Kálmán ténylegesen nyomorban élő, beteges és nagy műveltségű ember, Zoch püspök közbenjárására a közeljövőben megkapja az állampolgárságot és az azonnali segílyt. Martsa Sándor gazdag gyülekezetben szolgál, a kongrua a politikai megnyilvánulásai miatt lett visszatartva. Boldizsár György nyomorban élő, korrekt ember, aki román állampolgár, a Köztársasági Földműves Párt és Zoch püspök támogatásával a közeljövőben állampolgársághoz jut. Szabó S. Zsigmond kongruája politikai okokból lett megvonva, egyébként egy gazdag gyülekezetben szolgáló, korrekt ember. Sörös Béla és Kövy Árpád az egész ország legjobb gyülekezetében szolgál, politikailag veszélyesek Štunda szerint. Levele végén Štunda hozzáfűzte, hogy amennyiben a református egyház a nyugodt megoldást keresné, úgy senkinek eszébe sem jutna leállítani a kongruát. Amennyiben az egyház a különböző forrásokból kapott pénzeket a nyomorgó lelkészekre, és nem a pesti külügyet szolgáló külföldi utakra költené, nem nélkülöznének a lelkészei fejtette ki a referens.²²⁰

Az 1925-ös, az állam felé a tiszáninneri egyházkerület püspöke által kiállított elszámolásból az derült ki, hogy a teljes államsegélyt nem, de 74 000 koronát kiutalt az állam 1924-re az egyháznak. Ebből 29 500 korona tulajdonképpen az egyházkerületi személyi kiadásokra, illetve dologi kiadásokra folyt el.²²¹ Mindez nem támasztotta alá a referens feltételezését, a teljes kongrua nem kiutalása esetében nem számíthatott érvnek.

A pozsonyi Jaroslav Kořista szintén bizalmas levélben számolt be Josef Součeknek a losonci lelkészek helyzetéről. Az információkat Cohorna professzortól kapta, ő pedig egy Papp nevű rimaszombati professzortól informálódott (aki állami hivatalt szeretett volna kapni). Cohorna arról tájékoztatta Kořistát, hogy a losonci az egyik legtehetősebb, ám fogyatkozó létszámú gyülekezet, amely hét saját épülettel és 800 katasztrális hold termőfölddel

220. Štunda 1928.VI.19-i levele Součeknek. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

221. Slovensko, Református Egyetemes Egyház közigazgatási államsegélyéről elszámolás. MREZSL, 2. fond, 169. doboz.

bír. Sörös Bélának 36 ezer korona éves lelkészi fizetése és 12 ezer korona keresete van a teológusok képzéséből, de teljes éves bevétele 60 ezer koronára becsült. Kövy Árpádnak 21 ezer korona fizetése és 5 ezer korona keresete van a teológusok képzéséből. Sörös politikailag diszkreditált, irredenta politikai nézetei ismertek. A saját egyházában sem közkedvelt. Kövy hasonlóan irredenta nézeteket valló háttérember, aki a háttérből irányítja az Országos Keresztényszocialista Pártot és a *Losonczi Hírlap* című helyi orgánumot úgy, hogy nem tagja azoknak – osztotta meg információit az ügyvéd.²²²

Természetesen volt olyan érintett egyházi ember, aki tudomást szerezve a cseh testvérek segítő szándékáról, maga írt levelet zsinati bizottságuknak. Ilyen volt Kóródy Andor, aki magyar nyelvű levélben ecsetelte helyzetét, kijelentve, hogy sosem politizált, s hogy alig mernek az utcára lépni felelőségével és négy gyermekével, mert az utolsó darab ruhájuk is rongyos. Kérte a prágaiakat, hogy győzzék meg a belügyminisztert: magyar református pap is lehet jó csehszlovák hazafi.²²³ Součekék levélben keresték meg Csekes Bélát is, aki Josef Souček zsinati elnökkel már korábban levelezést folytatott a Presbiteri Világszövetségben való felvidéki részvételtől. Csekes körlevélben szólította meg az espereseket, informálják őt bizalmasan az érintett egyházi emberek helyzetéről, hogy tájékoztathassa a cseheket.²²⁴ Kořista a későbbiekben is tájékoztatta a cseh zsinati bizottság elnökét. 1928. májusi levelében azt írta az ügyvéd, hogy a Pálóczi Czinke által megküldött, állampolgárság nélküli reformátusokat tartalmazó lista valamilyen okból nem teljes, hiszen hiányzik róla néhány személy. Bár Štunda hitelességéért, mint írja, nem tud garanciát vállalni, megfontolandónak tartja az általa elmondottakat. A listáról hiányzik Jármy Béla, de Balogh Elemér püspök sem szerepelt rajta. A levélből kitűnik, hogy talán Magda

222. Cohorna professzor levele. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

223. Kóródy Andor 1928. június 1-én írott levele. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

224. Csekes 1928. május 9-én az espereseknek írott levele. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

Sándorral van a legbizalmasabb viszonyban az egyházi vezető.²²⁵

A felvidéki magyar reformátusság Csekes által kezdeményezett adatbekéréséből egy merőben más, teljesebb kép tárul elénk az érintett lelkészek ehlyzetéről. Idrányi Barna esperes Csekesnek írott kimutatásából megtudhatjuk, hogy Szobonyai István helyi javadalma 927 korona, ami mellett 10 hektár földből és rétből van bevétele az egyháznak. Sok csapás sújtotta, vagyontalan vénember, akinek két felesége és két férjes lánya meghalt. Bodnár János 753 korona helyi javadalma mellett 17 hektár szántó és 15 hektár legelő áll a rendelkezésükre, felesége harminchét éves, négy középiskolás gyermeket nevelnek. Hörcsik András helyi javadalma 1031 korona, emellett 14 hektár rét, szántó és legelő áll rendelkezésükre, feleségével egy ötéves gyereket nevelnek. Kóródy Andornak 625 korona helyi javadalma mellett 4,5 hektár föld áll a rendelkezésére, feleségével négy kiskorú gyermeket nevelnek, sok nélkülözésben van része, állampolgársági kérelmét indoklás nélkül visszautasították. Nagy Zoltán kongruáját határozat kiadása nélkül beszüntették, helyi javadalma nincs feltüntetve, csupán a 10 hektár föld és rét.²²⁶ Veress Károlyról Búzi Márton gömöri esperes írt Csekesnek, akiről tudatta, hogy az egyedüli állampolgárság nélküli lelkész az egyházmegyében. A nő, kétgyermekes lelkész anyagi helyzetéről furcsa módon rendkívül szűkösen ír az esperes.²²⁷

Az Alsó-zempléni Református Egyházmegye esperese, Keresztury szintén rendkívül szűkszavúan írt Miskolczy Endre, Adorján Viktor (Győző), Horvay Barnabás és Vitkay Bertalan lelkészekről, akiknek állampolgárságuk nincs, de kongruát kapnak, illetve Karászy Benőről és Rozgonyi Sándorról, akiknek sem állampolgárságuk, sem kongruájuk nincs.²²⁸ Bodnár Lajos lelkészről az ungi esperes írt, hogy javadalmazása nagyon alacsony, így felesé-

225. Kořista 1110. sz. levele Součeknek. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

226. Idrányi Barna esperes 184/1928. sz. kimutatása. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

227. Búzi Márton esperes 283/1928. sz. levele. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

228. Keresztury esperes 124/1928. sz. levele Csekesnek. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

No

Rev. G. S. Mackod.

Prague.

My dear Sir:-

I should like to get acquainted with the Evangelical Church of Czech Brethren & of Moravian Brethren. Especially the extent of the movement of "Loss from Rome" would interest me and also the foreign missionary work. - as I know no one in Prague - I got your address from the Quarterly Register - I would be much obliged to you, if you would kindly forward my letter to the headquarters of the same church or to any one, who could send me information, printed in English regarding the activities of our church. I should like to write an article for our religious (Hungarian) paper.

Thanking you in advance beforehand

Respectfully Yours

Béla Csékes.

ref. pastor.

Dunavadvány, near Nitro

1925 / 2.

gével szűkös körülmények között nevelik két kiskorú gyermeküket.²²⁹ Patay Károly barsi esperes levelében Boldizsár György mohi lelkésztől, Szabó S. Zsigmond bajkai lelkésztől és Kövy Árpád losonci lelkésztől, mint csekély jövedelmű, szegény egyházi szolgálattevőről írt, míg Sörös Béla kapcsán azt írta, hogy biztos javadalma és megélhetése van, de vagyona nincs. Mellesleg felhívta a figyelmet Patay Miklós kisölvédi lelkészre is, akinek rendkívül alacsony a kongruája, és tizenhárom gyermeket nevel, nem mellesleg a földjeit elöntötte a Garam.²³⁰

Ezekből a sorokból is jól látni, hogy Csekes véleményére adtak a cseh egyház képviselői és, hogy Csekes többször határozottan kiállt a jogfosztott lelkésztársai mellett úgy is, hogy láthatóan háttérinformációi merőben más színezetűek voltak, mint az akkoriban uralkodó rendszer képviselőinek. Különös kapcsolatot ápolt Csekes a Cseh Testvérek Egyház vezetőjével, akivel több tucat levélváltása maradt fent. Angolul leveleztek és többségében egyházszervezési kérdésekkel és a felvidéki reformátusság helyzetével foglalkoztak. Fontos láttatnunk, hogy Csekes Béla jelentős egyházi tisztség nélkül rendkívül hasznos és önzetlen munkát végzett a lelkésztársai érdekében. Megnyugvással konstatálhatjuk, hogy lehetőség szerint több irányból informálódott és rendkívüli módon odafigyelt arra, hogy a hitelességét megőrizze a csehekkel szemben is.

229. Szűcs esperes 228/1928. sz. levele Csekesnek. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky / nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

230. Patay esperes 287/1928. sz. levele Csekesnek. ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky / nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

A kanadai magyarságról

Kanadába a XIX. század utolsó éveiben vándorolt ki néhány magyar család a szárazsággal sújtott Észak-Amerikából. Az első kivándorlási hullámot Eszterházy Pál indította, aki 1885-ben New Yorkban irodát nyitott és elkezdte a Kanadába való vándorlás propagálását. Neki sikerült Assiniboia tartományban a bevándorló magyarok számára települési engedélyt szereznie. Az első magyar telepeseket, az 1880-as évek végéig mintegy 55 családot telepített le az ottani Kaposvárra. A másik legismertebb és egyben legnagyobb és leggazdagabb magyar telep Kanada legdélebbi részén fekvő Békevár volt, ahová 1900 júliusában érkeztek az első magyar telepések, akik többségében református vallásúak voltak.²³¹ 1910. december 10-én érkezett a telep magyarságának lelki és szellemi szolgálatára Ft. Kovács János református lelkész, akinek ideje alatt építették a kéttornyú református templomot.²³² Az első világháború előtt még számottevő visszavándorlás volt a jellemző, azonban Trianon után megnőtt a Kanadában letelepedő magyarok száma. Az 1920-as évek végére már több mint 100 magyar háztulajdonos él Calgaryban, ahol létre is hozták néhány éven belül a Calgary-i Magyar Református (Presbiterian) Egyházat. A winnipeg-i magyar kolóniában az egyházszerző munkát Kováchy Lajos református lelkész kezdte meg 1905-ben, aki 1906-ban alakította meg többedmagával az egyházat.²³³ Ezt újonnan alakították és 1924. október 15-én kezdte meg hivatalosan működését egy helybenlakó lelkésszel, Balla Zsigmonddal.²³⁴ Itt jelezzük az érdekesség kedvéért, hogy a kanadai Winnipegeben 1927-től magyar sport klub is működni kezdett 31 alapító taggal. Később 1928-ban megalakult a Kanadai Magyar Szövetség is Dr. Ujváry János elnökletével.²³⁵ Alább láthatjuk, hogy Csekes Béla a korszakban legmeghatározóbb kanadai egyházi vezetőkkel volt kapcsolatba és kapott tőlük naprakész információkat az ottani helyzetről.

231. Rúzsza Jenő: *A kanadai magyarság története*, Toronto, 1940. 82.

232. Uo.: 84.

233. Uo.: 54.

234. Uo.: 56.

235. Uo.: 74.

A *Református Világszemle* első számában található cikk után – ahol dr. Hoffmann Ferenc kanadai református lelkész adatait közli, akivel Csekes 1927-ben találkozott a Presbiteri Világszövetség budapesti gyűlésén – bőven és rendszeresen írt a lap a kanadai egyházak egyesítéséről, ami 1925-ben történt meg, a kanadai presbiteriánus egyházzal és a magyarok között végzett munkájáról is. A presbiteriánus egyház Kanadában 1925-ben kettévált és a többiekkel való egyesülés megtörtént. Ennek egy teljes tanulmányt szentelt Csekes. A magyarok között is aktív munka folyt Torontóban Kovács Károly vezetésével (ő Calgaryban, Raymondban is szolgált egy időben), Hamiltonban szünidei iskolájuk és fúvós zenekaruk is volt, Wellandban Nagy Ferenc vezette a gyülekezetet, Windsorban dr. Molnár Jenő szervezte az ifjúsági munkát és támogatta a nőegylet munkáját, míg Kovács Ferenc Hamiltonban szociális munkásokat is szervezett.²³⁶ Kanadáról írt beszámolót 1935-ben a békevári református lelkész Kovács János, aki 28 évet szolgált ott. A kanadai magyar reformátusokat a szárazság és az általános depresszió mellett leginkább az egység hiánya sújtotta. Felidézte a szerző Kovács János emlékét, aki Wakawban halt meg és, aki az első református lelkész volt Amerikában, akinek Eszterházy mellett a legtöbb érdeme volt Kanada betelepítésében. Kanadában a korban 16 lelkész szolgált. Levele szerint a kanadai magyarság az ország gazdasági és politikai életében is számottevő tényező lett.²³⁷ Steinmetz Károly torontói református misszionárius, 1932-től a torontói és oshawai misszió egyházak vezetésével bízták meg őt. Oshavában 20, míg Torontóban 40 fő jár istentiszteletre vasárnap, vasárnapi iskolába 27 illetve 33 gyerek jár. Torontóban Ifjúsági Egyletet működtet 25 taggal, míg a nőegyletnek 15 tagja van. A gyülekezet fejlődését a munkanélküliség, a magyarok közötti kommunista propaganda és az gátolta, hogy nem volt gyülekezeti helyük. A torontói skót intézet első emeletén működő, korábbi zsidó misszió könyvtárában gyűltek össze. Az épületben ingyen konyha működött, ami zavarta az istentiszteleteket vasárnaponként. A torontói gyülekezet ekkor aktív létszá-

236. *Református Világszemle*, II. évf. 2. szám, 85.

237. *Református Világszemle*, IV. évf. 2. szám, 80.

ma 67 fő volt, ami a hivatalos 1931-es statisztika szerinti 1354 fős torontói magyarság között szépnek mondható.²³⁸

Mint azt jól láthatjuk, az Amerikai Egyesült Államok és Kanada reformátusairól majdnem minden számban jelentet meg írást, amelyekből egy jól szervezett egyházi élet tárul elénk. Kiválóan átüt a lap hasábjain, hogy Csekes Béla a csallóközi Szap községből hatalmas munkával egy olyan kapcsolati hálót tartott életben, amelynek egyik alapja a *Református Világszemle* volt, ami a maga nemében egyedülálló volt a korban, de úgy hisszük, hogy manapság is. A lapból temérdek olyan információt kapunk a kivándorolt közösségekről és annak szellemi vezetőiről, ami megérteti velünk a korszak emberének a viselkedését. A nyitott fülű olvasó pedig olykor még párhuzamokat is fel tud fedezni a kor vezetői és állapotai, illetve a mai társadalmi mozgások között.

Csekes Béla kárpát-medencei kapcsolatai, reformátusok Délvidéken

Orosz Attila szerint a kárpát-medencei református kerületek közül az egyik legkisebb a Szerbiai Református Keresztyén Egyház, ami jobbára szétszórva élt a 20. század elején is, amikor az első világháború után közel hatvan gyülekezet rekedt a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területén, mintegy ötvenezer fővel. A délvidéki egyháztest újkori történetét 1920-ban kezdték Rétfalun, amikor az elszakadt területek lelkészei és világi képviselői összegyűltek és megszületett a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyházmegye. Tulajdonképpen, amikor Csekes Béla lapjában foglalkozni kezd a délvidéki helyzettel, akkor már 1923 óta hivatalosan is működik az ekkor még Szerb-Horvát-Szlovén Református Egyházmegyének nevezett egyházmegye.²³⁹

Természetesen a Jugoszláv Királyságban élő reformátusok helyzetével is foglalkozik a *Református Világszemle*, amelynek a terjesztését Délvidéken a

238. *Református Világszemle*, IV. évf. 4. szám, 157.

239. Orosz Attila: *A délvidéki református keresztyén egyház vázlatos története*, in: szerk. Ördögh Tibor: *Fejezetek a Vajdaság egyháztörténetéből*. Szabadka, 2020. 113.

Magvető Feketicsben székelő kiadóhivatala bonyolította. Nagy segítségre lelt Csekes a délvidéki hírek esetében Ágoston Sándor püspökben, akivel útjaik először valószínűleg a budapesti református teológiai akadémián keresztezték egymást. Ágoston főesperesként, majd 1933-tól püspökként erős diakóniai munkát végzett, a feketicsi árvaházat egészen 1947-ig működtette, elindította a Keresztyén Ifjúsági Egyesületet és új gyülekezeti énekeskönyvet jelentetett meg. Ő volt az, aki tulajdonképpen lefektette, majd megerősítette a délvidéki református egyház alapjait. Főesperessége alatt, 1930-ban fogadta el a jugoszláviai parlament az első egyházügyi törvényt, és hagyta jóvá az állam az általa és munkatársai által kidolgozott egyházi alkotmányt 1933-ban.

A *Református Világszemle* 1931-34-ben megjelenő 12 lapszáma közül hatban közölt terjedelmes írást a Délvidékről. Ebben az időben még a jugoszláviai református egyház $\frac{3}{4}$ része magyar, míg $\frac{1}{4}$ -ed része német ajkú volt. Ágoston Sándor főesperes szerint az egyház államhoz való viszonya egyre barátságosabbnak mondható. A protestáns felekezetek tagjai nem tanulhattak a korabeli törvények szerint az anyanyelvükön, vagy az Istenisztelet nyelvén. Az 1930. április 16-án megjelent törvény a protestánsok számára biztosította a szabad vallásgyakorlást és az önrendelkezés jogát, sőt az erkölcsi mellett anyagi támogatást is biztosított a reformátusságnak. Ráadásként ugyanebben az évben I. Alekszandar király Ágoston Sándort a Szent Száva rend II. osztályával is kitüntette, illetve június 17-én megalakult az országos református zsinat is.²⁴⁰ Az egyházban ifjúsági és belmissziós munka folyt. 1700 példányban jelentették meg *Magvető* című egyházi lapjukat, a német nyelvűt 900 példányban. Az 1922-ben, gyülekezeti adományokból épített árvaházuk is működött. Külföldi kapcsolataik is kiválóak voltak ebben az időben, hiszen a főesperes a Presbiteri Világszövetség bostoni kongresszusán vett részt, míg az amerikai Lancasterben, a párizsi teológián és a strasbourgi teológián egy-egy délvidéki ösztöndíjas tanulhatott. A jövődő lelkészeik a kolozsvári teológiai akadémián tanultak leginkább.²⁴¹ 1932-ben szintén Ágoston Sán-

240. *Református Világszemle*, I. évf. 1. szám, 32.

241. *Református Világszemle*, I. évf. 1. szám, 35.

dor írt az akkori Jugoszlávia területén élő reformátusság történetéről. Ebből megtudjuk, hogy a Jugoszláv Királyság Református Keresztény Egyházában 54 egyházközség működött, a rendes lelkészek száma 54, míg a segédlelkészeké 11. Az országban 65 751 református élt. A gondot a főesperes szerint leginkább az jelentette, hogy hatalmas területen szóródtak szét az egyházközségek, de gondot jelentett, hogy rendkívül kevés az általában 4-5 gyermeket nevelő lelkészek megélhetése az évi 200-300 dollárnak megfelelő fizetésből. Mindezek ellenére vasárnapi iskola 34 gyülekezetben működött 1710 gyermekkel, ifjúsági egyesület 18 gyülekezetben 873 fiatallal és bibliakör 23 gyülekezetben 1026 taggal. A magyar egyházi lap példányszáma is emelkedett.²⁴² 1933-ban a főesperes a Trianon óta eltelt munkát értékelte, amikor leírta, hogy sokáig a törvényhozást hivatalos zsinat nélkül kellett megoldaniuk és az ébredési mozgalmuk a kunhegyesi és a péceli konferenciákkal kezdődött, a szellemi muníciót pedig a tíz éven keresztül a minden lelkészhez eljuttatott *Kálvinista Szemle* és *Reformáció* folyóiratok adták. Segítséget jelentett, hogy bekapcsolódhattak a Presbiteri Világszövetség munkájába. A legnagyobb segítséget az Egyesült Államok Református Egyházának támogatása jelentette, aminek köszönhetően öt éven keresztül 400-600 dolláros éves fizetéssel egy belmissziós lelkészi állást tarthattak fent.²⁴³ Ebben az évben 37 egyházközségben 2689 gyermek látogatta a vasárnapi iskolákat, így az elemi iskolai tanulók több, mint feléről elmondható volt, hogy látogatja a vasárnapi iskolát. Nem elhanyagolható az ifjúsági munka keretében már 1224 fiatallal foglalkoztak ekkor, a szórvány gondozását pedig a Baldácsy alaptól biztosította a dunamelléki egyházkerület számukra. Viszont annak ellenére, hogy lemondtak arról, hogy a jugoszláv kormányon keresztül nemzetközi bíróságon pereljék vissza a református egyházi vagyont a magyarországiaktól, a másik két egyházkerület semmivel nem támogatta a délvidéki reformátusságot, úgy, hogy a Baldácsy báró alapította alapítvány jövedelméhez

242. *Református Világszemle*, I. évf. 3. szám, 120.

243. *Református Világszemle*, II. évf. 2. szám, 65.

nekik is joguk lett volna.²⁴⁴ Sajnálatos módon 1933-ra az 1920-as évek elején működő 35 református iskolából 2 egyházközösségben maradt csak felekezeti iskola. 1934-ben Csekes több oldalon közli, az 1930. április 16-án kelt törvényben kihirdetett Jugoszláv Királysági Református Keresztyén Egyház alkotmányát. (Tudni kell, hogy ezekben az időben a csehszlovákiai magyar reformátusoknak még nem volt az állam által elfogadott alkotmánya.) A következő lapszámokban pedig a Jugoszláv Királysági Református Keresztyén Egyház országos vezetőinek a névsorát ismerhetjük meg, Ágoston Sándor püspöki adminisztrátor és Dr. Kurucz Henrik gondnok életrajzát és fényképét hozza a lap. Dr. Kurucz Henrik és Ágoston között vélhetően kiváló volt a kapcsolat, hiszen középiskolai tanulmányaikat egy időben végezték Kecskeméten, majd igaz, hogy más-más irányban, hiszen Kurucz jogot tanult, de Budapesten is együtt diákoskodtak. Szintén 1933-ban lett országos gondnok. Ebből a kapcsolatból adódhat Csekes elfogódottsága is velük szemben.

Ami viszont ennél is tiszteletreméltóbb és egyedülálló, hogy az összes egyházmegye (keleti, nyugati, északi és déli) vezetőjének nevét, illetve az esperesek (Gachal János, Stadler Géza, Dévay Lajos, Weimann Péter) és gondnokok (Dr. Szabó Lajos, Dr. Hettesheimer Imre, Lukácsy István, Dr. Krenrich János) életrajzát és fényképeit is közli a *Református Világszemle*.²⁴⁵ Gachal János, a keleti egyházmegye esperese Heves megyében született, majd Szatmárnémeti segédlelkészkedés és vallás tanári pálya után került 1908-ban Délvidékre. Dr. Szabó Lajos egyházmegyei gondnok Léván született, majd a budapesti jogi tanulmányai után szülőföldjére került főispáni titkárnak. Innen 1900-ban nevezték ki Délvidékre és Versecen let járásbíró, törvényszéki-majd táblabíró.

Stadler Géza, a nyugati egyházmegye esperese Veszprém megyében született, Budapesten és Rómában tanult, majd lelkész tanárként 1910-ben került az egyházmegyébe. Dr. Hettesheimer Imre egyházmegyei gondnok Zomborban született, majd budapesti és jénai tanulmányai után 1916-tól praktizált szülővárosában ügyvédként.

244. *Református Világszemle*, II. évf. 2. szám, 69.

245. *Református Világszemle*, III. évf. 3. szám, 105.

Dévay Lajos, az északi egyházmegye esperese Bereg megyében született a tanulmányait Budapesten végezte, majd 1912 után 1918-ban került véglegesen Bácskossuthfalvára lelkésznek. Lukácsy István, egyházmegyei gondnok Hajdúböszörményben született, iskoláit Késmárkon, Eperjesen és Budapesten végezte és ezután lett Zomboron törvényszéki bíró.

Weimann Péter a déli egyházmegye esperese Verbászon született, Kolozsváron végezte a teológiát, majd hét évi verbászi segédlelkési szolgálat után, 1915-ben lett rendes lelkész ugyanott. Dr. Krenrich János egyházmegyei gondnok Verbászon született, majd Kolozsváron végzett orvosként. 1913-tól Cservenkán körzeti orvosként praktizált.²⁴⁶

A *Református Világszemle* IV. évfolyamának 1. számában a jugoszláviai keresztény egyház keleti egyházmegyéjéről Gachal János esperes írt (akinek elődjét Gachal Jánost 1922-ben az ország területéről kiutasították), aminek tíz anyaegyháza volt, de ebből három (Belgrád, Kevevára és Versec) lelkész nélkül a pancsovai egyházhoz volt beosztva. A gyülekezetekben mindösszesen 9409 fő tartozott. Vass Antal pancsovai lelkész keze alatt a belgrádi istentiszteleteken, amit az evangélikus templomban tartottak, vasárnaponként 80-100-an vettek részt. Az esperes leírása szerint 1934-ben még Belgrádtól közel 500 kilométerre délre, Sopotban is volt református fiók gyülekezet²⁴⁷, ahol Úrvacsorát is osztottak. Pancsovában 500 főre tehető (ezek közül 200 volt a magyarul imádkozó német) ekkor a reformátusok száma, akik, mivel a hivatalnokok és az értelmiségiek nagy része Trianon után elköltözött, ezért jórészt napszámosok és alkalmazottak voltak. Debaljača (Torontál-Vásárhely vagy Kövéres) volt az egész keleti egyházmegyében a legnagyobb református gyülekezet a maga 4475 lelkével. Az itteni templomot tartották a Délvidék legszebb református templomának. Az esperes, aki debaljačai lelkész is, ekkor azt írta, hogy az ottani földműves magyarságért nem kell aggódni, hiszen még a szomszédos szerb községek határában is övék az összes

246. *Református Világszemle*, III. évf. 3. szám, 107.

247. Leány egyházközség.

föld.²⁴⁸ 100 esztendő alatt, tudjuk ez a helyzet teljesen megváltozott sajnos.

Apostol János református lelkész Délvidékről szakadt Brazíliába a magyar református egyház megbízásából. Azonnal segítségére érkezett Ágoston Sándor püspök 1932-ben. Egy olyan névsort bocsátott Apostol rendelkezésére, amiben a Brazíliába gazdasági okokból kivándorolt hívek nevei szerepeltek. A lelkész kiemelte, hogy a brazíliai református egyház számára rendszeresen gyűjtött perselypénzt a feketeci gyülekezet.²⁴⁹

Érdekesség és szintén egyedülálló a lapban megjelentetett lista a Jugoszláv Királyság Református Keresztyén Egyházában nyomtatásban megjelent kiadványokról. A felsorolásban 1929 és 1937 között megjelent 22 kiadvány címe szerepel.²⁵⁰

1938-ban az 1937-es jugoszláviai református püspöki jelentés kivonatát közli Csekes, amiből megtudjuk, hogy 55.890 lélek gondozását 35 lelkész, 4 helyettes lelkész, 7 segédlelkész és 7 lévita végzi. A délvidékiek közül 6 teológus végzi külföldi tanulmányait, de kiderül az is, hogy 1942-ben egy teológusuk sem fog végezni. A püspök súlyos lelkészhiányt vízionál ekkor. Jó hírekről is tudósított azonban, amikor leírta, hogy bevezették a családlátogatást, az ifjúsági munka keretein belül Lévai Dezső az ifjúsági munkabizottság elnöke 30 gyülekezetet látogatott meg. Az egyház ifjúsági nyári tábor létesítése céljából Palics (paicsnak írják tévedésből) fürdőn telket is vásárolt.²⁵¹

Ágoston Sándor püspök az 1939-ben megjelenő számban már név szerint is említ személyeket. Az egyházban három felekezeti tanító működött: Záké János és Záké Jánosné Kórógyon, Schneider Helén Becsmenben, illetve vallásitanítóból kettő volt: Ferencz János Novi-és Sztariszivávon, illetve Kniesel Károly Torzsán. Szerepel három állandó kántor neve is a püspöki beszámolóban: Facsar Sándor Sztáramoravicáról, Spániel Árpád Rétfalváról és Vitkay Gyula Debeljácsáról. A teológushallgatók neveit is megörökíti a lap. Röhrig Gottfried és Balla Sándor kápláni vizsgát tettek és az 1938-as évet

248. *Refórmátus Világszemle*, IV. évf. 1. szám, 35.

249. *Refórmátus Világszemle*, IV. évf. 1. szám, 38.

250. *Refórmátus Világszemle*, VI. évf. 4. szám, 189.

251. *Refórmátus Világszemle*, VII. évf. 2. szám, 83.

külföldi ösztöndíjasként töltötték. Kolozsváron a teológián Bíró László, Buda József és Kocsis Antal harmadévesek, míg Achs Károly és Hodossy Imre elsőévesek ekkor (ahogy Löwenberg Béla is, aki Párizsba kapott ösztöndíjat). Gara József ekkor tett első lelkészképesítő vizsgát és Pancsevón működött ekkor segédlelkészként. Örömmel írt arról Ágoston püspök, hogy Gara beíratkozott a protestáns teológiára Belgrádba, ami azért hasznos a nemzetrészes számára, mert lesz közöttük valaki, aki megismeri az ortodoxiát és kapcsolatot tud ápolni a pravoszláv egyház vezetőivel is.²⁵² Kiemelten írt az ifjúsági munkáról, ahol 1242 fiatalal foglalkoztak, de sikeres a 767 tagot számláló egyházi énekkarok és a 983 nő által látogatott bibliakörök munkája is. Az esperesi jelentések szerint közel 600 szegényt és 53 árvát segítettek ebben az időszakban a gyülekezetek.

A *Református Világszemle* oldalain tudomást szerezhethünk arról is, hogy Verbáson diakonissza anyagában működött Göhring Gotthold vezetése alatt, de 1939-től a ház református főnöknője elhagyta a munkahelyét és pótlása fejlesztést okozott a közösségnek. A *Magvető* című lapnak több, mint 50 előfizetője volt és a presbitériumok 782 taggal működtek Délvidéken. Az államtól érkezett 402.000 dinár államsegély, ami nem volt elég az egyház költségeinek a fedezésére. Az egyházi ingatlanok állaga stagnált, de örömteli, hogy Nagyikindán Horváth Lajos és Sipos József két harangot ajándékoztak az egyházközségnek. 1938-ban Bruckner Józsefné (szül. Mihályfalvi Forgón Erzsébet) a vinkovcei református templom és imaház céljaira adományozott az országos egyháznak 30.000 dinárt, amiből az Vinkovcin egy házat vásárolt.²⁵³

A Délvidék felszabadítása váratlanabban és gyorsabban történt, mint a Felvidéké. A délvidéki magyar reformátusok lélekszáma kevesebb (38.430) volt, mint a komáromi egyházmegyéé, de azért hitüknek az egész világon híre ment – írja Csekes Béla 1941 júliusában. Kiemelte, hogy Ágoston Sándor püspök képes volt arra, hogy egy egyházba terelje a magyar, német, horvát és cseh reformátusokat és a nemzetiségi kérdést teljes egészében kikap-

252. *Református Világszemle*, VIII. évf. 3. szám, 123.

253. *Református Világszemle*, VIII. évf. 3. szám, 126.

csolja az egyházon belül. Fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy a jugoszláv államnál a püspöknek sikerült kivívnia, hogy a református egyházat önálló egyházként ismerjék el. Sikerének tekinti azt is, hogy a nemzetközi protestáns világ szellemi és anyagi támogatását egyaránt sikerült megszereznie az egyházi vezetőknek.²⁵⁴

A lapban helyet biztosítanak a Julián Iskola Egyesület beszámolójának is, amiben arra találunk utalást, hogy az egyesületnek vagyoni követelései vannak Szerbiával szemben. Az egyesületnek ugyanis iskolái voltak Jugoszlávia területén. Az egyesületnek a feladata egyébként világszerte az volt, hogy iskolákat, vasárnapi iskolákat működtessen – írta dr. Petri Pál az egyesület másodelnöke.²⁵⁵

Egy 1942-ben íródott brazíliai beszámolóból tudjuk meg, hogy ekkor Keck Zsigmond cservenkai lelkész volt a legrégebben szolgáló református lelkipásztor Jugoszláviában. Erről úgy szerzünk tudomást, hogy Apostol János brazíliai lelkész arról ír, hogy Brazíliába visszatérve Keck Herminát, mint feleségét vitte magával.²⁵⁶ Később Csekes Apostol Jánosnéval való levelezésére hivatkozva erősíti meg ezt. Ez a levelezés is rámutat arra, hogy milyen hatalmas szorgalommal vitte a magyar fáklyát Csekes, a tényeket több megvilágításban tárva az olvasók elé..

Fontosnak tartottunk fentebb rámutatni, hogy Csekes Béla szemüvegén keresztül miképpen láthatta a felvidéki és a világ magyar reformátussága a délvidéki helyzetet. Olyan neveknek jutunk a birtokába, amelyek feldolgozása úgy hiszem, hogy még várat magára, mert ezidáig összefoglaló monográfia nem íródott e tárgyban. A kor délvidéki történeiről kevés szakirodalom áll a rendelkezésünkre, leginkább a helytörténeti munkák szólnak a korszakról. Ezt szem előtt tartva a Csekes Béla által szerkesztett és sok esetben írott *Református Világszemle* nem csupán egy lap, hanem bőséges forrásanyag is a XX. század első évtizedeinek magyar viszonyait kutatók számára.

254. *Református Világszemle*, X. évf. 3. szám, 98.

255. *Református Világszemle*, XI. évf. 3. szám, 121.

256. *Református Világszemle*, XII. évf. 1. szám, 26.

gatója Ausztriából. A konferencia a gyermekek és az ifjúság vallásos nevelésének problémájával foglalkozott."

"2. Az ifjúság lelki nevelése a Keresztény Ifjúsági Egyesület keretében történik, melynek Béogradban nemzeti bizottsága van *Paule* királyi herceg elnökele alatt. Az országos munkánk a református ág igen jelentékeny részét alkotja s ez teljesen az egyház vezetése alatt áll. Megszervezett Református Keresztény

Ágoston Sándor

igazgatója fel. Szeged.

Ifjúsági Egyesület van 14 egyházközségben. De az érdeklődés és rokonszenv általában az összes egyházközségekben az egyházi sajtó által fel van keltve s állandóan ébren tartatik. Az országos K. I. E. konferencia és vezető tanfolyam 1930. március 3-tól 8-ig egyik református egyházközségben — Crvenkán — tartatott, melyen legnagyobb számmal, a mi fiaink vettek részt. Április hó 29-től május 8-ig *Dobos Károly* budapesti K. I. E. ifjúk segítségével 10 egyházközségben propaganda körutakat tartottunk. A gószai nemzetközi táborban a református ág egy résztvevővel, a mlíni (dalmáciai) nemzeti táborban pedig 60 résztvevővel volt képviselve."

Összegzés

Csekes Béla lelkész életútja bemutatása és egyes mozzanatainak felkutatása hatalmas kihívást jelent, hiszen egy falusi lelkész élete nem minden esetben kelti fel a kutató figyelmét. Csekes sorsa, ahogy az a fentiekben is olvasható, metszetet ad nem csupán a lelkész életéről, hanem a korszakról, illetve a gyülekezetek történetébe is betekintést ad. A dunaradványi, majd szapi lelkész élete regénybe illően kalandos pálya. Ez az életút egy nemzetéért, a református egyházért, a rábízott gyülekezetért tűzön-vízen átgázoló embert mutat. Olyan embert, aki minden időben és térben megtalálja a helyét, ahol újabb és újabb motivációkat találva tartja életben a tenni akarását. Az ő élete egy rendkívül sikeres élet, annak ellenére, hogy eddig nem méltatta az utókor különösebb odafigyelésre. A református egyházon belül ritka volt az olyan ember, aki hozzá hasonló kapcsolati hálóval is bírt és ezt a rendszert önzetlenül a közösség szolgálatába helyezte. Tette mindezt úgy, hogy a kortársai nem mindig becsülték őt kellőképpen. El kell mondani azonban, hogy a nehéz időkben mindig szövetségesekre lelt, illetve olyan emberekkel sikerült magát körülvenni, akik kiálltak mellette. Érdekesek azok a vélemények, amelyekről Csekes maga nem tudhatott, hiszen a csehországi belső egyházi levelezéseket nem lehetett alkalma olvasni. Ezek mind arról tanúskodnak, hogy a mindig gyanakvó többségeket is meg tudta győzni fellépésével, őszinteségével. Ezzel a felé áradó „cseh testvéri” bizalommal élni tudott és ennek hasznát a sajátjai segítségére tudta fordítani. Tekintélye egészen halála napjáig kísérte. Ki kell emelni Csekes Béla mellett a feleségének, Csekes Szerénkének a szerepét, aki nem csupán gyermekei anyja, hanem támasza, helyettese volt a lelkésznek egész házasságuk alatt.

E monográfiával, bízunk benne, hogy lendületet adunk annak a törekvésnek, hogy a nép közelében tevékenykedő lelkészeink, papságunk életéről is beszéljünk. Hisszük, hogy Dunaradvány és Szap közösségei büszkeséggel telve olvassák majd ezeket a sorokat és olyan szellemi tartalékokat szereznek Csekes Béla munkásságából és értékrendjéből, amit tovább tudnak adni az új magyar templomépítőknél a Felvidéken.

Irodalomjegyzék

Levéltári források:

Dunaradványi Református Egyházközség irattára

Szap-Nyáradai Református Egyházközség irattára

Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Irodája mellett működő Központi Levéltár, Komárom (SZRKE KL Komárom), Komáromi Egyházmegyei Levéltár

Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek Levéltára, Pápa (DREL).

Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára, Budapest (MRE-ZSL)

Pozsonyi Református Egyházmegye Irattára, Apáczaszakállas

Národní Archív, Praha, 371 MS Národní Archív, Praha, 1082 PMR Referát Ministerstva školstva a národnej osvety,

Archív MZV ČR, Kabinet ministra 1918–1939

Slovenský národný archív, Bratislava (SNA)

Vojenský historický ústav, Bratislava

ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 11, Ekumena domáci, Slovenská reformovaná cirkev 1920-1989.

ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky /nepracovaný materiál/, karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939.

Jegyzőkönyvek:

Auburn Theological Seminary Catalogue 1916-17, New York, Auburn Seminary Record

Gyalóckay László (összeáll.): Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1915. évi július hó 28. napján tartott rendes évi közgyűléséről. Komárom, 1915.

Bihary Kálmán (összeáll.): A Barsi Református Egyházmegye 1920. évi június hó 1-én Léván tartott rendkívüli közgyűlésének, 1920. évi december hó 9-én ugyanott tartott rendes közgyűlésének, 1920. évi április hó 19-én és 1920. évi december hó 9-én ugyanott tartott bírósági üléseinek jegyzőkönyvei. Léva, 1921.

Vargha, Sándor (összeáll.): Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye 1920. október 26-án, 1921. január 26-án és 1921. november 29-én tartott gyűléseiről. Komárom 1923.

Vargha Sándor (összeáll.): Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1923. évi szept. 20-ik napján tartott rendes évi közgyűléséről. Komárom, 1923.

Soós Károly (összeáll.): Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1926. augusztus 17. napján tartott rendes közgyűléséről. Komárom, 1926.

Soós Károly (összeáll.): Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1927. évi augusztus hó 23. napján tartott rendes közgyűléséről. Komárom, 1927.

Soós Károly (összeáll.): Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye 1928. évi április hó 17-én és 1928. augusztus hó 21-én tartott rendes gyűléseiről. Komárom, 1928.

Soós Károly (összeáll.): Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1929. évi augusztus hó 27. napján tartott rendes közgyűléséről. Komárom, 1929.

Csekes Béla (összeáll.): A Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1939. évi július 20-án tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Komárom, 1939.

A Dunamelléki Református Egyházkerület 1912. november 2-ik és következő napjain Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest, 1912.

A Dunamelléki Református Egyházkerület 1913. október hó 18-ik és következő napjain Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest 1913.

A Dunamelléki Református Egyházkerület 1914. évi április hó 28-ik napján Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest 1914.

A Dunántúli Református Egyházkerület 1940. évi január hó 11. Napján Pápa városában tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta Győry Elemér egyházkerületi lelkészi főjegyző. Pápa, 1940.

A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1940. évi április hó 17-19. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Bp., 1940.

Takaró Géza, Komjáthy Ernő, Böszörményi M. István. (összeáll.): Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára. Kiadja: Az Egyesült Államokbeli Református Egyház Keleti Magyar Egyházmegyéje. 1929.

A Dunaradványi Református Egyházközség presbiteri gyűlésének jegyzőkönyvei.

A Szap-Csiliznyáradi Egyházközség presbiteri gyűlésének jegyzőkönyvei.

Folyóiratok:

Český bratr

Dunántúli Protestáns Lap

Harangszó

Kanadai Magyar Hírlap

Kanadai Magyar Munkás

Komáromi Lapok

Központi Értesítő

Prágai Magyar Hírlap
Református Egyház és Iskola
Református Világszemle
Új Szó

Monográfiák, tanulmányok:

Csekes Béla: Reformátusok., Dunaradvány 1922.

Csekes Béla: *Válasz a kommunisták vallásellenes támadásaira.* Munkács, 1938.

Csomár Zoltán: Csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története (1918-1938). Ungvár, 1940.

Kránitz Zsolt (szerk.): „A késő idők emlékezetében éljenek...” *A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi önéletrajzai, 1943.* A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 13. Jubileumi kötetek 2. Pápa, 2013.

Lévai Attila – Somogyi Alfréd: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története 1918–1938. – 1., Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom, 2015.

Lévai Attila – Simon Attila – Somogyi Alfréd – Szarka László –Tömösközi Ferenc: *Az első húsz év.* A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 1918-1938 között. Komárno (Slovensko), Univerzita J. Selyeho, 2019.

Németh Mária Magdolna – Lévai Attila – Szabó Péter (szerk.): *A magyarság megtartó ereje a Kárpát-medencében.* Győr, Palatia Nyomda és Kiadó, 2018.

Orosz Attila: A délvidéki református keresztyén egyház vázlatos története, in.szerk. Ördögh Tibor: *Fejezetek a Vajdaság egyháztörténetéből.* Szabadka, 2020.

Palágyi Menyhért: *Marx és tanítása.* Budapest, 1920.

Petheő Attila – Tömösközi Ferenc: *Tárnok Gyula szürke könyve. Adattár az 1918–1938 években cseh megszállás alatt élő felvidéki református egyház történetének megírásához*. Calvin J. Teológiai Akadémia, Komárom, 2022.

Petheő Attila: Nemzetmegtartó református egyház a két világháború közötti Felvidéken. Szeged, 2024.

Rúzsza Jenő: A kanadai magyarság története, Toronto, 1940.

Somogyi Alfréd: Felvidék reformátussága 1920-ban. In: *Határtalanul a határok között. Egyháztörténelmi tanulmányok*. Kolumbán, Vilmos József (szerk.): Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2020.

Somogyi Alfréd: Református teológusképzés Felvidéken. In. Csorba Dávid – Lapis József – Szatmáry Emília (szerk.): „Így szól az én Uram, az Úr..” *Tisztelgő írások Fodor Ferenc professzor úr 65. születésnapjára*. Hernád, Hernád Kiadó, 2021.

Somogyi Alfréd: A (cseh)szlovák állampolgárság hatása a felvidéki magyar református lelkészek szabad szolgálatvégzésére a két világháború közötti időszakban. In Juhász, György, et. all. (szerk.): *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Univerzity J. Selyeho. 2014, „Vzdelávanie a veda na začiatku XXI. storočia” - Sekcie teologických vied a humanitných vied / 1. vyd.* Komárno (Slovensko), Univerzita J. Selyeho, 2014.

Somogyi Alfréd: Balogh Elemér In. Tömösközi Ferenc (szerk.): *A hit és a közösség szolgálatában : Életutak a szlovákiai református keresztyén egyházban*. Komárno. Univerzita J. Selyeho, 2018.

Somogyi Alfréd: „A memorandumos évek” : Az 1920-21. év eseményei a helyettes püspöki hivatal (Nt. Patay Károly, alsószecsei esperes-lelkész, helyettes püspök) levelezése alapján. Lévai Attila (szerk.): In: *Egyház és történelem : Tanulmányok az egyház életéről és történelméről*. Szentendre, Tillingler Péter Műhelye, 2013.

Tömösközi Ferenc: A református egyház önszerveződésének folyamata

Csehszlovákiában 1918-1923 között. In: *Múltunk*. Politikatörténeti folyóirat, Budapest, Napvilág Kiadó, évf.: 65, sz. 2 (2020)

Tömösközi Ferenc: Adalékok az 1921-es püspökválasztás történetéhez. In: *Historia Ecclesiastica*, évf. 11, sz. 1. 2020, Prešov, Prešovská univerzita v Prešove. 151–165.

Online források:

<https://confessio.reformatus.hu/v/az-amerikai-magyar-reformatus-egyhaz-szervezodes-a-19-20-szazad-fordulojan/#page2>

<http://www.reformacio.ma/v/skot-misszio-magyarorszagi-szolgalatának-kezdeté/>

<https://www.heritagetrust.on.ca/plaques/reverend-charles-w-gordon-1860-1937>

A kötetben fellelhető Csekes Béláról készült fotókat Borsický Judit bocsátotta a rendelkezésemre.

© Petheó Attila

Selye János Egyetem Református Teológiai Kar

Csekes Béla református lelkész élete és munkássága

Szerző / Autor: PaedDr. Petheó Attila, PhD., Selye János Egyetem
Református Teológiai Kar Történeti Tudományok Tanszékének
tudományos munkatársa

Szakmai lektor / Odborný lektor:

Prof. Kolumbán Vilmos József, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet,
Egyháztörténeti Tanszék

Pető Bálint, PhD., Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula
Pedagógusképző Kar, Mozgóképkultúra Tanszék

Kiadó / Vydavateľ: Selye János Egyetem / Univerzita J. Selyeho
Nyomda / Tlačiareň: DMC, s.r.o.

Nyomdai előkészítés / Tlačová príprava: Németh Péter

Nyomtatott példányszám / Počet výtlačkov: 100

Kiadás éve / Rok vydania: 2024

Első kiadás / Prvé vydanie

ISBN: 978-80-8122-513-0